శ్రీ ర స్తు

కూచిమంచి తిమ్మకవి సార్వభౌముఁడు. ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయతత్త్వము నారసి భాషాయోషసేవ యొనర్చి యశశ్చంద్రికను చిరస్థాయి యొనర్చిన వారిలో కూచిమంచి తిమ్మకవి ప్రసిద్ధుఁడు సరివారల మెప్పుగాంచుట దుష్కరము అతిమధుర కోకిలధ్వనులలర, నిర్మలఛందోమర్మములు ప్రస్ఫుటముగా కృతినిర్మాణవిశారదుడును సమకాలికుఁడగు నేనుగులక్ష్మణకవి "తేఱియ తేటలు మా కూచిమంచి తిమ్మయ మాటల్" అని పొగడెను. సోదరుడును, చంద్రరేఖావిలాపమను నూతనఫక్కిక గ్రంథరచనానిర్మాతయు, నిర్లక్ష్యస్వభావుఁడుఁనగు జగ్గకవి. "మనితానూనసమాన నానావిధ వంగత్రిలింగ ద్రవిడదేశభాషావిశేష భాషితానేక కవితావిలాస భాసురాక్షరస్ఫురత్ సర్వలక్షణ సారసంగ్రహాద్భుత రామాయణాదిప్రముఖ బహుళ ప్రబంధ బంధురవిధాన నవీనశబ్దశాసన బిరుదాభిరామ తిమ్మకసార్వభౌమ" యని వాక్రొనియున్నాఁడు. ఆధునికులలో సహజమాధుర్య కవితావిలాసులలో నీతఁడెన్నదగినవాఁడు పీఠికాపురసమీపమందున్న కందరాడ, చంద్రమపాలెములయందునికిగలిగియు, తమయశోలతల బ్రికించుటకై కవియు పఘ్నముల నాశ్రయించు ప్రభువులు గలిగియు తిమ్మకవిచంద్రుఁడు స్వగ్రంథములను నరాంకితములఁ జేయక, దైవాంకితము లొనర్చుటయందు బమ్మెర పోతనామాత్యునిం బోలియున్నాఁడు. ఇప్పటి కవులవలెగాక తిమ్మకవినాటి కవులు పండితులు వైయాకరణాది శాస్త్రవిదులునై తాము ప్రయోగించు పదములను సమర్థించుకోగల వారై యుండిరి.

ంగ, త్రిలింగ, ద్రవిడదేశ భాషలయందితఁడు ప్రసిద్ధిఁ 'సర్వలక్షణసారసంగ్రహము" ను-శబ్దశాస్త్రము మొనర్చి అభినవ వాగనుశాసనుడని ప్రసిద్ధివడసెను.

నిన్న మొన్నటివరకు కవులు గురుస్తుతిఁ జేయుచుండెడి వారు. ప్రథమాచార్యుఁడగు నన్నయభట్టు గూడ గురుస్తుతితోఁ బోల్పఁదగిన నారాయణభట్టు స్తుతిజేసెను. పెద్దన దక్షిణ హిందూదేశమునెల్ల నేకచ్ఛత్రముగ బాలించిన శ్రీ కృష్ణదేవరాయనికి హితుడై తానెదురైనచో రాయలు దన మదనకరీంద్రము నాపి యెక్కించుకొనునంతటి చనవు గలిగియు కొలుతున్ మద్గురు విద్యానిలయుం శఠకోప యతినియని గురుస్తుతి గావించియున్నాఁడు. ఆ సాంప్రదాయము ననుసరించి తిమ్మకవియు "చిరభక్తింబొగడెద మద్గురునాథున్ బెందులూరి కులపావనునిం గరుణానిధి సపరాంతక హరమూర్తిని ఘనునిలింగనారాధ్యమణిన్" అని బొగడియున్నాఁడు.

తనకు శివకేశవ భేదము లేదని చూపుటకై "సర్పపుర మహాత్మ్యమును రచించి" భావనారాయణస్వామి కంకిత మొనర్చెను.

ముద్దులొలుకుచుండు శబ్దాలంకారము లీకవి కవితనలంకరించుచుండును. వ్యాఖ్యానము వలయునంతటి ఉత్ప్రేక్షాలంకృతములైన గంభీరభావములంతగా నీతని గ్రంథములయందు గాన్పింపవు. అప్పటికే కవులు తీరికగా కూర్చుండి దీర్ఘాలోచనముచేసి కొలదిగా వ్రాయు నాచారము తగ్గియుండును

తిమ్మకవి రచించిన గ్రంథములు.

1 రాజశేఖర విలాసము. (భల్హాణచరిత్ర)
2 సింహాచలమాహాత్మ్యము.
3 సర్పపుర మాహాత్మ్యము.
4 నీలాసుందరీ పరిణయము
5 అచ్చతెనుఁగు రామాయణము.
6 రుక్మిణీ పరిణయము
7 సారంగధర చరిత్ర.
8 సప్తార్ణవసంగ మాహాత్మ్యము.
9 రసికజన మనోభిరామము.
10 సర్వలక్షణసారసంగ్రహము.

తిమ్మకవి తన రసికజన మనోభిరామములో "రావు నీలాద్రిమాధవరాయ నృపతిచేత" బిరుదుపొందినట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ చిన్నమాధవరావు (1759-1762) పీఠికాపురరాజ్యమేలిన ప్రభువు. కావున తిమ్మకవి 1700-1757 వరకు జీవించెనని చెప్పవచ్చును.

సర్వలక్షణసారసంగ్రహము.

ఆంధ్రభాషా ప్రణాళిక చాలవరకు సంస్కృత భాషాపద్ధతి ననుసరించి యేర్పడినది కాని సంస్కృత భాషాసాంకర్యము లేని కాలమందు సైతము తెలుగు భాషలో పాటలు పద్దెములు గలిగియుండెను వాఙ్మయమైన భాషయే కవిత్వభాషగా నుండియుండును. ఇప్పటికిని వ్యుత్పత్తులను గనుగొనుటకు వీలు లేని 'వల్ల కాడు' మొదలగు శబ్దములు పై యంశమునకు దృష్టాంతములు.

సంస్కృతభాషఁ జేర్చుటతో ఆంధ్రభాషకు మహోన్నతదశ యేర్పడెను. నూతనభావములు, నవ్యకవిత్వప్రక్రియలు, నూతన ఛందోవిధానము

ఏర్పడెను. అదివరకున్న ద్విపద, ఏకపదాదులు మాత్రము నూతన సంస్కృత సంస్కారము నొందుచుండెను. ఏభాషయు నొక్కనాడు పెఱుగదు. దేశ కాల పాత్రములనుబట్టి అప్పుడప్పు డేర్పడు నావశ్యకముల ననుసరించి కవులు వ్రాయు వ్రాతలయందు, నూతన భావోద్దీపకములగు శబ్దము లుత్పత్తి యగుచుండును. అట్టి శబ్దములు గ్రాంథికములై విజ్ఞానధనుల కటాక్ష వీక్షణములచే సంస్కరింపబడగా గ్రాహ్యతను బొందుచుండును.

ఆంధ్రభాషకు వ్యాకరణము మొట్టమొదట నన్నయభట్టు కాలమున ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి యను వ్యాకరణశాస్త్ర రూపమున జరిగెను.

ఆనాడు సంస్కృతభాషా సాంప్రదాయము ననుసరించి ఆంధ్ర వ్యాకరణశాస్త్రము సంస్కృతమున వ్రాయబడెను. నన్నయభట్టు రచించెనా లేదా యను ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి యటుండనిచ్చి అధర్వణాచార్యుని త్రిలింగ శబ్దానుశాసనము, వికృతివివేక కారికలను ... పెద్దన ... అకార నిర్వసంధుల కిది యే ప్రమాణాధారములు. తిక్కన శిల్ప ప్రాభవము ఆంధ్ర వ్యాకరణమునకు మూలసూత్ర ... అధర్వణకారికలకు ఉదాహృతము ... వ్యాఖ్యానము విస్తృతి గలిగించినది తిక్కనయజ్వరచిత భారతమే.

కేవల ఆంధ్రభాషా భూషణము విచ్చలవిడిగా వాడబడుచున్న చ్యుత సంస్కార శబ్దప్రయోగములు కట్టడిచేయగా నేర్పడెను.

ఇప్పటికి ప్రబలి ఆంధ్రకవులు లేరు. వచ్చియు నలయందు జొన్పిన సంస్కృత ఛాయాకల్పాలంకారములనగని ఆశాలతను నివారించుటకై విన్నకోట పెద్దన్న కావ్యాలంకార చూడామణియను అలంకార గ్రంథమును రచించెను. భీమకవి కవిజనాశ్రయము ఆనంతని ఛందస్సు వ్యాకరణవిషయము నంతగా నభివృద్ధి పొందింపలేదు. ఆనంతుని రసాభరణము మాత్రము కావ్యకర్తలకు సంస్కృతవాఙ్మయము లోని అపారరసమును చవిచూపించెను. వెల్లంకి తాతంభట్టు కవిచింతామణి వ్యాకరణ విషయమున నదివరకున్న గ్రంథములకంటె నెక్కువ యంశములను గూర్చి వ్రాసెను. ఒక్కొకకవి సంస్కృత వ్యాకరణమును చదివి తెలుగు ప్రబంధములు వ్రాయగా వాని వైఖరులను శాసించుటకు కొందఱు లక్షణగ్రంథములను వ్రాయజొచ్చిరి.

చిత్రకవి పెద్దన్న లక్షణసారసంగ్రహము మాటకేమిగాని ఎఱకూచి బాలసరస్వతి వ్రాసిన ఆంధ్రశబ్దచింతామణిటీక ఆతనిపాండిత్య మహిమను వేనోళ్ళ చాటుచు అప్పటికి ఆంధ్రభాష జెందిన మహోన్నతి దశను వెల్లడించుచున్నది.

ముద్దరాజు రామన్న కవిజన సంజీవని, వెల్లంకి తాతంభట్టు కవిచింతామణి కేతన ఆంధ్రభాషాభూషణములకంటె చాలవిషయ విస్తృతిచే వెలసియున్నది లింగంగుంట తిమ్మకవి సులక్షణసారము, చందస్సునకెక్కువ యుపయుక్తము పిమ్మట అప్పకవి, ఎలకూచి బాలసరస్వతి వ్రాసిన ఆంధ్రశబ్దచింతామణీ టీకనాధారపఱచుకొని అప్పకవీయమను గ్రంథమును వ్రాసెను ఇతఁడు 8 పరిచ్ఛేదములు వ్రాసెదననియు ప్రస్తుతము 5 పరిచ్ఛేదములు మాత్రమే అచ్చుపడియున్నవి ఇందులో వ్యాకరణవిషయము లంతగా లేవు ఛందోవిషయము మాత్రము సంపూర్ణముగాగలిగి ఆంధ్రదిగంతవిశ్రాంతకీర్తిని వడసియున్నది ఆడిదము సూరకవి రచించిన కవిసంశయవిచ్ఛేద మప్పకవీయమునకంటె వ్యాకరణవిషయములందు మిన్నయని చెప్పనొప్పును ఈకాలమున కస్తూరిరంగకవి రంగరాట్ఛందమును, సాంబనిఘంటువును రచించెను ఇప్పుడే సర్వలక్షణసారసంగ్రహము రచియింపబడినది ఇదివఱకీవిషయమున వ్రాయఁబడిన వానియందుకంటె వ్యాకరణ విషయములు మిక్కిలి యెక్కువగాఁగలవు ఇంతవరకాంధ్రమున రచింపఁబడిన గ్రంథములలో నింతటిది లేదనియే చెప్పవచ్చును అనేక తాళపత్ర గ్రంథములనుండి యుదాహరణములను గైకొనుచుఁ గొన్ని ప్రయోగములను ఖండించుచుఁ గొన్నిటియుత్కృష్టతను వెల్లడించుచు తానొకవిధమైయింతపరామర్శతో గ్రంథమును రచించుట మిక్కిలి ప్రయాసకరమైనపని

శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారి హరికారికలు, చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణములతో ఆంధ్రలోకమునకు చాలభాగమువరకు సంపూర్ణమైన ఆంధ్రవ్యాకరణము లభించినదని చెప్పవచ్చును ఇఁక సంస్కృతమునుండి గైకొనబడవలసిన నేక విషయములలో ముఖ్యమైనదియగు నాటకలక్షణముగూడగలిగిన సంపూర్ణాంధ్రవ్యాకరణము నూతనఫక్కినిరచించి ఆంధ్రకవిపండితుల శాశ్వతాభివాదములకు పాత్రులుగావలసిన వారెవ్వరు పండితాఖండలుఁడగు బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు అట్టి గ్రంథరచనకై ఆంధ్రజనులాపండితవర్యునిఁ బ్రార్థించెదరుగాక !

అపశబ్దములను నవారించుటకై నన్నయకాలమునుండి నేటివరకు గల భాషాకోవిదులు సర్వవిధప్రయత్నములుజేసి ప్రపంచమందలి యేదేశమందున్న ఆంధ్రునకైనను తెలియఁగల ఆంధ్రభాషయొకటి సృష్టించి ఆంధ్రబాంధవుల పరస్పరసంబంధము నభివృద్ధిపరచిరి గదా ! కాలవిపరీతము, నేఁడు నూతన తెలుగు అనుపేరట నొకవిపరీతపు తెలుగుబయలుదేరుచున్నది. ఇందు సుశ

బ్దముల పశబ్దములుగా, ఆయపశబ్దప్రమాణమే ప్రయోగరమ్యముగా పరిగణింపఁబడుచున్నది

వలసిన, వలిసిన, పగలు, పొగలు, ఇట్టిసద్ప్రయోగముల కికలోకమే శరణ్యము. ఆలోకము నన్నయ తిక్కనాదిసత్కవుల లోకముకాదు కాదు పెద్దనాదులలోకము- కాదు చిన్నయసూరిలోకము ఇక యేలోకము- ఇత్యవులుగూసేలోకము. నూకన్నసైలులోకము- ఆంధ్రభాషాసతీ!

మ. మహాముని వాగనుశాసనుండు సృజియింపంగుండలీంద్రుండు
స్మహనీయస్థితిమూలమై నిలువ శ్రీనాథుండు ప్రోవన్మహా
మహులైసోముఁడుభాస్కరుండు వెలయింపన్ సొంపువాటిల్ల నీ
బహుళాంధ్రోక్తి మయప్రపంచమున దత్ప్రాగల్భ్యమూహించెదన్.

ఆకాలమైపోయినది. ఇక నీవు మాతంగ సభామధ్యమున పారిపలుకుల కికిలించవలసిన కాలమువచ్చుచున్నది ఆంధ్రభాషాపరులు, ఆంధ్రకవులు మాత్రము నిన్ను విడువరు

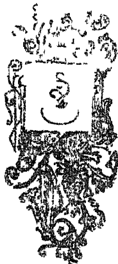
ఇట్లు సజ్జనవిధేయుఁడు,
నందిరాజు చలపతిరావు.

శ్రీరస్తు

పరమాత్మనే నమః

సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము

నగజాఘనస్తని — స్తృత్వరసంభ్రమస్త్రైణనాథిసం
కాగిరి — శిఖాస్ఫుటఘటాంతరగంగాసుధాపయస్సద్వృ
గ్భూమిగతేంద్రిపరపుం — టలింగమహాప్రభుండునై
పానతభక్తపాంథ — రాయణుం డీప్రతమంగళమ్మునుట్ ॥

క. రాణించ భక్తి గోరెదఁ — వాణిప్రియుం దన్వయంబు వాంఛ — పరిపాలితకో
ర్వాణీన్నమస్త్రదిశాంతే । వ్వాణీస్తుత రాజకీర — వాణి వాణిన్. 2

చ. కరములు నోములించు పలుకు — కాయము నిచ్చలు బ్రస్తుతింపుభా
స్వరగుణగంగనిచ్చెడు — సత్కవిజాలమనీవసంతునిన్
పరకుజనాపనాంకుని వి — ద్విజనావనతాళిశాంతునిన్
సుగతి సుమంజరీనిస్వన — శోభారిపంతుని నేకదంతునిన్

క. విరభక్తిన్ బ్రోగడెదము । గ్గుహనాథుని దెందము ఖారి — కులపావనుని
న్నగజారాధ్యపరాంబకు । హర యాత్మజాని ఘనుని లింగ — నారాధ్యమణిన్.

గీ. నన్నపార్యుని శ్రీనాథు — నాచిరాజు
సోము నమరేశుఁ దిక్కన — సోమయాజి
శంభుదాసుని భీము భా — స్కరుని మఱియు
గణాతికెకేకిన సుకవి పుం — గవులఁ దలఁతు 5

వ. అని యిష్టదేవతాప్రార్థనంబును వాణీగణేశ్వర స్తవంబును గురుచరణస్మరణంబును మహాకవివర్ణనంబునుం గావించి. 6

సీ. కౌండిన్యసగోత్రపవి — ఖ్యాతుండ కూచిమంచి — వంశయాంభోధి నీ — హారకరుడ

గంగనమంత్రిశే-ఖరునకుఁబరమపా వనియగు లచ్చమాంబకును సుతుఁడ
వరవొప్పరుక్మిణీ-పరిణయంబును సింహ-శైలమాహాత్మ్యంబు-నెలవేడ్కి
కథయును రాజశే-ఖరవిలాసమును వచ్చు-తెనుఁగు రామాయణం-బును మొదలగు

గీ. కృతులు రచియించి పార్వతీ-పతికి భక్తి
తోడ నొసఁగిన-వాఁడఁ గంద
రాడపుర సంస్థితుఁడఁ గగ-బోర్రిడ నేను
దిమ్మకవి చంద్రుఁడను జగ-ద్వినుతయశుఁడ

క. జగదుపకారార్థము కో-రి। తగలక్షణలక్ష్యములు వి-తర్కించి బుధుల్
పొగడఁగ కృతిఁ జేసెద నే। సగులక్షణసారసంగ్ర-హాహ్వయ మొనరన్ 8

గీ. తెలుఁగున పమున్న లక్షణం-బులు మహాక
వీశ్వరులు పెక్కు రచియించి-యిడిరి కేల
గూర్చి నే నన్నిఁ బరిశోధి-ంచి కొంత ...
దెలిసి తెలుఁగునొక కొంత-తేటపఱుతు. 9

క. నన్నయభట్టారకుఁగృతు। లిన్నియు నేతత్క్రమంబు-లక్షణములయుం
క్తిన్నె మతికృతిమొనర్తు ను। మున్నుగ నాంధ్రంబు వ్రాద-మున్నిఁకరింతున్

క. కరతలధృతసారంగా। చిరతరకరుణార్ద్రనేత్ర-సింధునిషంగా
కరిదైత్యవిభంగా। గగనాగతగంగ-నిర్మలాంగా 11

వ. అవధరింపుము. 12

తెనుఁగుభాష 5 విధములు

గీ. ధాత్రిపైతత్సమ[illegible]ద్భవంబు
నచ్చ తెనుఁగు సుదేశ్యగ్రామ్య-మ్యంబునాఁగ
నెల్ల మగునైదు తెలుఁగులఁ-దెనుఁగుబాస
దనరుఁబద్విష మెఱిఁగింతు-వినుమహేశ 13

తత్సమములు

గీ. హారుఁడనంగ హరియనంగ-గురుఁడనంగ
గురువనఁగనంబయనమహే-శ్వరియనంగఁ
గర్తయనభర్తయనఁగసం-హర్తయనఁగఁ
దత్సమంబులు చెల్లుభూ-ధరనిశాంత. 14

ఆ. సవితసవిత్రుఁడనఁగఁ-జనువిధాతవిధాత్రుఁ
డనఁగనొప్పునాత్మ-యాత్ముఁడనఁగఁ
గృతులఁదత్సమములు-వితతంబులగుచుండు
ధనదమిత్రచారు-ధవళగాత్ర. 15

సవిత్రుఁడు

క. సమరంబున భటులు గెడఁగ । శ్రమమొందెదమనుచుఁ గని సిరి-సంగానిసము
ద్యమసంరంభుఁ గవ్వడికిఁ బమయంబలిఁ గొలఁగినట్లు 'సవిత్రుఁ' డుంకెన్
'విరాటపర్వము'

విధాత్రుఁడు

గీ. అతని కీర్తిప్రతాపంబు-లవనిఁ గలుగ
నేలయి వియంచుమగిలోన నెపుడుఁ దలఁచు
నపుడు పరివేషమిషమున-నబ్జసాక్ష్య
మండలముల 'విధాత్రుండు'-గుండళించు 17 'నైషధము'

గీ. హా! యుధిష్ఠిరుఁ డెచ్చట-నడఁగియున్న
వాఁడొ భీముని పార్థుని-వర్తనంబు
లెయ్యెడల నేమిచందంబు-లయ్యెనో కొ
టా! 'విధాతృఁడ!' యెఱుంగు-డాగిరోస్యా- 18 'విరాట

క. అలరఁగ భూమిద్విజబ్దం । బులు భువి దివి యనఁగఁ బరగ-చుక్కదమునకున్
జలమునకు-లు రైనాసద । [illegible] [illegible] 19

క. హా సుమగ్భగవత్పదము [illegible] భగవంతుఁడనన్
హా సుమామఁగ భగ [illegible] బహోగింష జెల్లు నబరవసనా 20

సీ. భ [illegible]
జిత్పదంబునకిం ద్ర-జి త్తి [illegible] విత్పదంబునకొగ్గు-వేదవిధుఁడు
ద్విట్పదంబునకును-ద్విష [illegible] భృత్పదమును కొభూ భృత్తులయ్యె
రాట్పదంబునకును-రాట్టగుమతియు [illegible] జపదంబొప్పు-రాజనంగ

గీ. దనరు విద్వత్పదంబుని-ద్వాంసుఁడనఁ । నపు-కుగ్న బహుమాజిల స్పర్శముగ
నుప్పులనఁ దగుదిక్పదం-బొప్పుచుండు । [illegible] దిశలనఁగను-త్రిపురవైరి. 21

సీ. శ్రేయోమనోయశ-స్తేజఃపదంబుల కొనరంగ శ్రేయము-మనముయశము
తేజము వాఁగవ-ర్తిల్లును మతియు శ్రే-యస్సుమనస్సుయ-శస్సు వాఁగఁ
దేజస్సనఁగ నొప్పు-నోజఃపయోంభస్స్-రశ్శబ్దములతుఁ జేగమును వర్ణ
మరయ నోజస్సుప-యస్సునంభస్సుస-రస్సనఁ దనరు బూ-ర్వశబ్దములకు

గీ. పుగముకిమ్శబ్దమునకును-బోసఁగఁ గిమ్ము । జగమనంగ జగ త్తనఁ-దగ జగత్ప
దంబునకునిట్లు విలసిల్లుఁ-దత్సమములు । కుంభి దై తేయుసద వాఁశ-దకుర్-శేశ.

గీ. వనధనభుజంగకీరశా-క్వరపదములు
వనము ధనము భుజంగము-నొసరగీర
మును మతియు శాక్వరమునఁ-దనరుచుండు

సురేశభయవారిజాతభాను పరమేశ 23

క. మాగపదము స్త్రీలింగము। రీతిం బుంలింగమ్ము గృహ లందఱు జెప్పన్
గూఢ మానవగాణు డనగా। నూత్రేకమహోగ్ర నిఖిల నుత వాచీశా 24

మాత

సీ. నిత్యాపత్య, వల – నిష ఘోర నీవమా
కమరంగ ' హంసవై '– జభిమతంబు ' అగణ్య '

వ. అంతి గుంచు

గీ. వైర్యగ దక్కె – ' మాతా ' యుచి – లంబుగ బాంధవన్నపాలు ' ఉద్యోగ '

మాగుంగు

క. నవసడకవచ్చి యొగిమా। దనినాండగుమాతపలుకె – టకుం గోపింపన్
జగముం నాధుం ఘమా। గుని జాపుటవరకమాట – మునివమనిగా యుల్.

' శాంతిపర్వము '

ముద్దరాజు రామన్న కవిజనసంజీవినియం ' మాత యనేకార్థమాతు '
మని చేసెను గాని రెంటను గట్టు

వ. ఇదితత్సమప్రకారంబిక దద్భవప్రకారం బెఱింగించెద 29

2 తద్భవములు.

సీ. అగ్రమగ్గంసయాజ్ఞ – యాజ్ఞుబుజ్జు గుజ్జు, భంగంబుబన్నంబు – పాత్రిడపాత్రిడ
విష్ణుండు వెన్నుండు వీర్యంబుబీరంబు, పుస్తంబుపొత్తంబు – భూతబూది
గుణములుగొనములు – కులముకొలమ్మగు, బృందంబుబిందంబు – పృథివిపుడమి
సంజ్ఞసన్న యు – శ యుంగనవసంబు, తాంబూలమునకును – గమ్మలంబు

గీ. స్నిగ్ధమునగును నిద్దంబు – శిక్కిసికియు, జంద్రమన్నబ్దమునకు ను జాదమాము
సీరశబ్దంబు బాతుం బీట – పేర్కొనిల్లు। తద్భవంబులు చెల్లుభూ – తలనతాంగ. 30

సీ. వినుయకారము నకుం – దెఱుగునం దద్భవం, బైజకారము నిట్టి – వను వ్రాయ
యజ్ఞం బజన్నంబు – యత్నం బజలి యంబు, యంత్రంబు జంత్రంబు యనుసు జముజు
జవ్వనియుంగతికి జన్నకొలయుకు గు, యోధు బజోదు బు – యోగజోగి
యాత్రకుజాతర – యయ్యెశయ్యకుపజ్జ, కార్యశబ్దమునకుం గర్జమయ్యె

గీ. నిట్టిలాద్యంతములకొన్ని – యెడల జెల్లు
చుండుం బూర్వకవీంద్రప్ర – యోగసరణిం
జిరకృపాపాంగ కరతలాం – చితకురంగ
క్షాశధవళాంగశ్రీకు కు – శేశలింగ 31

క. దోసముకోపము వేసము। బాసలు తోసంబునంచుం – బలుకంగవలయున్

భాసుర! తిగ్మకృతుల్లబల! శాపకపూజిత సద్వ్రజ-పాలకురికిన్ 35

సంతోసము

ఉ. శ్రీరతికన్య రాత్రికిని-సెజ్జలు వెట్టిన పెండ్లిపెద్దల
బ్బాసన డంబుజోరు రసా-నుమంజనించినవాఁడు దేవయుం
ల్లాసము పలవించునను లాలనఁజేసినయొమ్మె లెల్ల 'సం
తోసము' ఎన్నుకుందుసయి-సోడు ఋతెల్సరిపుణ్యభామునకు 'కృష్ణింపా

గీ. సరితోశ బ్రహ్మ ధ్యావ స్నానములను। షాకుద్విత్వకకారంబు-గ దిసిపలుకు
నాకుకారం మతి డహ-ల్లంటె వేసి। రాదుద్విత్వకారంబు-రాజహాస

గీ. ఋక్షమునకు రికర-యుక్షులు జక్కరలు। పక్షి పక్కి-యయ్యె-లాకులకర-
యుక్షురమునకరయు-నకర-రంబగు మఱి। లక్ష్మి-లచ్చియాగని-లాశ తాంగ

ఆ. శిఖ యుముఖమున నగఁ-జెలఁగుశబ్దములకు
సిగయు సికయు మఱియు-మొగము మొకము
నాఁగఁ గృతులఁ జెల్లు-నాగేంద్రకేయూర
దూతమారసేర-పురవిహార 36

సిగ

క. 'సిగ' సంపెగపూలొసపరి
వగకస్తురి సామమొఱపు వలెవాలౌరా .. . "విజయవిలాసము"

సిక

సీ. ఘనితియొకర్తె తెఘాప వాసనయొడఁగూర్చి
నొకకొమ్మవిరిగండె-'సి' నుజూట్ట। 'రామాభ్యుదయము'

సీ. ఒకయింతియొఱగిన 'సిక' మీఁద ముడిపువ్వ
బెత్తులువలయుతా-యెత్తులఁజూక్షి 'చంద్రభానుచరిత్ర'

మొగము

సీ. అలచెందొవలవిందు-చెలువెందువలజిఁగు
'మొగ'ము నకొకవింత-జిగిదొలఁకె 'పారిజాతాపహరణము'

సీ. పురుషునీగికిస్వల్ప-మున నెసంతోషింతు
'మొగ' మెత్తనేరవు-మగనియెదుట 'కాశీఖండము.'

క. సగరసుతులట్లుజగముల। కొగిబాధలు సేయుచున్న-నోడిమరుత్ప
న్నగవరులరిగిరినాలుగు। 'మొగములు' గలవేల్పుకడకు-మునిసంఘముతోన్.
'భారతము-అరణ్యపర్వము'

మొకము

చ. వికవికనవ్వియక్క-పట-విప్రకుమారుఁడు మేలుతెస్సవా

నికీనయిరాగబంధమున నిల్పెమదిందరలాయతాక్షిమీ
సకియవివాహవేళఁబుర-శాసనుపాణిఁబరిగ్రహించుచో
'మొకము' నబుస్సురంచునహి-మోగినయట్లు భయంబునొందునో 43
'శ్రీనాథునిహరవిలాసము'

క ఒకమాటచక్కెరలపా। నకనూచనుసౌరుసౌమ-నసకందుకుమా
త్రకమాయీవాతుకమా। నికమా 'మొకమా' సరోజినీరిపురకమా 44
'బహులాస్యచరిత్ర'

క 'మొక' మెఱుఁగలదుగదవే। మకరాంకునియనుగుమేన-మామకునీకున్
జికమకలుసేయవలదను। మకటా! మేడపయికేగి-నప్పుడైనచెలీ 'విజయ'

ఆ ఇలశవర్ణమునకుఁ-దెలుఁగులయందున। కారమొదవునొక్క-కడలదాని
నేత్వమెఱుఁ-గుండు నింగుకశాధర। భుజగహారపీర-పురవిహార 46

ఆ. శంఖమునకుసంఖ శాణంబునకుసాన। శయ్యయనెడుచోట-సజ్జసెజ్జ
శల్యుఁడనెడుచోట-జల్యుఁడనుసెల్లుఁడు। శక్తిసత్తియయ్యెఁ-జంద్రజూట 47

సెజ్జ

ఆ 'సెజ్జ' యందుమేను-సేర్చియర్జునకార్య। చింతపలుకకుండిఁ గొంతవడికిఁ
బవ్వళించికురున్న-పాలకజలశాయి। చారుకుండుగొలువ-నూరకుండె. 'ద్రోణ'

ఆ. చెట్టరొమ్ముడసిపట్టె-'సెజ్జ' కుదివియుచో। నడుగుబిగ్గఁ ద్రొక్కి-యతివయపుడు
కూర్మివిభునిమీఁదఁ-గొనయమెక్కించుచో। నల్లవంగుమరుని-విల్లుఁబోలె.
'కవికర్ణరసాయనము'

సీ. శేషపన్నగరాజు-'సెజ్జ'గానాతఁడు,వాల్చినాడీతఁడు-దాల్చినాఁడు.
'కవిలోకబ్రహ్మశివజ్ఞానదీపిక'

సీ 'సెజ్జ' పైఁబఱచిన-చేమంతిరేకులు, కలయనిందీవర-దళములయ్యె. 50
'జక్కనసాహసాంకము.'

సజ్జ.

చ తళుకుపసిండిమోవరులు-దంతపుఁబావడలర్చనాగృహం
బులుగుడినీరుమేడలును-భోజనశాలలుగెంపుటోడబి
ళ్ళలుగడీల్ సుశీతలశి-లాతలముల్ భవనేశ్వరంబులు
జ్వలజలయంత్రధామములు-'సజ్జలు' దాటిధరావతీర్ణమై 'వసుచరిత్ర.'

సీ ఉండునేవీటమా-రకండేయమునిరాజు, 'సజ్జ' లింగమనంగ-శాసనుండు.
'కాశీఖండము'

సెల్లుఁడు

చ. వెరపునులావుఁజేవయును-వీరలకారయనొక్క-రూపుసు

స్థిరభుజశక్తిధర్మజ్ఞుఁడు-'సెల్లని'రూపడగించియివ్వసుం
ధరగొనునొక్కొ-వేడితనిదాసమయించిసమస్తమేదినీ
శ్వరుఁడుగఁజేయనోపునొకొ-శల్యుఁడుగౌరవరాజనందనున్. 'శల్యప'

ఆ. 'సెల్లు' డిట్టులనేలఁ-ద్రెళ్ళిచెచ్చెరలేచి
యొడలుదుడుచుకొనుచు-నొయ్యనరిగె
వానిఁజూచినడుచు-మానుగావిప్రులు
భూరిసత్వభీముఁ-బొగడిరోలి. 54 'ద్రోణపర్వము'

సెపిఁయించు

క. నృపనీవుమదీయంబగు। జపముఫలంబడిగితేని-సమ్మతినీగా
విపరీతఫణితులాడిన। 'సెపియింతు' జుమ్మియెఱుఁగఁ-జెప్పితినీకున్. 55
'శాంతిపర్వము'

క. ఓలికచటతపవర్గల। నాలవయక్షరములెల్ల-నవికబ్బములన్
గాలిలుచునుండునుమూఁడవ। వ్రాలై రెండవవిమొదలి వ్రాలగుశర్వా.

చతుర్థవర్ణములు తృతీయవర్ణములగుటకు

శా. ఏడక్షోహిణులెన్నఁబాండవబలం-బేకాదశాక్షోహిణుల్
'రూఢిన్' గౌరవసైన్యమీయుభయమున్-రోషాహతాన్యోన్యమై
యీడన్బోవకవీఁకమైఁబోడువఁగా-నేపారుఘోరాజిన
ల్లాడెన్ధాత్రిశమంతపంచకమునం-దష్టాదశాహంబులన్. 'ఆదిపర్వము'

ఉ. జాదురజాదురంచుమృదు-చర్చలుగీతులువారుణీరసా
స్వాదమదాతిరేకమునఁ-జంద్రికగాయఁగదక్షువాటిలో
'వీదుల' వీఁకలంగనక-వీణెలుమీటులుపాడిరచ్చరల్
మోదమెలర్పఁగాభువన-మోహనవిగ్రహుభీమనాథునిన్. 'శ్రీనాథునిభీమ'

ఉ. బీదశచీవిభుండుదితి-బిడ్డలవార్యులువారుపల్మఱున్
'బాదలు' పెట్టఁగాఁజెఱలు-బట్టఁగనుండుటభారమంచురం
భాదిమరున్నివాసలస-దప్సరసల్చనుదెంచివచ్చిరో
నాదరఫుల్లపద్మవద-నల్వివరింపుదురప్పురంబునన్. 59
'అంగరబసవయ్య యిందుమతీకల్యాణము'

క. కాదేనిబిరుదులాడక। 'సాదుల' మైవినయమొప్పఁ-జనికురునాథుం
డేదిపనిచినంజేసిద। యాదృష్టినతండుచూచు-నట్టుండఁదగున్. 'కర్ణపర్వ'

క. విదురుఁడుతండ్రియుఁడనకున్। బదిత్వేవిధములనుజెప్పఁ-బాటింపకదు
ర్మదమునఁదగియెడుబుద్ధులు। 'విది' మూఁడినమర్త్యుఁడేల-వినునుచిత్తోక్తుల్
'స్త్రీపర్వము'

దీని [illegible] | [illegible]

క. అచ్చ పలుకు [illegible] వచ్చెమాపుత్రులు తెలుఁగా
[illegible] జెప్పె [illegible] మనుచరిత్ర

శా. [illegible]
[illegible] సామ్యముతో
[illegible] మాట [illegible] న్
వచ్చెం [illegible] సీత్ర్యకున్ 33

' శ్రీనాథు వీధినాటకము '

[illegible] ఇట్లు [illegible]
ప్రయోగించిన నచ్చ తెనుఁగు జెప్పిరి

3. అచ్చ తెనుఁగు. 4. దేశ్యము.

క. సూరిజనుల్ [illegible] ' దేశ్య '- సంప్రదిచియోహితం
బారఁగనచ్చ తెనుఁగని! యూరూఢిగఁ గొందఱు [illegible]

5 గ్రామ్యము

గీ. లక్షణవర్ణంబులెక్క-వ-తక్కు-వలుగ
నియమ మెడలించిపలుకు-న-వియెతలంప
గ్రామ్యమగుచుండెనొకల దె-గడెను చోటఁ
జెప్పఁదగునదికలధౌత-శిఖరపదవి 2

ఆ. ప్రాకటముగఁ గృతుల-నాకడ నీకడ! యనుచుఁబలుకు-చోట-నాడనీడ
యనినవర్ణలోప-మగుఫలములసఫ! లాలనంగ హెచ్చు-నీలకంఠ. 3

ఇటువంటి గ్రామ్య పదంబులయినను సు శబ్దంబులగుట కుదాహరణ మహాకవి ప్రయోగము

వర్ణలోపము.

పెడ-చ. అసమునమీఁదెఱుంగకమ-హోగ్రహవృత్తిఁ గడంగి చెచ్చెరం
బసులను గాయఁగాఁ జనియె-బాపఁడు గోరవసేన ' యేడ ' యొం
టిపనుట ' యేడ ' నాకిదిక-డిందివిచారముల్వెసై న్యమున్
వెసఁ జనితోడుగా వలయు-వేగ మెపంపుడుచాలునట్లుగన్ ' విరాటప,

చ. అనిమిదిమెచ్చియొచ్చమొక-యిందును లేనిమనోహరాంగముల్
గనుఁగొనిమానికావ్రతముఁ-గైకొనియుండెడినన్ను నేలతో
డ్కొనియిటఁదెచ్చెనీవెడగు-కోమలిభూజగ ' మేడ ' మారుతా
శనజగ ' మేడ ' నెంతఘన సాహసమింతులకంచు నెంచుచున్. ' విజయ '

సీ 'పిడెంబో యెనోగదా శ్రీ... ము జిహ్వ, పె... ...కన్నై ...జాం
'కాశీఖండము

వర్ణాధిక్యము
సీ రమణులార 'ఫలాలు' రాల్చుకొనపో, ...వారి నాలవం దవ్వినారు 7
'వరాహపురాణము'

శా తల్లీయున్ని 'దినాలకే' నియుసుధా భాండాలపస నిరై
యుల్లంబుం గొసియింపఁజేయుమం కెట్టోవిందనిర్వేదిలా,
బెల్లాకోన్న 'కతాన' నేనొకడనే భిక్షాన్నమ్వే...
యెల్లన్ పుష్పలంగొంచువత్తునోనిజం బెర్పాటుగాఁబల్కు మా భీమఖండము

ఫలములకు ఫలాలును దినములకు దినాలును నివి వర్ణాధిక్యములు
లక్షు—క మల్లెలు లంజెయుగద్దెయు
నోల్లెయునను పగిదిపలుకు లొప్పవటంబం
బొల్లెను మాగయ కేతన
తెల్లంబుగ నవియుం గలవు త్రిపురారాతీ 9

మల్లె
రగడ రంగైమిటికిఁగొ అంతేమల్లె! ...తలకాసె వంటులవెన్నెల 'యయాతి'
రగడ మూలమూలల 'మల్లె'లెంత టి సోహంమో హరిణాక్షి రాచిత
యేలయేలకిపాదఁ ...పడకెద వింతవింత లెయోందుఁజూచితి 'వసుచరిత్ర'
గీ మెండుమీఱవిరపగటి పేరెండదాకి! యొల్లంబోయిన పెన్బొంద 'మల్లెపొదల
'ఆముక్తమాల్యద'

లంజె
క. అంజెదవుగాక ననుచెం! తంజేరంగనీకయెం తతగ్గిమిరియా
లుంజోన్న లుసరిగానె! 'లంజె'తనమునందునోవారు లంగెలువనోకో 13
'నాచనసోముని హరివిలాసము'
అ 'లంజె' తల్లులనంగ లక్షింపంగానిట్టి! కట్టడులనానలువ కరుణలేక
చాతిమాలినట్టి పతులకునిడుపంగాం! జేసివిటులగోడు వోసికొనియె 14
'కవికర్ణరసాయనము'

గద్దె.
గీ. చంద్రికాపాండుకౌశేయశాటియైన! యతనుజగజంపుగోడు గెవ్వడవ్విభుండు
పెద్దగాలంబుముత్యాల గద్దెయెక్కి! వసుధఁబాలించు నేకోష్ణ వారణముగ
'కాశీఖండము'

ఒల్లె.

గి నారికేళాసవపుఁదీపు టూరుపాలయు।వలిపె ఘుంటల్లత నురస్థలులగాయి
  ప్రియులఁదేకువతో నెచ్చ రిం దికలసి।రెలమిధన్యులపరవు వెన్నెలబయళ్ళ. 16
"ఆముక్తమాల్యద"

సూ॥ ఏదంతతాచనామ్నా మన్యతరస్యామియాంతానాం॥
అని శబ్దశాసన సూత్రమున్నది గనుక మల్లె, లంజె, గద్దె, ఒల్లె యని యనవచ్చును

లక్షు. ఆ చనియెఁ గనియెఁ గొనియె ననుటకుఁ జనెఁ గనెఁ
గొనె నటంచుఁ జెప్పఁ గూడ దనుచుఁ
బలికె నూత్న దండి పరికింప నివియును
గలవు కృతుల శశిర కరవతంస 1

చనె

క అనిమందోదరి చెల్పిన। విని చైత్యుఁడుసిగ్గుఁ జొంది వెలఁదియుఁదానుం
  జనె నభ్యంతరమునకుఁ।మనమునజయకాంక్షమిగుల మల్లడిగొనఁగన్ 18
'భాస్కర రామాయణము'

చ మగఁటిమిఁజంద్రుగుడ్డరక మట్టిన వామపదాంబుజంబునై
  నిగళమునన్సురాసురుల నించినయందియ ఘల్లుఘల్లనం
  బొగడులు బొండుమల్లియలు పొన్నలు పొగడ నెల్లియంబున
  న్నిగిడిచి వీరభద్రుఁడు 'చనెన్' శశిమౌళి సమీప భూమికిన్ 19
'భీమఖండము'

ఉ భీముని జానుదేశముల భీషణవాయువు లుప్పతిల్ల సం
  గ్రామ తలంబున న్విసర గాఁ జతురంగ సమస్త సైనిక
  స్తోమము నభ్రమండలము తో నొర యం'జనె' బొందితోడను
  త్రాముని వీటి కేగను వి ధంబున దివ్యులు చోద్య మందగన్ 20
'జైమిని భారతము'

కనె.

క వనకన్యకయఁట నేఁడఁట। వనమునగాంధర్వమున వి వాహంబఁట నం
  దనుఁ 'గనె'నఁటమఁజుచితిఁట। వినఁగూడునె యిట్టిభంగి విపరీతోక్తుల్.
'ఆదిపర్వము'

ఉ అంత సుమిత్రయుం 'గనెన, నంత విలాసుల ధర్మశాస్త్ర సి
  ద్ధాంత రహస్య కోవిదుల- 'రామాభ్యుదయము' 22

గీ సవతి కద్రువ శేషతక్షకులు మొదలు। గాఁగ వేవురు భుజగపుం గవులఁగాంచె

నండములరెంటిఁగోలెడాత గండశైలసన్నిభంబులఁగనె బుణ్యసాధ్వివినత.
'కాశీ ఖండము'

కొనె

మ. అసమస్థేమ కిరీటి పాశుపత దీక్షారంభముంగైకొనెన్' 'హరివిలాసము'

ఉ. పూనిమురుందునాజ్ఞ కను బొమ్మనె గాంచి యజాండ భాండముల్
వానసుమీఁదఁ బోవ నడ వంగొనెఁ దన్ననన్గనిశ్చల
త్వాను చబల్వ్వెలె సమస్త జగంబుల జాడ్యచేతనల్
గా నతికెక్కు సైన్యపతి కాంచవవేత్రము నాశ్రయించెదన్. 25
'ఆముక్తమాల్యద'

ఇది పంచవిధాంధ్రిలక్షణంబింక తద్వర్ణపరికారంబుఁ జెప్పెద

వర్ణ ప్రకరణము

సీ. అఇఉఋఏఓలు నవిదీర్ఘసహితంబు లైఙొలుకగచజ లరయఁడణ
తదనలుపబమలు దగయరలవసహ ళఱలును దెనుఁగున వఱలుఁగాని
తక్కినవర్ణముల్ దగులవుపదముల మొదలవాకుతోఁత్వ ములుగలుగవు
లేదెయ్యెడలఋళ బ్దాదియాకారంబు వచ్చునచ్చులతుది యచ్చునకది
గీ తుదలకియదక్కి నేత్వమెం దులనుదాని
కెనయ నేరదు సత్కృవు లిటు లెఱింగి
కావ్యములుఁగూర్ప వలయు వి ఖ్యాతిమీఱ
నిభదనజభంగ కుక్కుటా ధీశలింగ 1

సూ॥ వికృతిపదాదౌ ప్రథమాంతస్థ తృతీయోను నాసికానస్తః। కృతిరపిన స్త
ఉదోతౌదంతో స్థభవస్యవికృళబ్దాదౌ॥

అని శబ్దశాసనుఁడు చెప్పినాఁడు గనుక వకారమున కుతోత్వములుం
ను యకారమును దెనుఁగునఁ బదాదిని లేవు

లక్షు. క ళాఱాలుచారురేవయు వాలాయంబుగఁ దెనుంగువాఁలియ్యుగ్రతుల్
గాఁలుచునుండునుదొడ్డగు। వాఁలై దేశ్యంబులగుట వలనమహేశా 2

అర్ధాను స్వారము

సీ జాణరాణువరాణ గాణవిన్నాణంబు రాణాచియనెడుదీర్ఘములమీఁదఁ
గానిహ్రస్వములణాగలుగదురవణము రమణయతక్కి నాంధ్రములయందుఁ

బహుళకాలంబులకు యుచెం బయుం [illegible] కీలంగటిల్లెడుచుటహాదికకిడకి
పటయ వడంబటపా(గుబమున(ణ దోష(క్షణకిడ దిను వెడదబడది
గీ యుగాగాగాదిగెబి పదములు, బ్రెంచు, బుత్తహ్మ (గలకాలము లొ(రియుండు
[illegible] నై నే [illegible] భాం(ఘూతపూరిత పలుపిచండ
లక్ష—గీ పద్మాలు సాధ్వి [illegible] సిద్ధముల్లై ఱంగ దొంగలం జెల్లునగ్రపులం
విద్ధరణవసాహ్వా [illegible] యురగాభరణా 4
ఆ చందమంచుననెగు సవాంబవి గుము [illegible] యనోయూగపుం బడంతి
యునకకము [illegible] నాదేశమైవ [illegible] విమిశాభ్యాములు సురాద్రిచాప 5
క. అజసుబ్బులాంచవృద్ధుల నెఱుగ ద్విగద్వయులు [illegible] నిజ సుగ్రృతు లో
నజసుబ్బులు నజసున్ను [illegible] గుణ [illegible] యుటయుండి గుణ్ణు లలిగా 6

కళాదుర్తిప్రకృతికములు

సీ కొంటిమితింటివిమి వింటవికంటవి మనికరసెమత ర్యాద్యములను
గూఢ్చియున్న ద్వితీయ యను శేషషష్ఠికి వనము ఫా[illegible]ను ప్రథమలంను
సౌరయోహహోయు నద్భుతార్థకులన కట్టియుండ నాయనివగ బటలనిచు
కరపంలేయునియిది కపలబళామజ్జ యను బశంసనములం జనిహరించి
గీ యనెడిచోమిన్న కూరకే యనెగుచోట
నప్పుడప్రడమచోనిన్నె యనెడచోట
నరిగెర(ౌయుమనుచోనేమి యనెగుచోట
మొదలుగా(బైనకారంబు లొంపవలెను 7
క కళలనపగునివిమతియుంమి గిలి పదంబులుదుర్తిప్రకృతులనంబరగున్
లలింబొల్లునకారము పై గలిగించి టనుగృతుల గౌరిరమణా 8

ఇది సంజ్ఞాప్రకరణంబైన సంధిప్రకరణంబె ఱింగించెద.

సంధిప్రకరణము

సీ అనతిచ్చుటయుం మేనత్తయేమయ్యెను మగనాలు పురుటాలు మగువబిడ్డ
బండెద్దు పెద్దాడి వెండుంగరంబుపై దండెలు చనకుంట యఱువదాఱు
నూటొక్కటియు దొమ్మనూటాఱుపాలిండ్లు తండ్రడేడిమొంటొల్లెదాసరయ్య
యింకేమిటికిబుట్టి నిల్లురావాకుమ ఱేమియెల్లేనుగు కోమటక్క
గీ. యనంగం బరంగెడు నుడువుల యందు సంధు
లడంగుం బొడముచు నుండు నిట్లందురి కవుల

యానుమతింబున శైలకన్యాపాంగీ
మానభయనాటికాప్రకటవే 1

అనతిశ్చుట ఇకార వికల్పసంధి

సీ. తమ్మికేలుంగర బెడఁగైన చండ యిచ్చు
లేఁ తొండిపై నే జూడు రేను త్రోడఁ
వ్రాలఁకు దాఁచేఁ పిఱుఁదువ్వ తోడఁగలత
వక్షస్థ జలజాడుంఁ డిల్లని 'యానతి' చెప్పె 'ఆముక్తమాల్యద' 2

క. ఉద్యానములవ్వనులు । ద్రాదిఁ దములు ... జాఁగఁగానా
కేదిఁ గతీయనిగాశద । యాదృష్టినిమమ్ము జూవి 'యానతిగాదే' శాంతి॥ 3

2 మేనత్త. అకార వికల్ప సంధి.

సీ. గర గిరని నాఁడు నవ్వ మొగంబువాఁడు
చూడఁగలవాఁడు మేలైన సొబగువాఁడు
వాని 'మేనత్త' కొడుకు ... తలఁపు వారు
నర్జునుఁడు పరాక్రమిగా పాస్తుమగాఁడు 'విజయ విలాసము' 4

3 మేనయత్త

ఉ. మంగళ 'మేనయత్త'ల సమాదరణం బడరంగఁ బెట్టి ప్ర
త్రెంచిన మంచి కజ్జములు ... నేతమఁదోఁచిదోఁచి 'శృంగారవిలాసము' 5

4 ఏమయ్యో ఇకారవికల్ప సంధి

సీ. అగ్గు 'రేమయ్యో' ... నిత్యంబులైన
కృత్యములఁ బాపె దైవంబు కినుకనిట్టు 'మను చరిత్రము' 6

5 ఏమియయ్యో

చ. హరిహరయంఁ 'డేమియయ్యో' నొకఁడాఁచద నాదు తాపవేదనన్ 'నైషధ'

6 మగనాలు, ఇకారవికల్పసంధి.

సీ. ఓర్మిమై మెప్పించెడి యుంపవాసములుండెడి,
'మగనాలి'సరివోల్పఁ దగదువిధవ 8 'కాశీఖండము'

7 మగనియాలు

ఉ. ఆసమయంబున'న్మగని యాండ్రు'సుగన్యలు నాకసాచ్చిధా
త్రీసురరాజవైశ్యులను... ... ... 9 'ఉత్తరరామాయణము'

8 పురుటాలు ఇకారవికల్పసంధి.

క. పురుడీబోఁటకెందిర। పురుడంబికగాఁకయొరులు పురుడేయను మన్
'పురుటాలికిఁ' బదిదినములు। పురుడు ప్రవర్తించి రెలమిఁ బుణ్యపుగరితల్.
'భాగవతము'

9 ప్రాటియాలు

సీ. పాదివి తేఁగానక పాత్తులలోఁపల్లి,
బోనాపుకొనినతేఁ 'బుగ్గటియాండ్రు' 'రామాభ్యుదయము'

10 మగువలిండ్లు. అకారవికల్పసంధి.

సీ. వారికన్నను నీమహత్వంబు ఘనమె! పవనపర్ణాంబుభక్షులై నవసియినుప
కచ్చడాల్గట్టుకొను మునిముచ్చులెల్ల! దామరసనేత్రలిండ్ల బందాలుగారె
'మనుచరిత్రము'

పెంట్లాడి

తే. పాలుఁడొకండు 'పెంట్లైన' బాలదాను
బాల్యమునను నీసునను జెల్లు బడినిబుచ్చి
కొనినలద్వేషమెజేఁగిల జ్ఞాకుఁడలిగి
తిట్టివెడలిపోయ్యనుఁడాబార్ధివసుతుండు 13 'హరివంశము'

పెండ్లియాడి

ఉ. కోమలచారుమూర్తిఁ పురుషోత్తముఁడుసర్మ్మదఁ 'బెండ్లియాడఁడే' 14
'విజయవిలాసము'

[illegible]గము

సీ. పంచాంగముష్టియుఁ బాణిశవిత్రంబు,
నొకజుట్టువేసిరి 'శంకుంగరంబు' 'శ్రీనాధుని హరవిలాసము'

రావియాకు నిత్యసంధ్య నిత్యత్వము

సీ. అలకాయుఘణివీను లభంబుసుడి 'శాకి'
'లాటు' సైకతములనంగ్నిదోవలు 'రుక్మాంగదచరిత్రము'

15 వెల్లేనుగ. అకారవికల్పసంధి

ఉ. సైనికులంతనంతరణ సన్నహనం బెడరించిపారిన
న్నైనయునచ్చరంబుమది నాటుకొనంగఁగపాలమండలీ
దానమిళద్విరేఫనినదంబుల ఘీంకృతులుల్లసిల్లవె
'ల్లేనుఁగు' మీఁదడికొలిపి యింద్రుఁడుసెంద్రునిదాఁకెనుద్ధతిన్ 17
'పారిజాతాపహరణము'

వ. ఇటువలెనే కడమ యన్నిటికిని దెలిసికొనునది.

లక్షు—క. ఇమ్ముగశబ్దము తుదివ
ర్ణమ్ముదరిన్ వచ్చునచ్చునకు యాయొదవున్
గొమ్ముగలహల్లుప్రథమాఁ
తమ్మయిననడంగునచ్చు ధవళశరీరా 18

చ. హయరథదంతిసంతతిని రంతరదుగ్ధమహీఁ జేర్చి కే
లయవిసిమూఁగినట్టుగ బలంబులతో డఁ ఁ దగ రహంతయున్
రయమున గోపులం బొదవ శత్రుకులాక్క టయార్చి శాకిన్
భయదమహాస్త్రశస్త్రపటు పాతరయంబుల దున్మిర గ్ధతిన్ 'విరాటప'

వ కడమసులభము

లక్షు— క ధరఁ బ్రథమమధ్యమోత్తమ
పురుషలబహువచనములను బొదలెడ నచ్చుల్
బెరయుచు నెరయుచునుండున్
గురుతరకరుణాంతరఁగ కుక్కుటలింగా

సూ—నిత్యమనుత్తమ పురుషక్రియాస్వితః

అని శబ్దానుశాసనుఁడు సూత్రముఁ జెప్పినాఁడు గనుక ఉత్తమపురు
షగాక ప్రథమ మధ్యమపురుష క్రియలమీఁద యచ్చులు ప్లిష్టమాట సిద్ధమే.

16 విడియుం గాటకు ప్రథమపురుషకు

సీ గీ చంద్రమౌళిభరద్వాజ సంయమీలను
హంసపదియను నొకకిన్న రాంగనయును
నాప్రవాళోష్ఠి నుగఁ వాణీ పిలుండు
సిద్ధిఁ బొందిరియవి 'ముక్తసీమచుఁదు 21 'గాశీఖండము'

మ బలభిద్వహ్ని పరేత రాడ్వరుణులు ప్పర్యుత్సుకత్వంబునం
ధులఁ 'గూర్చుండిరి యొండొరుం' గదిసియ స్థిరత్రిఁగళంబుల
న్నలవాలీకమృణాలనాళలతికా నవ్యప్రణాళీమిళ
ల్లలనాలాపకథాసుధానుభవలీలాలోలచేలసు ప్రై ... 'నైషధము'

ఉ. 'కూడిరి యొండొరు' ల్బారసి కుంతలకాంబలాసంగువీడు జో
డాడిరి కేళ్లు దాటిడుచు నాళులతో వెలిదమ్మిధూళి గా 'రామాభ్యు'

క. మనుజాలలో పలఁగర్మం
బొనరుమవారెల్ల దండ్యు లోవారలలోఁ
గనుఁగొనఁగొంద రెదండ్యులో
యనవృషహారిభటుల 'కనిరి యప్పాళ్ళవిచరుల్' 24 'కవులవష్టము'

మ. గురుభీష్మాదులుచూచుచుండ సభమీఁ కుంగీడునాఁడట్లు ము
ష్కరులై 'చేసిరి యంతచే' సియునుబ శ్చాత్తాపముం బొందనో
పరువారెన్నఁడు నట్టిచోటఁ గృపయున్ బంధుత్వముం దక్కమె
వ్వరుగోపింపరె యాబరాత్మకులగ ర్వకార్యములు ప్పాచినన్. 'ఉద్యోగ'

ఉ. కొంచెముగా నిజాంగకము గుంచిధరిత్రికి నెంతయెంతలం

ఘం[illegible] గొంద[illegible]
వి[illegible]
[illegible]మవిస్మయుఁ[illegible] 26

'కవికర్ణ రసాయనము'

17 [illegible] వికల్పసంధి

అ[illegible]
[illegible]నుండెట వచ్చినారలె
[illegible]
[illegible] 'కవులషష్ఠము'

18 [illegible] వికల్పసంధి

[illegible]నిముస్
[illegible] యొక [illegible]

'ఆదిపర్వము'

క [illegible] వచ్చితిమియ [illegible]
[illegible]తులవలనన్ 'విరాట

[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 30

[illegible] [illegible]
[illegible]కొనంగా
[illegible]
[illegible]చయమున్. 'కాశీఖండము'

వ [illegible] యనరాదు.

లక్ష్య—గీ. వ[illegible]మానా[illegible]విహేల[illegible]
గలిగియుండుచు[illegible]—నలరుసంధి
[illegible]—నా(గనిచ్చు
చలరెని[illegible]—జలక్షితూణ. 31

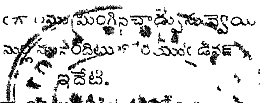
లక్ష్య— గీ. అను[illegible]—మొనయుమూఁగి
పలుకదరహాస[illegible]—ర్భంబుగాఁగ
నుత్తరముపల్లవశ్రేణి— [illegible]
లమ్ముగుదుపుష్పలావిక—లప్పుగమున. 'ఆముక్తమాల్యద'

గీ. వారనితోడవిరోధించి-మగధకంగు
యుద్ధమొనరించుచోకృష్ణు-డొక్క వాటి
యజగవోమః కృష్ణుసనశి-తార్క్ష్య చక్ర
బాణకిక్షి ప్తమత్తశిప వాసుడగుచు 35 'కాశీఖండము'

క. విమలస్ఫాటకహాటక
రమణీమణిరీనిగంతి రస్మితనగేం
ద్రకుమాల్యకంఠోము
త్రిమాచరిలను చూడుచరిగ-తద్విపినముననె 36 'అరణ్యపర్వము'

స. ...లోదాగుమ్మ-గ బాహుకైనడ, కైకొనిచుసమ (స్త్రీ)-కర్మతలన
దినరుచోకర్షపురా ... మానిద హరంబ, 6 'రాఘవపాండవీయము'

లక్షు—ణ అనియనశబ్దమపైన
బొప్పడ ... చోగిలయుతెడయు-... సగృతులం
డడయేటిక దేడక...
విదితంబుగసంధినిఖిల-విశ్వాధీశా 37

ఉ. దక్కెనురాజ్యము ... -టాయుక సోదరరాజ్యభాగమీ
... -లక్ష్మింగజూ ... చెరిగి-యేలక ... దకు-నుమీనలా లతణ
గకు-నావిష్ణుచవిగ ... మింగినచ్చాడ్చనువ్వాయి
... కృష్ణుడైననీకొడుకు-... సందిటు ... యుద్ధ

నదేటి. 'ఉద్యోగ'

ఉ. కొండగనొండుచోటబలె-... కకి బీరికపుతో నెరుండ ...
మండనిమ టిమటికిస-మాన్నతినే... కరభిన్నక
దండగుప్రశాపవిత-త్రపథనోద్ధ...
ద్దండతలించుకైనమిడి-దార్ప ... నెర్పచెప్పుమా 'రాఘవపాం'

లక్షు—ణ అనుచువినుచుకనుచు-ననువతణమానార్థ
పదనువర్ణమునకు-బరగులోప
మొదవినిండుసున్న-లొదవునొక్కొక యెడ
నంచువించుకంచు-ననమహేశా. 40

అనుచు.

గీ. అనచు' దొలినడియభిలాష-మెనయమూగి
పలుకదరహాసనర్మగ-ర్భంబుగాగ 41 'అముక్తమాల్యద'

అంచుకంచు.

శా. 'అంచు' న్నోలుపుమిలచుబోడు లుశుభో-దరంబుగాన్పించదీ

విరచనాసక్తి [illegible] నులాపముఖంబులో – [illegible] భూ
పాల [illegible] పుష్యోత్సవంబుల్
[illegible] భాస [illegible] జింపుచున్ 'విజయవిలాస
[illegible]
[illegible]
[illegible] పట్టకొని [illegible]
[illegible] కాలము [illegible] 43 'నైషధము'

[illegible] — [illegible] ప్పుడు [illegible] జప్పుడనె మమల
[illegible] యిలువ [illegible] దును
సరవి [illegible] ప్పు – జప్పు [illegible]
[illegible] కోటి [illegible] – జేశ. 44

అప్పు

ఉ. తుమ్మిన [illegible] ప్పు [illegible] రిము – తో [illegible] చిన 'యప్పు' వారిపా
వమ్మెనరించినప్పు డొక నంబు భుజించినయప్పు నవ్వా వ
స్త్రమ్ముధరించినప్పుడును – తమ్ములు చూచినయప్పు ప్రణ్యకా
ర్యమ్ములయప్పు హాయినుల – నంటినయప్పు [illegible] వారువందగుఁ జే. 45

చప్పు

గీ. [illegible] మొక ముశా సమ్మ – ముద్దరాలు
తా రెసడి 'పప్పు' లేకపా – తాళమునకు
దాను [illegible] కొంటి దడసె నేని
గుటిలపఱుపరెన్నపుబంట్లు – గుదెలవారు 46 'కళిఖండము'

లక్ష—గీ. పదముమీఁదటి యడియును – పదము మొదలి
యత్వమడఁగు చుబోడ ము సు – నలకసంధి
నమ్మయాడియున్న యదికాప యడియనంగ
నమ్మ మనియున్న దనకాప – దన ము మే శ. 47

ఉదా—ఆ. కర్ణు [illegible] – గహి [illegible] న్న
సేను చెప్పుకొంటె – శిఖియవొ లె
నడరి నాము నంబు – నతిదారుణ క్రియ
నేచ్చ మన్నయది మ – హీధరుండ. 48 'అరణ్యపర్వము'

ఉ. హాలహలద్వయంబు కల – శాంబుధి పుట్టి వినీలపాండుర
జ్వాలలతోడ నందొక వి – షంబొక వేల్పు ప్రమింగ నెందరే
వేలుపులో ని మైనను భ – వించిన రెండవయీ విషంబుని

ద్భాలము గాక 'యున్న యది'-సుద్దియపాంథులపాప మెట్టిదో. 'నైషధము'

లక్ష —గీ. ఇమ్మ మీరభవిష్ణుని-దమ్ముఁ జెప్పు
పదసునూమిఁద నెరియ-నృపము నిలుపు
నపుడు సంధుల నగునేని-యగున 'యేని'
యవఁగి నొప్పు నగేంద్రక-న్యాధినాథ 50

ఉదా-గీ అనలసంబంధవాంఛనా- 'కగునయేని'
యనలసంబంధవాంఛనా-కగును జువ్వ
చాలు సందేహవక్రభా-షణములింకఁ
దరుణ దరాంగ వాధేశప-తంగశక్ర. 51 'నైషధము'

లక్ష—అ పడియె నన్పదంబు-పరమునఁ గల ప్రథ
మాంతశబ్దములకు-నగుసుమాగ
మడఁగుఁ బూర్ణబిందు-వచ్చయ పడిభయం
పడియనఁగఁ గృతుల-ఫాలనేత్ర 52

ఉదా-చ వనజభవప్రభావుఁడగు-వానివసిష్ఠునపత్యశోకము
న్వననిధిఁ జొచ్చి యందు వినయ-వారిత వీర్యుఁడు నిన్నుఁ దొట్టియు
య్యనిమిషులెల్ల వానిక 'భ-యంపడిచుండు' దురట్టియుగ్రకో
పనుకడకేఁగు బిప్పుడని-పాడియె యిప్పుడు నిన్నుఁ బంపఁగన్ ఆదిప. 53

ఉ. క్రచ్చర నొక్కొకక్కసుఁడ కాఁగుసురాసురులెల్ల నడ్డమై
వచ్చిన నీవ చూడఁగన-వార్యబలోన్నతిఁ జేసి వారలన్
వ్రచ్చి వధింతు గాకయిట-వచ్చి 'శ్రమంపడి' యున్న వీరల
న్నిచ్చగ వీతవైరసుఖ-నిద్రకు భంగము సేయ నేర్తునే 54

క. ప్రజయేన కానునన్నా, బ్రజ పంరక్షింపుమనని 'భ-రంపడి' కోరం
బ్రజవిడిచెద నా యందది యజేయుము సువ్యయంబు-నగు పదమిచ్చున్. 55
'శాంతిపర్వము'

చ జనుట యుమంత్రిమాటకు '(భ-యంపడి' యాతని సాదరించియు 59
మ్మనుజకు తేంద్రుడు 56 'ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము'
భయపడి శ్రమపడి యనుటసులభము.

లక్ష —గీ తగను శారాంతసులకు కర్మ-ధారయమున
షష్ఠియగుచో బైన చ్చు-సంఘటిల్లె
నేని సంధులయేఁడన-న్నిలంచు గొన్న
రొ సలఁ గలుగక యుండు మ-హేశతాంగ. 57

కర్మధారయమున డాకారము వచ్చుటకు.

గీ॥ ఉగ్గుపెట్టియుఁబోలె నంటనుడాయను
జాడగాని-పుట్టి శుభచరిత్ర
నెఱుకలేని 'కరకు-బెఱుక' పేక్షించెఁగా
దనకతనపునాయు-ల్పమైన 58 'అరణ్యపర్వము'

మ॥ కమనీయద్యుతియోగ్యకేతకనవ ల గ్నప్రట్టునాశ్యామయా
సుమబాణాంబకవాయమూల్యమణియా-చొక్కంపుఁబూబంతియా
సుమనోవల్లియొయాసుగాసరసియా-సొంపొప్పుఁడాల్దివియా
కొమరుంముబ్రాయపుపురంధ్రియా 'చిగురుటా-కుఁబోఁడి' నీకెత్తిగుఁ 'వసు'

క॥ జననాథనాను మొదలుగ। ననయముబురరకుణ ము-నాహవసమయం
బుననస్త్రము నైయతనికి। న.. 'డిల్లటపుటల్లు-డై' వతిఁగాంచున్ 'జైమినీభా'

టకారము రాకుండుటకు

క॥ ఈనెలఁతుకగనియమ్మధుఁ। డైననుజిగురకు 'బవ్వ-టమ్మల' పాదలుక్
లోనుగసెజ్జలుసేసెం। దానియమించఁడెగిరహ-తాపముపేర్మిన్ 'విరాట'

ఉ॥ ఎయ్యదిగారణంబుగమ-హీపతియుంచెత డైర్యకంచుకం
బయ్యతినుంచెసించె 'నల-రమ్ములచే' నదిగారణంబుగాఁ
డొయ్యలిరాజనందనుని-తో గెడఁగూర్పదొంచియున్న యా
దయ్యము నెత్తికోలుతుది-దాఁకుటగానఁగనయ్యెనయ్యెడన్ 'నైషధము'

సీ॥ 'చిగురాకుబోఁడిపై' -చెమటపన్నీటిలో,
నానుటతిప్పవణ-స్నానమయ్యెం. 63 'కవులషష్ఠము'

ఉ॥ తెల్లనిదీవితమ్మినెల-దేటిచలెందఱుకొత్తువాగిడిక్
నల్లనివానిలచ్చిరత-నంబునుమచ్చయొదందశిర్వరం
జిల్లెడువానిచుట్టలగు-చిందమునంటినవానినింపుసొం
పెల్లెడఁగల్గుపాలక్రీ-డలి- 'యిల్లటపల్లునిఁగాంచ' రయ్యెడన్ 6[illegible]
'రామాభ్యుదయము'

షష్ఠికి నకారము వచ్చుటకు

గీ॥ 'చెంచునింటికిఁబో' యిచెం-చితకుఁబ్రియము
చెప్పినమ్మించితలమీఁదఁ-జెయ్యివెట్టి. 65 'కాశీఖండము'

నకారము రాకుండుట

గీ॥ తరుణివైదర్భినీవెట్టి-ధన్యవాక్యా-
భావహావవిలాసవి-భ్రమనిరూఢి
గాముదీలక్ష్మ...పాల-కడలివోలె
నలరఁజేసితినిషధ 'రా-జాత్మ' , వాని. 66 'నైషధము'

ఉ. అల్లుఁడు రామరాజునకు-నల్లుఁడు గొబ్బురియాధరేశుఁడా
హల్లకహారిఁగన్న ‘ఘను-నల్లుఁడు’ పోషణబుద్ధిగట్టురా
జల్లుఁడు వింటినేర్పునను-మంచితిరూపమునంచుఁజంప మా
మల్లుఁడు దేవకీరమణు-నల్లుఁడు శత్రుసమిజ్జయంబునన్ ‘రామాభ్యుదయము’

క. అనన్న మొగము వెన్ననిః ‘యన్నన్న’ జయించు కన్ను-లన్నన్నలినా
సన్నములునను మెక్కిలి। నన్నగుమాటలసుదాప్ర-సన్నములెన్నన్. 68
‘విజయవిలాసము’

లక్ష—ఆ. రెంటమాటలుచ్చరించు శబ్దమునకు
సంత్యపదము మొదలి-యచ్చుడఁగు
నన్నయన్నయనక-యన్నన్న యేమేమి
యనగవలయుఁ గృతుల-నగనివేళ 69

అన్నన్న

క. అన్నగరిచికుతయేమఁగు। గున్నలపై నెక్కి-నిక్కి కోయఁగవచ్చున్
మిన్నేటిపసెడి తామర। ‘లన్నన్న’ పురేమి చెప్ప-నందలికగులన్ 70
‘మాదయ్యగారిమల్లన రాజశేఖరచరిత్ర’

ఏమేమి.

శా. ‘ఏమేమీ’ యనువిన్న మాటయు వినన్-వీక్షించు నెమ్మోము సాం
ద్రామోదంబునఁ బక్షముల్ నివురుహా-స్తాంభోజయుగ్మంబునన్ ‘నైషధము’

వ. అమ్మమ్మ అబ్బబ్బ మొదలయినవి యిటువలెనె తెలియునది.

లక్ష—క. అహామను చోఁగిమను నెడన్
విహితంబుగ నంత్యహల్లు-దిత్వముఁ జెందున్
మహితప్రబంధములలో
నహమ్మనియుఁ గిమ్మనియును-నంగజదమనా. 72

కిమ్మ

ఉ. కమ్మనికు దనంబు కసు-గందని మేనెల దేఁటిదాఁటులన్
బమ్మెరబోవఁ దోలుఁ దెగ-బారెడు వెండ్రుకలిందుబింబముం
‘గిమ్మన’ నీదు మోముగిరి-క్రేవులు మూపులు కౌనుగానరా
దమ్మక చెల్లవానివిక-చాంబకముల్ శతపత్రిజైత్రముల్. ‘మనుచరిత్ర’

శా. ఆతన్వంగియనంగఝుంకరిణవ-జ్జ్యాముక్తచూతాస్త్రిని
ర్ఘాతంబోర్వక తమ్ములంచు తటినీ-గర్భైకసంజాతకం
జాతవ్రాతము మాటుఁ జెందనవియెం-చం జొచ్చె మున్నున్న గా
జ్ఞాతిశ్ఛేదనలేన ‘కిమ్మనెడి’ వా-చారూఢిసత్యమ్ముగన్. 74 ‘వసుచరిత్ర’

వ కడమ యీలాగే తెలిసికొనునది

లక్ష— కం. ... మర్త్యాదులు యెడనచ్చుగినచ్చుగదిసె నెవివిసర్గల్
నెదనచ్చుయకారంబగు। మృదుశిరశ్రీనిహార-మృత్యుంజయారా.

నమ.

సీ గీ. ...
మనసిజాయుధనమో 'నమ' -ంగనుచు... 76 'వసుచరిత్ర'

వ. నమోనమోయ నియుంగలదు

ఉ. పాయక దైత్యభర్తృబహు-ఘంగలపాథలాం ర్ప్రవిష్టుడై
వాయ 'నమో' నిరంతవిధ-వాయ నమో' జలజాలయాకల
త్రాయనమోనిశాచరహ-రాయనమోయనుగానిత్రకవ్యభు
జ్యాయకనారదసంగ చల-... దొకించకేసియున్ 'పరాహపు'

గీ కనమె కారార్ధిత్... -'గర్వ ... ' 78 'చంద్రభానుచరిత్ర'

ఉ. నవ్యవిలాసరమ్యనలి-నంబని బాలముఖాబ్జసౌరభా
భివ్యగనంబునం దచి-భృంగకులాత్తమతన్వయోగతా
పవ్యథఁబాధిలిల్వదుకృ ...ణమేర్పడ బాధిహృన్నహం
'తవ్యయనంగ' నొప్పువచ-నద్ధితికందకెఱుంగఁజేయుమా. 'భీమకవిచాటుధా'

లక్ష—క పొల్లులగుహల్లులెల్లను। బెల్లుభిగానచ్చుదాగసి-ద్విత్వము నెందుం
బెల్లుగననుకరణంబుల। హల్లకహితసుప్రకాశ-హారపరమేశా 80

శా, ఆత్మార్థంపృథివీశ్వ 'జేత్తనె' వా-క్కింగా బహుతంబేర్పా 'కాశీఖండము'

వ కడమవన్నియు నీలాగే తెలిసికొనునది.

లక్ష—గీ నాంతోపదములపైసక్త మగుపదముల
కచటతపలైదువగు దుంద-గజడదబలు
పిఱిదిసాల్బన్నలగు నిను ఁబిలచెనని
నుంగొలిచె నాగదివిజను-న్నుతమహేశ.

కకారము.

శా సింగంబాకటితోగుహాం-తరము నం-జేట్పాటు మైనుండిమా
తంగస్ఫూర్జితయూథదర్శనము-ద్యత్రోధమై వచ్చునో
జంగాంతార నివాసఖిన్న మతి-స్మత్సేనహైవీదేవ
చ్ఛంగుంతీసుతమధ్యమం డసమర-స్తేమాభిరామాకృతిన్. 'విరాటపర్వము'

చకారము.

ఉ. అంజసమానవాయుగుణ-మంతయు ఖంజతఁజిక్కె-నజవో
'ష్మంజనియు' బ్బుచిక్కి నిస మానపువాయువులోనొకండు. 'అముక్తమాల్యద'

తకారము.

క. అందులకుఁ ధరణిఁ గల్ప్రప
నందినలంద ఱుముదఁయు-సంబోరియొ చే
'దృండిమ' లోఁగలహాయునా
గ్రుఁదుమ తేరుల్ల మి యు-గఱు నెయ్యముల   85   'ఐన్యపర్వము'

పకారము.

క. అంబాలికకునుగుణర
త్నాంబుధి పాండురవిరాజి-తాంగుఁడు ప్రభవిం
'చెంబాండు' రాజుతాపస
శంబుప్రతిష్ఠిత ధర్మ-సత్యవ్రతుఁడై   86   'ఆదిపర్వము'

లక్షు— క. తెల్లమిగ గజదబములు। పొల్లన రెబుతో డఁ-బొదలిన యెడలన్
బొల్లులెనిల్చునొకొకచోఁ। జెల్లును నెఱసున్నలగు చు-శ్రీగారిశా

పొల్లనకారము నిల్చుటకు

శా. భారద్వాజపవిత్రగోత్రవిమలా-స్తంబసత్పూత్రుఁడవి
ద్యారాజీవభవుండు మారయకుఁబో-త్యాచారభీమాంబకున్
గారా మైనతనూజునన్నసభుఁ శ్రీ-నాథాఖ్యుఁ బిల్పించిన
తారాంబోప్పఁగ గౌరవించి పలికెన్-గంభీరవాక్ప్రౌఢిమన్-   'నైషధము'

క. త్వరితముగఁ జనుము 'సఖుఁడు'
న్నరుఁడుఁ గదా నీకు నర్జు-నుఁడు ప్రకృతితత్
త్పరుఁడై నెగడుంటను త్రిను
పురుషులు వే మితరి పెచ్చు-భుజశౌర్యనిధీ   89   'ద్రోణపర్వము'

వ. కడమవన్నిఁటికి నీలాగే తెలిసికొనునది

పొల్లు చెడి బిందువగుటకు

గకారమునకు

క. తుంగమహిమునఁ జెలఁగుమా
తంగమునకు మిగిలి యడవి-దరికొను కార్చి
'చ్చుంగడచియు' చటిబలములు
భంగించెనరుండు ఘోర-బహువిధగతులన్.   90   'ద్రోణపర్వము'

జకారమునకు

ఉ. అంజసమానవాయుగణ-మంతయు ఖంజతఁ జిక్కనజ్జవో
మ్మంజనియుబ్బు చిక్కనిస-మానపు వాయువులొకొకండుక
'ల్మంజనియించు' దుర్యశము-మేలిక నిలేహానవేళ వాజులా

'శృంగారవాణి' ముంచనికరంబులకాళిమచేర్చెం దార్చెనన్ 'ఆముక్త'
క. అంజదవుగాక ననుచెం । తంజేరంగనీకయుంత-తగ్గినవిరియా
'ఉంజోగ్య' యుసరిగానే । లంజైనను లంచుకోమను-లం గెలువనోకో 92
'నాచనసోముని హరివిలాసము'

డకారమునకు

శా. చండాంశుప్రభచిక్క తిమ్మయతనూ-జాత ప్రవిద్యాప్రభా
షండంబైన తిలింగభాగ్యలవస్వచ్ఛందకావ్యంబునీ
'ఖండ' క్కెంజతురాననత్వగుణయా-క్షిప్త వీరవాణీమనో
భండారోద్ధతచోరకారబంధ-ప్రఖ్యాతి సార్థంబుగన్ 93 'కవులషష్ఠము'

దకారమునకు

స్రగ్ధర. తలపిట్టు శ్వాహా మందం-దనయజనపగ-తాభ్రిణమర్దించి 'యజ్ఞాం
దళితా' పత్యానురక్తిన్ స్మృహింపున్ నుగతిం దానురాబూనకుండన్ 94
'రాఘవపాండవీయము'

మకారమునకు.

లయగ్రాహి. కమ్మనిలతాంత 'ముల-సమ్మోసి' వచ్చుమధు
పమ్ములసుగీతనిన-దమ్ము లెసఁగంజూ
తమ్ములసుగంధములం. 95 'ఆదిపర్వము'

లయగ్రాహి. అమ్మహిసురోత్తముఁ డా-నమ్మనుజభోజియుచు,
నమ్ములను గ్రోధమధి-కమ్ముగ చుమీఱన్
హుమ్మనుచుడాయుచు శ-రమ్ములఁ బోయుచుఁగ,
యమ్మెసగనేయుచుజ-లమ్ము లవఁగానో
త్కృష్ణడింబరాక్రమ 'ము-లమ్మెరసిర' క్తములు,
గ్రమ్ముకొనిమేనులగ రమ్ముదిగజారన్
రమ్మనుచుఁజీరుచుజ-వమ్మెసఁగనుగ్రసమ,
రమ్మపుడు చేసిరిబ-లమ్ములు చెలంగన్. 99
'ప్రౌఢకవిమల్లన రుక్మాంగదచరిత్ర'

మత్తకోకిల. అమ్మునీశనివాసభ క్తిద-దంగరాజ్యమునందు మే
ఘమ్ము లెల్లకెలంకులంగను-గ్రమ్మి సర్వజనప్రమో
దమ్ముగా బ్రపతద్బృహజ్జల-ధారలొప్పఁగవృష్టిచే
'సెమ్మహానదులు' స్మహాసర-సీవనమ్ములునిండఁగాన్. 'అరణ్యపర్వము'

లక్షణ. అమరఁగృతులందుఁబ్రథమాం
తములపయిన్ నిలుచుకచట-తపలకు నాదే

సముగసడడవలగన్
కళ్ళ-మయాత్మాస్మృతిబిగుల-గాకమహేతా 98
గీ గాకుసంబోధవాక్యయ-కర్ణ బారి యుంగలనచేలిరంబ ల-నగువిక
మనియెముకుమద్ద గా గా సనసుల స్గ్రగు లవిరు కుగాకుసంబోధ-నలకుభగ్గ
అవ్యయముకకదేశముగానందునకు
మ. ధృతరాష్ట్రుం నుఁ త్రిలున్ వనముగం-తీఁ దం ల్సాహము
ల్కతినూహింపనసీ హస్తై నవనమున్ మర్త్రిగు రెండున్వనా
వ్రతన్ప్రత్తి బుల గాని సం ము సా క్వనబ చేటొంకు గా
'నతగఁబొందు' టకార్య గాగా నేయనం -స్నంగుప్తి మైయునిన్ కిన్ 'ఉద్యోగ'
ఉ విచినయాపుర్రత-ను బు- నే గరంబు రూపుమా పగాఁ
జూచినఁబోన్ఁగాని వెలం చొక్కనబోవను నగరోన్ముఖుం
'డైచను దెం' నేనిసుద-నాంతకుచేనది చెల్లునర్లరుం
గోచరమెటగుండనుఁ -గొబ్బునమీరుమహాత్మువాశికిన్. 'కర్ణపర్వము'
ఆదేశమువగ్ను కు
క. ప్రసరత్ప్రవాహముగ
మ్మదవద్వీరపింబుపటుగ-మనమూడిపిముదం
బొదవినసాత్యకివిలి
'టుగునిమే మ్మ' గధనాధు-డు మహోగ్రుండై 'ద్రోణపర్వము'
క ఆసభనమ్మెయినీదు
శ్యాసనుఁడప్పాండుపుత్త్రి-సతిఁ గూర్రాత్మం
'డైసీగలోచిపెద్దయు
గానిం బెట్టంగ నెఱిఁగి-కఱఁగినమదితోన్ 103 'స్త్రీపర్వము'
చ అసమునమీ దెఱుంగకమ-హోగ్రహవృత్తిఁగడంగి చెచ్చెరం
బసులకుఁగూయిగాఁజనియె-బాపఁడు కౌరవసేనయేడనొం
'టిసనాటయే' డనాకిదిక-డిందివిచారము పుట్టైసైన్యముల్
వెసఁజనితోఁగుగావలయు-వేగముపంపుఁడుచాలినట్లుగన్
'విరాటపర్వము'
క ర్తధారయమునకువాదేశము రానందులకు.
చ అకుటిలుఁడార్యవతిఁగానుఁడ-హాంకృతిదూరుఁడునీతినిర్మలా
త్మకుఁడనవద్యశీలుఁశసు-ధర్ముఁడుభీముఁడుకుంతిమద్దునే
'యుంకొడుకు' మేనుటేఁతతన-యుల్లమ మెత్తనయుట్టియాతఁడె
ట్లొకొయొరునాశ్రయించువిధి-యోపఁడెయెవ్వరినిట్లు సేయఁగన్ 'విరాట'

ఆదేశము వచ్చినందులకు

చ. పెగిమ[illegible] యుబును - బొందిన [illegible]
‘గుణగణుఁడో’ వసంతుఁ గఁగఁ - [illegible] రయేక పాలయుం
బరుయిటునో గదాగ్రవాలిఁ - వార్ధగ[illegible] బుపరిజ్ఞులై
[illegible] ‘కర్ణపర్వము’

క. ‘వసేశులు’ సద పగ బా
కాసనము గుణస్వనోగ్ర - ము[illegible]గను
ల్లాసంబుఁ [illegible]ప్ప దుఘో
రాసురు[illegible]వరాహుఁడొప్పె - [illegible] 107

‘ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశము’

క. నగరుల[illegible] మాట [illegible] తీను నే ‘లినుగ్గడించ - వనకెర్పుడనొం
‘డుగడున్ బుట్ట్’ నపటు[illegible] నగు[illegible] దె ప్పెడజగా - యాల[illegible] పన్. ‘విరాట’

ఆ కులినములకు ఆదేశము రానందునకు

క. నాపతులను గఁ బర్వల! ‘చేసి’ ప్రతి[illegible] దేవీ ఁడె - సి[illegible] డీ
పాపాత్మునిఁ జూడుఁ డుము! [illegible] ఫలంబుఁ గాంచె [illegible] - టయున్
‘విరాట పర్వము’

ఆదేశము వచ్చినందులకు

క. కావలి యొసుర రాజ్య! ‘శ్రీ వాలింపఁగ’ దగుపి - శేషంబు నసం
భావితుఁ డనహుషుఁ డనఁ జ - యా విభుఁ గని తాయవాయ - నధి ప్రీతిన్
‘ఉద్యోగపర్వము’

క. పిదపఁ గలికాళి చోళుఁ! డు దయంబై జలధి పరిమి - లోర్వీవలయం
‘బుదనకుఁ బంట’ పాలమ్ముగ! నెరుశెంగును కేకప్పే ర్తి - నెసఁ కంబెసఁగన్
‘ఉత్తరరామాయణము’

క. ‘కైసేసి మదవి’ కారో! ల్లాసంబున మేసపొంగ - లఘుగతి నుత్క్రాం
రాసవపానవిధాన! వ్యాసంగత తరంగితాంత - రంగుండగుచున్. ‘విరాట’

వ. ఒకానొక చోఁ గ్రియాపదములకు నాదేశము వచ్చును అందుకు,

చ. కుదురు సమస్త ధర్మముల - కున్వినుసత్యము యోగమొత్తుస
త్పదములు సత్యకార్యములు - పాపమసత్యము కంటె నొండు లే
‘దుదలఁ పనశ్వ’ మేధ పులు - తొమ్మిదినూరులు వెండినూరునై
యొదవిన నీడు గాదు భర - తోత్తమ సత్యముతోడ నారయన్
‘శాంతిపర్వము’

వ. చేతనములకు వికల్పము లేదు.

ఆదేశము వచ్చుటకు

చ. దినకరుఁడు వాహనంబులు - నడఁగడఁబడఁగఁ గమిగోలు పోవని యా
రుగడఁ గరకెం - బెట్టనుఁడ యావకచాయఁ బొడమహాస్త్రన
'కిరీటులుగు' సంపాతుల - తిరగ్రిశిరంబులు ధీరమెవ్విభా
రిగను విహారరక్ష గులకఁ - బిప్పనరంబు నిచ్చె సంపగన్ 'ద్రోణపర్వము'

సూ॥ నవిస్మృతశబ్దాత్పరతస్సాంప్రతికానాం భవ తిగతుడవాః॥

ఆసిశబ్దాహసన సూత్రము

లక్షు—ఆ శబ్దాసనాందు - సంస్కృతశబ్దంబుఁ
దెలుఁగుపదముమీఁద - నిలుపునప్పు
డరయ ప్రథమలందు - నాదేశమొదవఁద
టంచ గాత్రమునవి ధంచియుంచె

అందుకు సంస్కృత పదము తెనుఁగు పదముమీఁద నాదేశము వచ్చుటకు

క. అవిముక్తంబవిముక్తం। బవిముక్తంబనుచుఁ బొగిలె - రారంభములం
దవధానపరత • నెవ్వం। దఁ దరించనువాఁ డ చన్మ్యఁ - మున్గిపవరా ॥

'ప్రేనా ధునికాశీఖండము'

క. అదిమొదలుగాఁగ విష్ణుని। పుణ్యనివహాతండు నాఁకు - మగఁడగునని యి
'ట్లుదయంబు' నేయు వంచెడ। నిదినాతెరంగని దాన - వోర్వఁగనియెన్ 117

'తిక్కన యుత్తరరామాయణము'

మ. వివిధోర్వీపలులంజగన్నుతులను - న్వీక్షింపమోవాంపెం
'పువరీక్షింపమోహింపమోచెలిమియే - భూపాలురంబైననీ
భువనత్రాణపరాయణోగ్రబలభుజా భూరిప్రతాపంబునీ
జవనాక్షీణబలంబ గంటిమెపను - క్ష్మామండలాఖండలా 118 'వసుచరిత్ర'

లక్షు—క. విదితముగఁ దాను నేనను
పదములు ప్రథమలయినాంత - పదములగుటఁ దాఁ
జదివెను నేఁజదివితినని
వదలకయిరు దెఱఁగుబలుక - వచ్చుమహోశా. 119

ఆదేశము రానందుకు.

క. నీచెప్పినపెద్దలుదోర్ణా। చార్యులు మొదలుగాఁగ - ననికొల్లనివా
రై చన్న వారలంగొని। 'యేచకొఱంబెట్టు' వాఁడ - నేపాండవులన్. 'ఉద్యోగ'

ఆదేశము వచ్చుటకు

క. 'వీఁగోరినచె' లువుఁడెనను। 'దాఁగావలెనం' చువచ్చి - డగ్గరి వేఁడన్
గాఁగలియయ్యకవచ్చితి 'నాఁగాద' నిపెంపఁగియెంత - యవివేకమయో 'విజయవి'

లక్ష — క. తెనుఁగుకృతిఁ గొన్నియెడలఁ దనరఁగ వాక్యాంతగతపదములనకారం
బునకున్ లోపంబొదవును। ఘనతరఘోరాట్టహాసఁగ-కలుషవిభంగా 122

నకారము లోపించుటకు.

సీ. మత్పితామహుఁ దీపిత-మహునిఁ దలఁతుఁ। గలితకావ్యకళాలాభుఁ-గమలనాభుఁ
జదరిచందనమందార-సత్పాత్రుఁ। సరససాహిత్యసామ్రాజ్య-చక్రవర్తి

'కాశీఖండము'

లక్ష — ఆ. ఏఁగ నూరనంగ మూఁడు నాళ్ళనఁగను
బాహులయ్యనఁ బరగు శబ్ద
ములవకారము లన వలనొప్పదూఁతో
క్లిష్టమగుచునుండు శ్రీమహేశ 124

సీ. కాళికానగరోప కంఠదేశము డాసి 'యేణ్ణాళు' ముఖముల నేగెజలధి

'కాశీఖండము'

గీ. ఇంక 'రెణ్ణాళ్ళు' జూచిన వంకఁ దెగువ
గలుగకుండినఁ బ్రజయూళ్ళు దలిఁగిపోవు
మానివగుటొండెయొండె విహీనసంధి
నతనిఁ గనుఁగొంటగా గొండు మతముగలదె 126 'ఆముక్తమాల్యద'

లక్ష — గీ. సంస్కృతపదంబుఁ దగ విశేషణము జేసి
సంధిఁ గూర్పంగ నాలను శబ్దమునకు
మొదలరేఫము గదియను సదయురాలు
పుణ్యురాల్ధన్యురాలన భుజగభూష 127

గీ. ప్రియము గల్గిననంగ కరింపవలయు। ముండదీవెనరేపాడి మొగముఁ జూచి
బైసిమాలినపరమని 'భాగ్యురాలు'। విధవదానిచ్చు నాయువు విషపమంబు

'కాశీఖండము'

సీ. ఒకకొంతసంకోచ మున్న 'సాహసురాల' వేటికి వెరపునీకి తెఱఁగున 129

'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము'

వ. కడమవానికి యీలాగే తెలుసుకొనునది

లక్ష — గీ. ఉందుకందుకందు కొందురనఁగ
నంతు రంతురుతగ భుజి యింతురనఁగఁ
దగుఁ గ్రియలమీఁది రేఫలు దాపలి దెస
యకారముతోడ శ్లిష్టమై యలరునభవ. 130

ఉందురు.

గీ. మమ్ము రక్షించి వితనియేల మాటిమాటి।

కభినుతింపంగదక్షవాటాధినాథ
తల్లిదల్లులరక్షింప దలంప 'శల్లి'
ప్రజలభీమేశ్వరునాధిదో పేద్రవము. 131 'భీమఖండము'

అలంకారు.

సీ. 'పటమంద్రు గొందఱు పటమేనియాడలు
వారిమండలమెల్లఁ బట్టిఁబలవలదె 'ద్వితీర్ణగసాయనము'
అనుభవింతురు

ఆ. లేగిలిరాజయుంజరయు దైవవశంబున
నెన్నో నేనిదాని 'ననుభవింతుర్రి'
గాకయెత్తఁగియెత్తఁగి కడ గియారెంట్రెజే
కొందరయ్యొయెట్ట కుమతులైన 133 'ఆదిపర్వము'

గీ. బలములవానిఁబలువురు బలవిహీను
లొకటైకూడీనిజిణింప నాత్సహింతుర్రి'
మధువుఁగొనునుత్సహించిన మనుజుఁబట్టి
కుట్టినిజిణింగమధుమక్షి కలమిట్లు 134 'అరణ్యపర్వము'

లక్షణము — క. బాలులునరపాలులుగుణ। శీలులునవలగయాలు జెంనుంగరుణా
శాలులుదృఢతాలులునః। గాలిటుకురూలురావు కాయఁదమనా.

గీ. దేవతాభతిణశంభుప తిష్ఠఁజేసి
సురగణంబుల 'లోకపాలురను' జూచి
యునియెమీరునుభీమనాయకునివీట
సిద్ధశివలింగములఁబ్రతిష్ఠింపవలయు 136 'భీమఖండము'

మ. మరుదంభోరుహనేత్రలంబరధునీ మధ్యంబునన్నిల్వని
ష్ఫురతిత్పనపరోధరాహతిజల స్తోమంబునల్వాంలం
చెరలన్నాభిచయంబులోఁగొనియెవా నింజాల 'గాంభీర్యశీ'
'లురుసం' క్షోభమునొందువారినెచటఁ లోఁగొంచువతిణింపరే. 137
'పారిజాతాపహరణము'

క. ఇరువదియేవురు 'పాంచా'
'లురు' నూర్వురుకేకయులును లూనాంగకులై
ధరదొరిగి వీరరక్తము
కరినికిరముఁరొంపిఁబడిన గతినుండెన్నృపా 138 'ద్రోణపర్వము'

లక్షణము — క. మల్లులనుశబ్దమునకున్। మల్లులుమల్లురనికృతుల మానుగఁబలుకం
జెల్లునుగవియనుమతినహి। వల్లభకేయూరదురిత వారవిదూరా

కలుం

క [illegible] మేను [illegible] గారెను [illegible] తిబె
బ్బునిప్పుగినాగని [illegible] సారగ [illegible] యల్లకిల్లగా
వలము [illegible] పవిగ్గనొ బు వగ్గము వేచ్చి పెంగు 'కైట్టిమ'
'ల్లల' [illegible] చూడ్కికివేడ్కసేయుచున్ 140

'విరాటపర్వము'

మల్లు.

మ. అరరె [illegible] మహాహితపతి మహాక్షీశుబాహాభయం
కరకాండము [illegible] కర్ణు చెప్ప 'వీరాధిను
'ల్లలకన్' పుట్టినయను [illegible] బల్లేన్మా పుల్కింగ్రా కౌవియ
వ్వురక ంలా [illegible] పార్థివిస్ఫురదకా ప్పర్యాయచప్పింపకగా. 'రామాభ్యుద'

లక్ష్య—క. విన వైరదుకన్నారదు
[illegible] గదామగుబలుక నొప్పా [illegible] రులం
కైవసమధ్యమపుబమరుం
బన్నగములరాజహేగ భవనములారా 142

కన్నెరదు

క. గురుడు మానీవు మద్రే
శ్వరుడును గర్ణుండు గృపుడు సౌబలుడున్ నన్
ధరయేలింపగ 'నున్నా'
'వరు' నీకు జనవెసంగ రములోగలగన్ '్రదోణపర్వము'

లక్ష్య—క. చులుడు మెంచము బంగలపవ
మలయుత్వము లడగుగావ్యా ములజిల్కయనం
జిలుక యనగిల్కకినుకన
నలిగాడ్పనగాడుపనగ నందితురంగా 144

చిల్క.

ఉ. చంపకగంధివెూవినగ సంబగబింబమటంచుబట్టితే
లింపుబెలింగుతో జమిద లిర్పుగబల్కినజెక్కగీటిన
న్నింపునముద్దువెట్టెకొని యెప్పుడుమన్ననసేయనున్న దో
పెంపుడు 'జిల్క' నిన్ను మరపింపజుమీ చెలినన్ను నేలినన్. 'విజయ'

గాడ్పు.

క. చిచ్చునకు 'గాడ్పు' తోడై
వచ్చినగతిమరుకబ్బ వైరియుదోడై

వస్తోం దియాం గలసిం
మచ్చిక గలసినిగన్ను ... 'కవికర్ణరసాయనము'

ఉక్తి—ఆ. కలికికొలికికి చిలికి కరిగి నుడిగియ గంగ
తలిమిబలిమి వెలిమి తెలివియనగ
గనికిమగండొకి మాపదములకడ
నకొందరకులుష్ట మనుమహేశ 147

కలి —

సీ. గరళాంజనము 'కలి—' కాల్పులుగన్నులందీర్చి,
మధుపానమున నవ్వు మడికినోసగి 'కాశీఖండము'

కొలి—

వ. 'విలుకొలకొలి—'కి సరిగ జింపగఁ దెల్లబెకంధరాంకమున్ 'వసుచరిత్ర'

ముల్లి—

ఉ. మంపెంగన్ గటాక్షలవ మాత్రమునఁ జేసె నెనా జగంబు తా
హింపఁగఁ జేయుభారమిఁక నీవు వహించితి గాక తెలి నీ
వంపకగఁ దిభిత్తగపుఁ జన్నులపొందుసుఖించుకొంచునా
సంపెంగమెగ్గ 'ముల్లి—' గకి సామరిగాపరిగాకయుండునే 150
'విజయవిలాసము'

గడ్డి

చ. 'అడ గులుగడ్డి ప్రీతియగు లారగఁ దధియు నెమ్మిఁబల్కి—ర
ప్పొక మఃపల్లగింపమని పుంగవుఁడాతనికాత్మభాగమె
క్కుడగు విభూతిఁ జూసి 151 'శల్యపర్వము'

వ. కడమ అన్నియు నీలాగే తెలియునది

గీతు—గీ. యుష్మదస్మత్పదంబులం దొసరఘనుఁడ
వైననీవు నధికుఁడ వైన నేను
ననెడుచోఘనుఁ డైననీ వధికుఁ డైన
నేననంగ వుల్ వాయు నీలకంఠ 152

యుష్మత్పదంబు.

శా. శ్రీమంబేటికివచ్చి సంస్కృతిభవ శ్రీసౌఖ్యగంధం బెడాఁ
నాఘార్తికిఁ దనిమ త్తనూ జూఁడురా త్మాభిక్షులం జేసినన్
శుఘార్తిదిన్యవమగ్నఁ జేసితికృపా 'శూన్యుండవై 'గోముఖ
వ్యాఘ్రం' బింతియగాక నీవుబుషివే యాహావిలఠిం పంగన్. 158
'కవులషష్ఠము'

మ. జయ 'లక్ష్మీశవుఁడై' స్వపగమ త్సామ్రాజ్యభోగంబుల
న్నిలఁ బొనర్పించితిని ప్రారతిశరి న్నరేజపత్రాయతా
క్షుయుమా త్తిఁసు లునిం ద ... సురసం సుంగంగ విధ్వంసున
వ్యయిగా మైన్వో భజించియుల్విమసే వంగాంతులిష్టార్థముల్. 'జైమినీభా'

మ. జనన బొందితి అదుర్గ నాంసిధినా ... ర్వేశుజూటంబుపై
ఒమలే ప్రొద్దుఁ బ్రశంసనేయు 'వంశం సంబైతి' నీపా పిక వం
బునకుం బాంధవా నాప ... వా పూవిత్తునింకూడవా
రనిమషిప్రీతిఁ జగతిట్టుఁ బల్కుచుం చాన్రోహిణీవల్లభా 155
'పిల్లలమఱ్ఱి పిన ... కుంతలాపరిణయము'

చ. అరుదుగ నిపి మానవి ప్రబ జాడ ప్రశంసయుగ ... త్త సం
కరుఁడుచు దక్షిణస్యులకుగా దధిరోహమొనర్ప ... ము
స్థిరకృ ... విశేష ... 'జిష్ణుఁడనైఁ' ... ంటుచు నే
నరవర సర్వసద్గుణగణంబుల పాత్రమగు నీకో సంగతిన్ 156 'వసుచరిత్ర'

క. ఏనీకునొకటి చెప్పెద! దానవకులముఖ్య దేవ తిలక! 'వధ్యుం
డైన' నినుబోఁటివాఁడే! మానవులఁ యెంచపత్రిక మసునంగలదే 157
'ఉత్తరరామాయణము'

అస్మత్పదంబు

ఆధికతాప 'పరీతాత్ముఁడైన' నాకు
నెల్లవచ్చితచలిగా శిప్ప నట్లునీవు
పూర్వజన్మమహాత్మ స్ఫురిణనాకు
నీకుసన్నిధిపమగూరె నిధియనోఁగా 158 'నైషధము'

సీ. గి. రంభనను గూడియోపరి వాన్రిట్టులార
వర్ణలతిసిగా అమీరేల వత్తురయ్యొ
పరమ 'నిర్భాగ్యుఁడైననా' పజ్జఁదగిలి
కటకటా సౌఖ్యజలరాశిఁ గాశిఁబాసి. 159 'కాశీఖండము'

చ. హరిహరపద్మగర్భులను నాదిక వీంద్రులనూత్న సత్కవీ
శ్వరులను భక్తిఁగొల్చితగ వాక్కృపంగవితావిలాసవి
స్తర 'మహనీయ్యుఁడైన' నను సర్వగుణోత్తరమూర్తి మన్మభూ
వరుఁడుదగంగ రాఁబిలిచి వాగనిమన్ననవాదరింపుచున్ 160
'ఉత్తరరామాయణము'

చ. వరమునఁబుట్టితిన్ భరత వంశముఁజొచ్చితిపఁదుబాంధుభూ
వరునకు 'గోడలైతి' జన వంద్యులఁబొందితినీతివిక్రమ 'ఉద్యోగ'

లక్ష్య — [illegible]
[illegible]
కలరిమల[illegible]బసి స్థలమువిూర
[illegible] 162

ఉ భరతకుల 'ప్రసిద్ధుండు' [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 'ఆదిపర్వము'

క [illegible] వారమహామాత్యభృత్య 'వర్గులరై' నా
నారాజ్యరీతి[illegible] సారనుతిండే [illegible] సతతోత్సవముల్. 164
'ఉద్యోగపర్వము'

సీ. [illegible]
[illegible] 'మర్త్యులరు.' 'శాంతిపర్వము.'

లక్ష్య — క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] దైత్యవినాశ శైల కన్యాధీశా 166

వ నులులకు సులభమేకనక దుర్గులకుం జెప్పుచున్నాను

మ. త్యాగులు [illegible] నాక[illegible]
లాగరిమంబునంబు[illegible] లాగువ[illegible]
ద్వాగభి[illegible] ధత్త్వముసిద్ధ[illegible]
యోగము 'నా[illegible]' [illegible]. 167
'ఎఱ్ఱాప్రెగడ హరివంశము.'

క. వినుముకిచివున[illegible]తనయుం
[illegible]
'[illegible]' సుమతి[illegible]
[illegible] ఎఱ్ఱాప్రెగడ హరి'

సీ. శాకపాక[illegible]లతో సంభారములతోడ,
[illegible] 'పెప[illegible]' తోడ 'భీమఖండము.'

క భూతప్రేతపిశాచ। [illegible] ప్రమథులు 'షగలున్.'
రాత్రి[illegible] జాతి[illegible] [illegible]. 170
'శ్రీనాథుని హరవిలాసము.'

మ. పరిహాసంబునఁ దేలి భృత్యులయొడన్ బ్రహ్లాదమున్ బొందుభూ
వరునాజ్ఞం జెసరీగి మెచ్చరుపని న్వంచింతు రెగ్గాడ జొ
త్తురు కౌతూహలవేషభాషణములం దుల్యత్వముం బొందిరే
తురువారెల్ల పదంబు వేఁడుదురు 'సిం తుర్యాభ' మిమారోఁడునన్ 171

'శాంతిపర్వము'

శకటరేఫ.

సీ. మగడదన్నొత్తుచో 'మాఱొత్తు' నలివేణి
వ్యాఘ్రియై చరియించు వనములోన- 'కాశీఖండము.'

లక్ష—అ తేపనెత్తుఁ జయును చావకయుంగట
వెఱవకుండఁటయును మఱువకుంట
నొవ్వనేయుట నెదు నుడ వులఁ గలవకా
రిమ్ములాపవెంచ రాఁ మకట 172

తేనెత్త

మ. అనతో స్వర్గిసివాణిపాదములమీఁ దన్ చాఁపి 'తేనెత్తనా'
య్యనపాశ్చాత్యనిజాస్యతన్ముఖములఁ జిగుర్పక్ష్మ మొకట్ల వృచుం
బనమబ్బంగ జతుర్ముఖత్వము ఫలిం పఁ జొర్పఁ-పద్మాసనుం
డనవద్యాత్రియుఁ దీర్ఘఁజేయుచుఁ గతి మ్మాధీశుతిమ్మాధిపున్ 'కవులషష్ఠము'

చాకుండ

శా. ఆకేశధ్వజుఁడంత నాసృపుని రాజ్యంబెల్ల జేరన్ ఫలం
బాకాంక్షింపఁగ గెల్తు మృత్యువునవి ద్యంబుట్టకుండందుదం
'జాకుండ' న్వలెనంచు యోగనిరతిన్ జ్ఞానాశ్రయుండై మహా
నీకంబున్ రచియించుచుండొకటికిన్ దీక్షించి తానున్నచోన్. 173

'ఆముక్తమాల్యద'

క. 'చాకున్న' నీదుముక్తులు। శ్రీకాశీక్షేత్రమెవ్వ రికినిడినిక్కం
బీరుఫరమిచ్చు శిఖరా। ఏకనమాత్రమున ముక్తు లుతురంగాక్షీ 'కాశీ'

క. నాలుగుదిశలను దాప। జ్వాలావళిగదిసె మంద్రి 'చానోపఁ' గృపా
లోలాననొక్కసరి। తూలముఁ జేరంగ నెత్తికొని పామ్మదయ 'అరణ్య'

వెఱకుండు

సీ. చెంచునింటికిఁ బోయి చెంచ చెతకుఁ బ్రియము
చెప్పినమ్మించి తలమీఁదఁ జేయివెట్టి
'వెఱకుమని' తన్ముఖంబున నెఱుక తేనిఁ
గాంచియాతనితోడ సఖ్యంబుఁ జేసి. 178 'కాశీఖండము.'

నోఁ జేయుట.

సీ. అర్జునుపైఁ గూర్మిఁ జతని ‘నోఁ జేయఁగ’
సచరాచరం బైన జగము నెల్ల 179 ‘ఉద్యోగపర్వము’

గీ. బలము నొప్పారుచుండు బ్రతుకు మేరయు
నీసుతుండు విజయుఁ డాకి నిశితసాయ
కములనోర్చి పిడుగులఁ గములనొంచి
సూతి నోఁ జేయు గ్రోధవి ఖ్యాతిఁ జనెఁ ‘ద్రోణపర్వము’

లక్ష—౧ మూఁడు లింగములకును సముచ్చయార్థ
ముం బదేఁడుఁగగలపగ దాలుపునెల్ల
యునులువచ్చునికారాంతి మునజోడ్రి
పెరిపిఁబోల్ల నకారంబు దరియు భవ. 181

చ. ... ‘సాధుఁ’ ... గైనా
... దర్ధపుఁ జే ... ‘డొత్రుచెన్’
ఘనవిశిఖంబులేయుచుర ఘుస్మరుఁ డన్ని యుఁ గ్రుంచి శాగ్ర సు
జనితమహోగ్రభల్లముఖ జర్ఘుఁ గిరీటి గులఁ జేసెన దఱ్

‘పారిజాతాపహరణము’

చ. ... ‘పుడొ’ కిం ... గమిడ్డ ... కిం
గొఅఁతయొయొంత జెప్పిన గోమలి నేరవయే’, ‘దె ద్బుకొ
నెఱియఁ దీనమూ లెఱిఁగి నేఁడిది గైగయికోమిమిక్రిలి
‘స్నెఅపె’ నతఁడు నీవుపిఁ నేర్చె దెసఁ బలుకేప్పుడేనియుఁ 183

‘కళాపూర్ణోదయము’

శా. ‘వాలింఁలియు’ వాయుపుత్రుసిరియే వాఁడాత్మరక్తుఁజైౖ 184

‘ఉత్తరరామాయణము’

చ. వలసిన నేలు మేనుబల వంతుఁడఁ బోరుదు .....మ
ల్లులవిరతుఁ ‘మఱిఁగడియ లం’ నవచూడ్కికి వేడ్క నేయుచున్

‘విరాటపర్వము’

క. అనుజులకునడ్డపడియే। ‘మిని’ జేయఁగలేమిఁ జూచి మెచ్చితిగానీ
వును సాదురేగ నేని। న్వినుదలపాలమునన కాని నిలువదుసుమ్మీ. ‘ఉద్యోగప’

లక్ష—క తనరిచియొనరిచియుమరిచి
యనుపదములరీలుసంధి నడఁగున్ బొడము
న్వినుముతనర్చియొనర్చియు
ననఁగనమర్చియుననంగ నంగజదమనా. 187

క. గోమలు ముడిచిపడఁగ విడిచికొని
యమునివికో పంచుకొండ తాఁ గజగమనన్
...చాడ్పున నాహారిను
గముగాఁ బల్కెఁ బాకటదానను గంబుగ జేసెన్ 'ఎఱ్ఱాప్రెగడహరివంశము'

అమ్చి

సీ. కాలసరిగ... లంపుఁబసాఁ ప్రసూతమ్మిమాలికా
వేలగాంచి ... అమ్మినయ ... 'యయాతిచరిత్రి'
ఉత్సా—గీ. తాయెఁ ... దయ నంగఁ
గలుగదక్కౌఁబమర్ఘాయ కామునకు
నను గుముగుముద్ద రాజూరా మనవచిలగాఁ
గానియట్లైనఁ గృతులందుఁ గనుగర్వ 190

తా యెదయని యొత్వ యవచ్చుటకు

సీ. పెకయింతయొరగిన సికమీఁదనుడిప్పుప్ప
పెత్తులవాలయ 'తా యెదలు' జుట్టి 'చంద్రభానుచరిత్రి'

ఉయ్యల

ఉ. కలిద పయంతిబాపనమ కట్టిపొరిఁబోరిఁబాయనోపఁడా
అలనమణా సౌహృద్బలంబున నిట్టుల రెంటిమధ్యను
వ్వెలుఁగువి మోహరజ్జులబె నంగిగ తాగత కారియయ్యెఁ ను
య్యెలయు' నుబోలెనూరకయ యొంతయుఁ బోద్దువినిశ్చితాత్ముఁడై 192
'ఆరణ్యపర్వము,'

పయ్యెద

సీ. వలఁబడ్డజక్కవల్ బలెన న్నజిలు గుబ
య్యెదలోన' గుబ్బపాలిండ్లు మెరయ 'యయాతిచరిత్రి'
మ. పదముల్ దొటిఁ లఁగానుదీవవెలయింపంగేశముల్ దూలఁ 'ప
య్యెద' వక్షోరుహపాళి చేరకనుదో యిన్బాష్పముల్ గ్రిమ్మగ
ద్గదకంఠంబున వాక్యముల్ దడఁబడన్ దగ్గేహముం జొచ్చియా
పదతీరత్నముగాంచెఁ బాలునిమన శ్శోకానలజ్వాలునిన్ 'కవులషష్ఠము'

ఉయ్యాలయని అర్థముపచ్చుటకు.

గీ. ఆడుచున్న విపిప్పళ్ళ నంబరమున
సేయుచున్న వితిరిభువనాశ్లేషకంబు
లబ్జనాభునితూగు 'టుయ్యాలలు' గంటె
వేనవేలు పయోరాశి వీటిఘటలు 165 'భీమఖండము.'

క పలుమరుఁ బలయాం ట్లితగఁ ... గడిదో ... జలమ సంబోరాం ... డిం
చిలిలింజన్నిచ్చుచు 'నఁ య్యాల' నూఁపు మఁ బెఁ పఁదొడఁ గెనావరశిశుప్ర
... పూర్వ్నో పయము.

శా శ్రీలీలాత్మజ కృష్ణరాయసమరో గ్వన్ని గ్వై రితుమా
పాలుర్వీ ... ధిరూఢులగుచున్ ... శాఖా
ఖాలగ్నా యితకేశపాశలయితూ గంగేకి సల్లోటి ...
య్యాలో' జొంపములం ...
పయ్యదయని అత్త్వము వచ్చుటకు.

చ కదరినవేడిబాష్పములు గ్రమ్మిపయిఁబయిఁబర్వభీతిమై
నదరుచువిన్న నైనహృదయఁబునఁ బొల్పగుహారం ... 'ప
య్యదదడి' యంగఁగానఁబడె ... లరత్నభూష ... న్
దనుదితదృశ్యమానమణిదామసముజ్జ్వ భాతిఁ దోపఁగన్ ...

లక్షు—క ఇలనాయీయేలగుపద
ములపైఁ బెరవార్లుగదియ మొ ... లవిసాగల్
లలిఁ గ్రుంగుఁ గ్రుంగు నెడపల
పలివార్లలకు జడ్డలౌద వుఁ బర్వతనిలయా. 199

ఆ. ఆకుమారియనఁగ నకుమారియనఁగ నీరియాళియనఁగ నిగ్గయాళి
యేచెనంటియనఁగ నెచ్చెనఁటియనఁగ జెల్లుఁ గృతులయందు శ్రీమహేశ

క అరియఁ జచ్ఛబ్దాదుల పైరేఫోష్మములు మొదల బడు పదములిడన్
జేరవుహ్రస్వద్విత్వము లారాధవుఁ డాశరంబు లనొప్పుశివా 102

క తెగఁ గృతులగకారమునకు నగునొక్కొ కచోవకార మాంధ్రపదములన్
నగరనఁగనవరనఁగాఁ బగడముపవడఁగ నఁగఁ బర్వతనిలయా. 202

క వివిధోత్పాతంబులకును 'నవళ్ళల ...' దోఁ దుకీకు నకుఁ దో డ్తోశాం
తివిధానమునవిరసనం 'బవును' పురోహితునిచేత ననవద్యముగన్. 203
'శాంతిపర్వము'

క అవయవములెట్లుకూర్మము 'నివుడించను' లోనికడఁచు నెరినట్లనభూ
తవితతిభూతాత్మండను ప్రవర్తనములఁ బాల్పడఁ జేయున్ 204

లక్షు—క కావింపుటకావించుట భావింపుట మఱియుఁదీని భావించుటనవ్
గావెలయుఁ గృతులఁ దుహినగ్రిసుతాప్రాణనాథ ప్రమథసనాథా.
కావింపుట సులభమే కావించుటకు

ఉ. మంచిగమేనయత్తలు...................పు
తెంచిన.................................భ

ఁ డపఁ బంగ దల్లి దండ్రితిన చిన్ని కరాంగుళివంటి యసా
తంబ ప నాడెనిక్క నగను శ్రేణి నకమారకు డంటివా నగలన్
శ్రీనాదునివారవిలాసము.

మ. నేత్రోయవస్థాన నిమ భ్రమైన
చంచలత్వంబుమది గ్రహింపం డుండె
పాలరాజోలిలా బ్యసింపగుబోలు
రమణమాత్రపరింగచ కసంతో ద ౧౧౭ నైషధము

ఉ. పంచలనేత్రాల్పబుజాతిష్వ ముంచక చేసు
స్పృంగినబాహతెంగికట క్షింబత సూష్మకు ంగకలాప్పురా
యంచకుపెట్టగాంచియుంక నైవుగంగునెంగాంచునామ వీ
క్షించగ దోగ తేనగవు పెదు లొల్లకొంకింపాణిముమున్ ఆముక్త
మాల్యద
పరభాభృత్యా సరబ్ధిం బదరవి కాంతల క్రౌఢివా పించాఁలెంగున్
సరిగాంచద్ధ్వంకృతుల్ సై సక విహాగా జాయకున్ రాపించున్ వసు
శా. అంచున్ రాయడిపన్నె రాల్పు గజే డాసీనులూ తల్గానం
బంచాస్యంబులుగల్పప్రాపదొరసాగ్రిమా బహ్మచారుల్ రువ
లించన్ బచ్చావాశ్రీ బాడప ప్రో క్రిల్లత్సమస్యంబులో
చంచద్వాగ్వాదులు చమత్కృమాప చక్రికవిశాంతుండై
పాకస్సైమరాయని బహులాశ్వచరిత్ర
సీ. వంచనజేసియిట్లు చెలి వంగోపాపోప్రబల్కెంచ వైరిసై
రించు నెదుర్కొఘాధిప [illegible] ధులుబగొట్టి పూళి గా
వించగఁడె పిండిపిండైగను [illegible] ధికిరీటరత్న ముల్
దంచఁడెఘోరశికనుస లబులువ్యర్థము లేదరించుటల్. విజయవిలా
మత్తకోకిల పంచసాయక సాయకంబుల బారికోర్వగజాలకే
నంచయానవరించ స్వాదో కప్పునన్ మిము గూడిన
తింపంచ రాదని ౨౧౨ సుకన్యాంగదచరిత్ర
కడమ తెలుసుకొనునది ఇది సంధిప్రకరణం బిక విభక్తి ప్రకరణం
బెఱింగించెద

విభక్తిప్రకరణము.

లక్ష—గీ మహినకారాంతములుతత్స మంబుజేయు
నెడల ప్రథమకువచ్చుడుల్ చెడుసమాస

కులముకొక్కఁడఘముసేయు పుణ్యమనిన
నదిమొకొందఱనుష్ఠియం చండ్రుకర్వ 1

చ. అమితజగద్భయంకరవి షాగ్నియుతప్రతిహన్యమానవీ
ర్యముగలయట్టిసర్పముల కా ‘జనమేజయుసేయు’ సర్పయా
గమునసుదగ్రపావకశిఖాతతిలోఁ బొరిఁగ గారణం
బమలచరిత్రయేమిచెపు మయ్యవినంగనువేడుకయ్యెడున్. ‘ఆదిపర్వము’

చ. అనుపమతేజుఁడున్నతభుజాగ్రుఁడుదుర్జయవైరినిగ్రహుం
డనఘుఁడువాయునూనుఁడు ‘విజాగ్రజు సేసిన’ సత్యపాశబం
ధనమునఁజిక్కె .. . .. 3 ‘అరణ్యపర్వము’

గీ. అపుడురాధేయుఁడమ్మేయి ‘సనుజువధమట’
జూచియేమంగునరసిమ్ము చూపినట్లు 4 ‘విరాటపర్వము’

క. ‘ధృతరాష్ట్రిసేసిన’ ము నర్ఘమణిప్రవరానుబద్ధశో
భాధృతినొప్పుచున్నసభ .. 5 ‘సభాపర్వము’

అల్లుడు తమ్ముడు నను తెనుగుపదాలకుడు కారిలోపమువచ్చును

గీ. ‘తమ్ము సేసిన’ దురితంబు దలఁచిబావి
ధర్మబుద్ధిని వ్రతకులము నెన్నఁజేసి
తనకునీకునభీష్టంబు లైనవరము
లగుగుమిచ్చెదమిన్నుచ్చు ...పనగుమె 6 ‘అనుశాసనికము’

ఈలాగె ప్రథమాంతములు అన్ని చిక్కి తెలుసుకొనునది

లక్ష.—గీ. పాణిపదములుగానిశ బ్ర...
భక్తులందుద్వితీయమఁ ప్రథమ...
మరిద్వితీయయునొక్కచో నెరయుఁగరద
మెక్కెనరదంబునెక్కెనా మృగధరాంక. 7

ద్వితీయకుప్రథమ.

గీ. ‘పసిఁడిరథ’ మెక్కెవిపులమై భవముమెరయ
చూపరులకెల్ల వేడ్కంబు చోద్యమొదవ
పొంగమైవచ్చుభాగధేయంబువోలె
మామయింటికివచ్చెజా మాతయపుడు ‘కవికణ్ఠరసాయనము’

రెండవవిధము ద్వితీయనిలుచుట.

చ. ‘అరదముసెక్కె’ కేతనపటాంచ చంచలమైనతాల్మితోఁ
దురగజవంబుమున్గడవఁ దోలిచికడంగెడుతత్తరంబుతోఁ

డి నెఱి బండికండ్లపగిదిన్ భ్రమియించు మహాంబుజంబులన్ నా
హారి మురెంవెసత్యసహు దంచితకాంచనసౌధవీధికిన్. 9

శా. ‘అరవన చెక్కి’ ల గనస్మితవారెల్లెఱుంగంగ త్స్వా
ద్ధరపట్టగన్నులాంగని మందారవా యు
చ్చుగనవోత్కాన్ననదయు శైలపంకాపహ
స్ఫురణ కీర్తనోత్కటని సాంద్రభూషణుండై ... 10

‘ఉత్తరరామాయణము’

గీ. ‘విహగపతినెక్కి’ వైష్ణవిపరివారిడిగు
బంచమియును జామయుడయు సంచరించు
నాత్మవాహనముల నెక్కి యాహగహంబు
ననభూమిశ్రీకాళికాపురాభ్యంతరమున 11 ‘కాశీఖండము’

క. విమలవాజివయములగదూలము లంగణములగోడలను వేసులగు
ట్టిమములజట్టనహోళికాములంగనిపొల్పుచుండు నదియింద్రసభన్.

‘సభాపర్వము’

చ. తలిరులనెల్లఁగోసి కరతామరసమ్మతి నొల్లిఁగొల్చఁగా
నలరులనెల్లఁగోసి నఖరాంచలదీప్తులఁ బైనిగప్పఁగాఁ
జిలుకలనెల్లఁదోలి తమ చిన్నరయెల్గులఁ బెగ్గిలఁజూపఁగాఁ
‘జెలువముకొల్ల’ త్తయినసతుల చేసనవాటికయొప్పెయ్యొడన్. 13

‘కవికర్ణరసాయనము’

లక్ష—ఆ. కూర్చియనుద్వితియ్యా కునని కృష్టకి
పైవిభక్తిగానఁ బడఁగరాక
యడఁగియుండుఁగృతుల నాచార్యు బాణిమిత్రై
రాజుకొడుకసంగ రాజమకుట 14

కూర్చియనుద్వితీయ

ఉ. ఇమ్ముగసర్వలోకజను లెవ్వనియే విముఖాబ్జ తాంశుబిం
బమ్మునసుద్భవంబయిన భారతవాగమృతంబు కర్ణపు
ధర్మ్మను నంజలిందవిలి త్రావుదురట్టమునీంద్రులకవం
ద్యమ్మరమం ‘పరాశరసుతుం’ బ్రణమిల్లి కరంబుభక్తితోన్. 15

చ. అనితరగానెకవాక్యతబ్రియంబున నాతనితోడ నీవ్రహన్
గనిఁబడివిన్న యట్టిడిబ్రిమ కామకతూహలచిత్తుఁడైన ‘కృ
ష్ణు’ సివినుపింపు, నావుడుమనోజ్ఞకథాకథనంబునందువే

డ్రాగిగా జనకు నీదు [illegible] సహునిన్ [illegible] సి గన్
'అనర్ఘరాఘవము'

గీ. సమయసముచితవృత్తవాక్య సరణిపెలయ
గోరసూపగోష్ఠినష్ణః కొంతపాంథ్రు
జగిసి కంటుత [illegible] 'సంయుగాంధ్రదు'
బలికెనిట్లని విజయాసం పదల కలయ 17 '[illegible] పము.'

ఒకరూపమ్మ

మ. అకటాజాత్రైవ నేలకుదగడెస ప్రాంగద్విపప్రభవ
త్సకలద్వీపకలాపభూపమకుటాంచత్సద్మరాగోపల
ప్రకరానేకవినిర్గళత్తరుణకుం భత్పాదులై నన్ని రా
జుకుమారుండనిరాయేడ్వైకన్ను కవనశ్రుల్ కాల్చి పారగన్ 18
'హరిశ్చంద్రో[illegible]'

లక్ష—గీ సప్తమికినితృతీయకెం చన్ ద్వితీయ
వచ్చువనిజేరెహేతిని ప్రవచ్చెనగ
నందుజేతనవందగు నట్టియెడల
పన్నగాధీశకేయూర భవవిదూర. 19

మ హరిమైపాదిసిరంబుసాదిపయిజా త్యాశ్వో త్తమాంగంబు 'గూ
డెరణోర్వన్' రఘునాథశౌరి 'యుసిజైంగన్' దివ్యమందారపు
ష్పిరహింబాణియమాతంబులైగగనవా టింబర్విగంధర్వకి
న్నరరూపంబులు దాల్చినారెనవియా సందిగ్ధదచ్చాచ్ఛర్యమున్ 'వసు'

లక్ష—క కైయనగగకారము పై
నైయనగవిభక్తులొప్పు నరయుగ్రగ్గ్రతులన్
బాయక నెపుడుం జతుర్థికి
కాయజదుర్దర్పహారిణ గౌరీరమణా 21

కొఱకు కై చతుర్థ్యాః

అని చతుర్థికి కొఱకు కైలు వచ్చునని సన్నయభట్టు చెప్పినాడు

అందుకు కై వచ్చుట

ఉ. నావుడువాయునందనుడు నందనపాంశుచపలావధూటి 'నీ
కైవశమైన' లెస్సయటు గాకనినందలమీ జెనేనిదా
దౌవునిల్చిమధ్ఘనగ దాకటువిక్రమతాడనంబులం
జేవయడంతునెందుగురు శిశుగదానుతిగాంతురంగసల్ 'జైమినీభార'

కరణమునమీఁద నైవచ్చుట

ఆ. అరణినగ్ని వోడము కరణిదేఁకియఁగు
విప్రయజ్ఞకర్మ 'వేదగుప్తి
నైజరించి' నెవ్వఁ డవ్వఁడు దేవనం
దనుభజింతు నేక తానియాధి   23   'శాంతిపర్వము'

సీ. -3 ఇలిశ్రుతీయోగులకు విప్ర కులగనెల్ల
కలుగుమన్యనకాగ ... ంగు మంతు
రాముచేరా ... షకంతె
రాచుకుసురాముసంపన రాజభూష

తృతీయకు నకారలోపమగుట

ఉ. హాటక 'గర్భుచేత' గప 'లాఁగ చే' జహురాస్యకంధరుం
గాటకవీథిరాక్షసని గాహచగాతుర్థి నేత వేవతా
కోటికిరీటసంఘటిత కోసుం 'పాదసరోజు చే' జగ
న్నాటక 'మాతృకేతఁ' గృతినానుచు గాంచుజిరాగుచుబున్నగుల్
'నైషధము'

చతుర్థికి.

గీ. నగులాఁ ర్పైదఁ బార్వతి 'నాథుకొలుకు'   26
క. తనయునకుఁ తనంపు నిగఱయుం
దాయునిచేఁ 'దశరథకొలుకు' దనయునివలనన్   27
'పెద్దిరాజలంకారము'

పంచమికి

క. పదియే నేవలబాలుని
సదమలగుణుఁగాక పక్షు సంయుతు నేని
ట్లదయత ఁబుత్తె జాలను
సదయుండవగు 'రాముపలన' సంయమివర్యా.   'భాస్కరా'

సీ. రాత్రిమైబాకీకూర్పి రతిఁబోరిమగటిమి,
బాసినయంగార 'పర్ణకం' బె.   'కర్ణపర్వము'

షష్ఠికి

ఉ. లాలనఁ గ్రొత్తబెబ్బులికి శ్వాసము పెట్టరియాసనంబుగా
గోలయ సాధునైనయొక కోకటికిన్ నిషధేంద్రుబచ్చుకున్   'నైషధము'
క. రాముని శుభచరితంబును
రామాయణమున్ రచించి 'పార్శ్వచేతసుకున్'

పోషిమచెలి గింపిన, గిం
ధామమానసము లారగుంగా గాంజిరమెన్ 'భాస్కరరామా'

సీ నీ 'తూపురోత్సవ' నిటలాంశుండవ ఔనూ,
నలకాయిదా యనం బాయంతే ప్రను 'కవిమిన్నరసా'

తే సహదేవకులవా సుసుతభీరుల,
గమయునలుప్పరం 'గౌరి' ద్రమ'

కొకొన్నక, 'మేటు నుక్కి కంయానొడ్డి,
'సెల్లవిరిడ్డి లౌలారకేన 'సభాపర్వము'

శా 'వంశుకు పచ్చసల్కరు వచ్చిల జెల్లనటపుదు మానినీ 'పాంజాతాప'

చ అహామడుపునతాపురగు నాకనామంగా బ్రహ్మగత్తుకు'
దుహితృత బునీనం నం దోషినా రిగ్రమంబుంగార
గ్రాహణము సేయు . ... 'రామాయణము'

వ సప్తమికి గల నంగ గారు షష్ఠిం గొండటు నకారాల పరు పోదనురు
అనినా 'టాగిథక్వానికేత్త్రే' అన్న బ్రాహ్మణాసన గనానునకును
రామచేత, రామానొఅ, రామునకు, రాముడు, రామునందు అని కలదని
వ్యాఖ్యాతగా వ్రాసిన రామారత్రి రాంగికుకు భంగము పచ్చును గనుక
రాముకు అని చెప్పవచ్చును.

లక్షు—క పెల్లడర గొన్నిపదము ౹౹ డెల్లునిగాంజేసనవుత్ర తీయ కుంగ్రతులం
జెల్లునుపైనమాటము ౹ లక్ష్యాల్లోంగనోదం గికలుషవిభంగా 36

సి దుగ్ధాబ్ధికన్యక తోటికోడలు గాంగ
'నోరిప్రైమొ' చూడనీ కొప్పుంగాదె. 'నైషధము.'

సీ 'ఓర్మివైనుప్పిడి' యుపవాసగాలనుండి
మగనాలిసరిపోల్పం దగగుపిధర 'కాశీఖండము'

మ 'అమలోదాత్తమ నీషమైె' నుభయాకాంక్షా, పాధిబాటించ సి
ల్పమునంబారగుండన్ గిశావికుడె... 'నిర్వచనోత్తరరామాయణము'

లక్షు—క. గురుండసజ్జనకుండనందగ
పురుషాఖ్యలకుండుడొలంగి పొదవునికనితల్
పరికింపంగషష్ఠికసుర
పరివృఢపరిపూజతాంఘ్రి పద్మనుపేంశా 40

క సకలభువనములునరచె౹ తకిం దేరంజాలిప్టి ధీమంతుండు దే
వకికొడుకుగలండు 'ధర్మజు నికి' నాత డెత్తిరాక నిలుచునెయధిపా. 41

క. వివిధమణిమయరథంబులు౹ జవనాశ్వంబులున భద్ర సామజములరి

త్నవిభూషణములు చూపి నిఖిలంబు ఐజాల 'గృష్ణునికి' నేనిత్తున్ 42
'ఉద్యోగపర్వము'

క దశకల్పసహస్రంబులు గిరి ... చేయుచున్న ... దాస్థిరతికిన్
విస్తృతసహోపమునకున్ ... 'విష్ణు' ... విపులమతీ 43
'అనుశాసనికము'

లక్ష—క ప్రథితముగ ... ప్రాతులషష్ఠికి
బ్రథమవిశేషణము జెల్లి ... సంధిమవో
న్యథ ... రాయుచునెనయే
పృథ్వివింజియువారలను ... వృషపతిగమ ... 44

చ. తనుతరమధ్యయోగమువి ... ము స్వకీయుం ... మానసే
నన మతగాం చినొక్కి ... యంబున ... డ అనామతి ... వి
ల్పగన ... కొల్వి ... గనక ... కలంపగ ... 'యిద్వినా
యనవ లంట ... ప్రభు ... బడి ... లు నేలెన్ 45
'పారిజాతాపహరణము.'

క అపరాహ్ణసమయమునని ... పమాతితాను మోవ యుద్ధంబయ్యేన్
విపులభుజబల ... భీమున ... క పరిమిత బలుండు గౌరవాధీశునకున్.

క మీ ... పున రాజ మహా ... లీపా ... తనూఫ ... లకు నీకున్న భుజా
టోప ... భ ... స ... 'దక్షి ... కొ ... పానముప ... టు కొనదేవారిక 47
'ఉద్యోగపర్వము'

శా భారద్వాజపవిత్రగోత్రవిమలా పస్తంబసత్సూత్రవి
ద్యా 'రాజీవభవుండు' మారయకుంబు ... చారభీమాంబకుణ
గారామైన తనూజు ... ... 'నైషధము'

లక్ష—క కగిసిము ... అంతములగు
పదములపైన ప్తమివి భక్తియొదవుచో
ప్రాదమున ప్రాదమునయందున్
ప్రాదిమందున్ ప్రాదము ... నుతరా 49

చ. 'ఉరమునయందుం' గన్నులుష్ణ ... 'కేశ ... గు నోర్వ్ర బ
స్ఫురితభుజద్వయంబుగుల భూమిధరోన్నతభావముంగరం
బరుదుగనుగ్రమైనవిక్ర తాకృతితోడ నశేషసత్వఘు
స్మరుండగుచున్న వానిం బటు సత్త్వగబంధునిం గాంచిరచ్చటన్ 'అరణ్యప'

మ. హరుండా తారకశైల 'దుగణముం' నధ్యాసీనుండై రాజశే
ఖరవిఖ్యాతివహించుచంద్రగిరి 'దుగణంబందు' శ్రీవేంకటే

శ్వాన డొక్కన్ ప్రహరాజశ్రీ ... చు ... ప్రెక్కడైయారయి
ధీ ... చేప్రి ... నిర్గాలక్ దక్షు ... న్ 51 'వసుచరిత్ర'

సీ 'అవిముక్తమంచును' వాపు తాత్త్వమటందు.

గాజ్జనను ప్రం ... కాంతిచెప్పె 52 'కాశీఖండము'

మ. 'పాంకత్వాప్యసమాను' దాగప్రై ... భోగమత్త
ల్పాగడైయుం ... భిష ... ధ్యాము ... గమే
గగా ధీ నీ ... గొనిరా ... వేర ... క్రప్రు
షారణో 'ఓటమానా ... నం' హై ... చె ... గల్పావదీర్ఘా ... 53
'విశ్వాసరసాయనము'

లక్ష—ఆ విన్నమున్న కేల వీ ... పోప్రిలి చెడి
వింటుమంటుకేల వీటపొలిల
నా గనొప్పుమఱియు నయులెయుక్యసపైన
కారనెుదవ గొన్ని ... డలనీ? 54

నరాగమువచ్చుట

ఉ 'విన్నన, నేగుతామరల విందుకిలాలిప్రతిడలెప్పాగన్
వెన్నెలరాచరాలగసి .. . 55 'యయాతిచరిత్ర'

వీమన

క వీకచదిలించెనయ్యెడ
వీడనివేసుకబలారి విబుధులతో తే
వీకుమణులన గడగుతన
'వీడను' గలమానికములు విదా ... రములా. 'వసుచరిత్ర'

పోప్రిలున.

క. కనకమయా ... 'పోప్రి
లును' పమసులాపవంబు లోనమహలచే
తినవధ్యులు గామఱియ
న్వనజజాజేడసిరసుర వనితలుగరుణ. 'అరణ్యపర్వము'

వ కపమసులభము.

తృ—సీ. నోరునీరనుగోరను నుతపులను
నోటనీటతగోటను నోరనీగ
గోరననమఱినోరున నీరున
గోరుననసంగజము మేరు కుధరచాప. 58

నీరు

1. సీ. [illegible] సితలంబు వీ [illegible]
[illegible] ప్రభావ చరిత్రము

క. [illegible] దేవ్రం [illegible]
[illegible] రాత్రిబలము [illegible]
[illegible]
[illegible]

నీర

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 9
'[illegible] విక్రమసేనము'

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] లేక. 62 'ఆదిపర్వము'

నీట

సీ. [illegible]
[illegible] 'రుక్మాంగదచరిత్ర'

గ. [illegible]
[illegible] నీరజాక్షి
[illegible]
[illegible] లేక. 64 'మనుచరిత్ర'

గోరున.

ఉ. కారణమేమి [illegible] వచ్చితి నాకు నీకుఁ బెం
పారకు రారమబ్బదొప్ప రారివిరించులు చేసి యేఁటికిన్
'గోరున' బోవు సేఁతలకు గొడ్డలియున్న దొరంగితో వినం
గోరెదన్న యిందిరకు గోరికలిచ్చు ముకుందుఁ గొల్చెదన్ 65
'కంచిరాజు సూరయకన్నప్పచరిత్ర'

వ. కడమ యీలాగే తెలుసుకొనునది.

లక్షు.—క. ఒనరఁ దృతీయకును ప్తమి
కనియొకెడఁ బ్రథమవచ్చుఁ గృతులం [illegible]
దెను విచ్చురికెనసంగా
ఘనతెలుగో రాష్ట్రింగ కవిసువిభుగా 6[illegible]

కృతీయకుఁ బ్రథమవచ్చుట

సీ. స. ప్రాప్యాదితాలాదసహ్యాలు భవ్య [illegible]
[illegible] పలుపద్వతులు మని సుగృహాలు మొదలు
[illegible]గనొప్పెను అప్పణ్య [illegible]
వివెకమగొండు 'సుఖముస్త' వాగలిము 6[illegible] కాశీఖండము

సప్తమికిఁ బ్రథమ [illegible]

[illegible] ఎన్నికకరోమకూపము లెన్ని గలవు
దిక్కులుర్గమున్న [illegible]
నాపిభు [illegible] నాథు [illegible]
వెరపొకిరిపియుఁ లేక 'ఁ ఱురికె' నేని. [illegible]

పే తెరిచూచిఁ యిచ్చెనే ద్దాసిబ్రికి పల్లి,
'జూనవొండిన' పైడ చుట్టి క్రొ[illegible]... [illegible]

లక్ష్యా—గీ. [illegible] కాలము పాణ్ణి [illegible]
మనము కారాంతములకు నా లెనియునొం[illegible]
తెరనిమిూలా వ్వయిదీక్షు [illegible] ల్లాపక దెస
వర్ణములక [illegible] క్తుం బచ్చునాభవ [illegible]

క. మానగధృతరాష్ట్రుఁడు 'పాణి జానం' గలుగిం బఁధు [illegible]
శిష్యానామునుద్దామయు [illegible]

సీ. గీ. ఇంక నినుబోటిదొడరిన నింతకంటె
నెడరు వాటిల్లువేగిబో వ్విటికి [illegible]
హరియుఁ బార్థుఁడు నున్నెడ కైనకేగు
మేను దెగనీదు 'పాణిజాన కింతనిజము 72 'కర్ణపర్వము'

ఆ. వెండిపింజతోడి వెడదయమ్ములజిత్ర। సేనధరణినాథు శిరముదున్ంచి
వాడినారసంబ వర్మని 'నిటలాన' । నాటసేసెదివిజ నాథసుతుఁడు. 73

లక్షు.—క ఇలఁగొన్ని యచేతనముల। నలరఁ దృతీయాదికంబు లైనవిభక్తుల్
నిలిపెడుచోటనకారం। బలవడ సేకవచనముల నగజాధీశా 74

చ. అనుపలు 'కంకుశంబున' క్రియంగుదియించిననిల్చిభూరుహం
బున వెసవోకమత్తగజ పుంగవుచందమునన్ సమీరనం

వసుధుశరీరదోహలని దాశరథిశోభితవిక్రమోద్యమం
బువిలసిల్లు యట్లనుచు ధాత్రిపతీశ్వరులకు కరింపఁగన్. విరాటపర్వము'

లక్షు—గీ భువినకారాంతములకుఁ సంబుద్ధియొదవు
నపుడు విష్ణుఁడవిష్ణ యనఁగ నొప్పు
మఱియు విష్ణో యటంచుఁ గొందఱు ప్రతంబు
పలుక జెల్లెను గాదె యో ప్రాణనాథ 76

సూ॥ ఏ ఒదోతు ప్రత్యస్యాస్సంబుద్ధావిత్యేతాంవిముః కేచిత్॥

వ. అని వాగనుశాసనుని సూత్రమును జటాత్మా మునిశ్రేష్ఠయని ఆయన
ప్రయోగము కున్నది

సీ. శ్రీకంఠధర్మధురీణ 'శంభో' కమ,
లాధిపయీశాన యుడుపతిమృడ 'శ్రీనాథునికాశీఖండము'

లక్షు—గీ పదము లవియెల్ల నయన్ బలుకు కృతులఁ
బోదవు బహువచనమునం బోధనలకు
స్త్రీపురుషశబ్దములకొక చెంతనార
దొలఁగి ప్రథమాబహూక్తియ ట్లడరుభవ 78

వ. మృగములార, ఖగములార, నరులార, తరులారయని ఆరవచ్చుట
సులభము.

ప్రథమాబహువచన మట్లువచ్చుటకు

క. ఒప్పులుగలిగినమెచ్చుము। దప్పులుగలిగిన నెఱింగి తగఁదీర్పుఁడు ద
ప్పొప్పులనుఁ డొప్పుతప్పని। చెప్పకుడీ 'కవులుపాస్తి'జేసెదమిమ్మున్.
'అభినవదండి'

చ. అనఘమదియ్యాపతనయ నందొక దోషము గన్నవారొ నా
యనుజు శాలక్ష్మణుం డదన కహా తమగాని గతింజరించెనో
జనకతనూజ నాకుఁబరి చర్యలు సేయుతరిన్ దపస్వి నీ
జనపరిచర్య లేమరెనో సంభ్రమకారణ మేమిసంయముల్. 'రామాయణము'

వ. ఈలాటి ప్రయోగములు బహుళముగాఁగలవు

లక్షు—క. ఓరియ నెడ సంబోధన
సేయునఁ బెకరెండ్రినొకనిఁ బిలువఁగనువా
నో జనులారయనగా
నోరిజనుండా యనంగ నుమాపతిమకుటా. 81

ద్విపద్య 'ఓరిరాక్షసులార' యుర్వి పై నేను
శారదవిలసిల్లు సుగ్రీవుబంట 'రంగనాథునిరామాయణ. సుందర'

లక్ష్య— వనసిక్తృత్తుల మకారాంలి ములఁదెనుంగు
సేయు నెడలఁ బూర్వప్రవృత్తి చెడనొకొక్క—
తఁ దవి రాహుప్రబాహువు తరువనంగ
రాహుబాహూనుతంబునన రాజభూష

రాహు

క ఉర్వీచక్రము వడఁకెను
పర్వము లేకయును 'రాహు' భానునిఁ బట్టెన్ 'శల్యపర్వము'

సీ. పాతకినవు 'రాహు' సోమామృతంబు గ్రోలి
చక్రిగునిమిన మెడగంటి చావుఁబోలిచె. ౮౫ 'ఆముక్తమాల్యద'

బాహు

సీ. కేలనాయుసు వెరఁగులఁ నృపులకొలువు! లందు నేనుండు వర్తింతు నవనినాథ
వంగ్గళించి నాయెదుట 'బాహాప్రపంచి'గనుఁ జాలెదు మల్లుల గాననెందు.
'విరాటపర్వము'

ఉ క

ఉ. సాలతిరస్క్రియాజనకశాతయుగ గుంభరోన్నతియున్ కుచంబులన్
సరసిజపంక్తికాననము జన్యదవిలాసము నెమ్మొగంబునన్
గరికరలక్ష్మియున్ గదలికాతిరువిస్ఫురణంబు 'నూరులం'
బొరయుట చిత్రమయ్యె నృప పుత్రికకాంతుల జవ్వనంబునన్. 87
'కవికర్ణరసాయనము'

రఘు.

మ రజనీనాథకులైకభూషణుఁడవై రాజర్షివై ధారుణీ
ప్రజ నెల్లన్ దయతోడ ధర్మచరితం బాలింపుమం దొంటి ధ
ర్మజు నాభాగు భగీరథుం దశరథున్ మాంధాతృ రాముం 'రఘున్'
విజయున్ బోలితి సద్గుణంబుల జగద్విఖ్యాత పారీక్షితా 88 'ఆదిపర్వము'

తలు

సీ అరిగెడిగయమునఁ 'దలు' బాల్యడిమొగ్గఁ బదఘట్టనంబునఁ జదిసి రాలు.
'ఆదిపర్వము'

మ హాలికుండెంత మునోజ్ఞుఁడున్నఁ గనుసీ రాగంబునన్ జోకిపా
ణుల నేకంబులు జెచ్చు హింసయదియా నోకాదో వేయేల మ
ర్త్యులు నేల జరిగ్గించుచోఁ బదములం దొక్కకించుకం బెకుల 'జం'
'తులు' హింసావిధి గాదనంగ వశమే దోషజ్ఞ యూహింపుమా. ౯౦
'అరణ్యపర్వము'

లక్ష—క. జడపదతిర్యక్పదముల
కడరఁగఁబుల్లింగమట్టు లగుఁగొన్నిఁటికిన్
క్రేడలసముద్రుఁడన నుర
గుఁడనన్ వాయసుఁడనఁగఁ గుక్కుటలింగా 91

ఉరగుఁడు

చ. అరిదితపోవిభూతినమరారుల బాధలు బొందకుండఁగా
'సురగుల' నెల్లఁగాచిన మహోరగనాయకుఁ డానమత్సురా
సురముకుటాగ్రరత్నరుచిశోభితపాదుఁడు నద్రినందనే
శ్వరునకు భూషణంబయిన వాసుకినాథుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్ 92

'ఆదిపర్వము'

క. మృగయార్థమరిగి హిమవ న్నగభూములయందుఁ బవననందనుఁ 'డొకప'
'న్నగు' చేతఁ బట్టువడియు న్నగధర్మతనూజు చేత మోక్షితుఁడయ్యెన్.

'అరణ్యపర్వము'

వాయసుఁడు

క. తలకొని జలములఁబెక్కంబు ఁజొరవడుదోఁక జోఁకఁ బోరిఁబోరిఁ గగమున్
బలమరి హై దిగఁబడఁగా సొలసియెగయలేక 'వాయసుఁడు' వగఁదొందన్

'కర్ణపర్వము'

లక్ష—క. అమరఁగనొక్కొకయెడఁగఁ
బ్బతులఁబ్రయోగింపఁజెల్లుఁ బరికింపఁగ హం
సములన హంసలనంగాఁ
గుముదాప్తనిభోజ్వలాంగ కుక్కుటలింగా 95

హంసము

క. బలశాలియైన 'హంసము' బిలచితిబురణించిపారఁ బెలుచ దనమునన్
గలవేయింతకుమును హం సలతో బురణించువాయసంబులు జగతిన్ - 96

'కర్ణపర్వము'

ఉ. దుందుభివాద్యనిస్వనము తోఁదుఁదూఁగెడు బక్షపాతమం
దందయతర్కితోపనత మై విసఁబడ్డవిహారలీలలం
జెందిపరాకువన్నెలగు చిత్తములుద్ధవిడింగలఁగఁగా
నిందునిభాస్యలప్పుడుస మీక్షణజేసిరి 'రాజహంసమున్' 'నైషధము'

హంసలు

గీ. వీరసేనసుతుడు వీరుండు 'హంసల' నడబెడంగుజూచి నగుచువాని
నెగిచియెగిచి వేడ్క నెగయకుండఁగ నొక్క హంసబట్టుకొనియె నతిరయమున

ఇది విభక్తి ప్రకరణము

శా. పారావారనిషంగసంశ్రితజన ప్రాంచత్కృపాపాంగకు
ర్వారాఘౌఘతమఃపతంగ ఘనసంగాద్రిమాంగణాభంగనీ
హారక్షీరపటీరహీరఘనసారాభ్రాపగాహారక
ర్పూరేందూపలశోభితాంగ సతతప్రోద్యద్భుజంగా దా ౧౯

గద్య ఇది శ్రీమత్కాళహస్తీశ్వర వర ప్రసాద లబ్ధకవితా సామ్రాజ్య
ధురంధర ఘనయశోబంధుర కౌండిన్యసగోత్ర పవిత్ర కూచిమంచి
రంగనామాత్యపుత్ర బుధజనవిధేయ తిమ్మయనామధేయ
ప్రణీతంబైన సర్వలక్షణసారసంగ్రహంబను
కృతియందు ప్రథమాశ్వాసము
సంపూర్ణము.

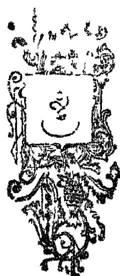

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః

సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

కలితాచలకన్యా
పాళితహృదయాబ్జభృంగ పాణికురంగా
భీకరదనుజవిభంగా
గోకర్ణ విభూషితాంగ కుక్కుటలింగా 1

వ. అవధరింపుమింక సమాసప్రకరణం బెఱింగించెద 2

లక్ష—గీ. పరిమితంబగునాచ్ఛికశబ్దంబుఁ గృతుల
సంస్కృతపదంబుతోడఁబో సంగికర్మ
దారయంబగుఁ బ్రోడగంధర్వకాంత
లలరరన శైలజాధీశ హారమహేశ 3

ఉ. 'వాడిమయూఖము' ల్గలుగు వాఁడపరాంబుధిఁ గ్రుంకె ధేనువుల్
నేడిటవచ్చె నేకతమ నిష్టమెయిన్నవదగ్నిహోత్రముల్
పోడిగవేల్వఁగాఁబడియెఁ బ్రొద్దనుపోయెఁ గచుండు నేనియుం
రాఁడువరంబులోనమృగ రాక్షసపన్నగబాధఁబొందెనో. 'ఆదిపర్వము'

ఉ. 'మేలిమదావళంబు' లును 'మేటిహయంబులు' దమ్ముఁబిండువా
భీలతఁజుట్టురాఁగరథ బృందముతోఁ గురురాజుకర్ణుదో
ర్లగుదోడ్పడంగరథ రేణువుదీర్ణముగానతండుపాం
చాలబలంబుపైఁబడరె శౌర్యసముద్భటబాహువీర్యుఁడై 'కర్ణపర్వము'

సీ. 'జిలుగుసంధ్యా' రాగ చీనాంబరముఁగట్టి,
కుసుమగర్భఁపుకీలు కొప్పుఁదురిమి. 'కాశీఖండము'

గీ. నవతికౌరవరథికులు గవిసికడిమిఁ
బొదువుపటయు 'స్వస్తిశరముల' భూరిరయము
మెరయునందఁదఁ దెగటార్చి తరమునానిఁ
దాకె వేయుముమన్నారుదం తావళములు. 7 'ద్రోణపర్వము'

ఉ. నన్నను గాఁగలించుకొని నావదనంబునకున్ని జాస్యమా
సన్నము జేసియొక్క మృదు శబ్దము నించె మనోహరంబుగా
వెన్నఁ జొనట్జిశబ్దము ము నీశ్వరమున్నిని యే తెఱుఁగన
'య్యన్నవబ్రహ్మచారి' ముఖ మబురుహాంబుసమంబు చూడఁగన్
'అరణ్యపర్వము'

లక్షు—గీ. అరయఁగర్పూరగంధియు హంసయాన
యనుసమాసపదంబులు దెనుఁగు సేయ
నలరఁగప్పురగంధియు నంచయాన
యనఁగనొక కొన్ని పదముల ధనదమిత్ర 9

కప్పురగంధి

ఉ. అప్పుడు శౌరిఁ జూచి ప్రమదాతిశయంబు హృదంతరంబులం
జిప్పిలి సంభ్రమించి కయిసేయు తెఱంగలరందిరంబుగా
గుప్పెనగూరిమిన్ డోరులఁ గూడఁగనీక కడంగి వేలుపుం
'గప్పురగంధు' లెక్కెరథ గద్దగితోన్నతహర్మ్యరేఖలన్. 'పారిజాతాప'

అంచయాన

మత్తకోకిల. పంచసాయకసాయకంబుల బారికోర్వఁగఁజాలకే
'నంచయాన' వరించునప్పుడొ కప్పుడున్జముఁగూడివ
తిఱంచరాదని '(ప్రౌఢకవిమల్లన రుక్మాంగదచరిత్ర'

లక్షు—ఆ. తెనుఁగుపదముమీఁద దేవతాభాషయు
సంస్కృతంబుమీఁదఁ సరవిఁ దెనుఁగు
రూఢిమీఱఁదత్పురుషులయివతిఱల్లు
నిభవిభంగకుక్కుటేశలింగ 12

తెనుఁగుమీఁద సంస్కృతమునకు

సీ. కస్తూరితోఁ గూర్చి గంధసారమలంది,
'ముత్యాలతాటంక' ములుధరించి 'కాశీఖండము'
గీ. 'చెలువనేత్రవిలాసంబు చెవులసోక 'విజయవిలాసము'

సంస్కృతముమీఁద తెనుఁగునకు.

సీ. ధరయేయపాంసులఁ దలచూపరాకుండఁ,

'దనకూర్మిరేని' యప్పన నెమ్మది చె   'వసుచరిత్ర'

లక్ష.—గీ. తెలుఁగు సంస్కృతపదమును గలియఁగూర్చి
సరవిఁ జెప్పినవదికవి వరులు గృతుల
యుంగ మిశ్రసమాసంబ టంచునండ్రు
కలితవృషవాహ దురితాభ్ర గంధవాహ 16

సీ. ... కటికచీఁకటిదిండి కరములఁ గలిగింత,
నెవ్వాఁడు తొగకన్నె నవ్వఁజేసెను.   'మనుచరిత్ర'

లక్ష.—క. తెనుఁగని యనుపదముల్ కొన్ని సంస్కృతశబ్దవితతిఁ గూర్చిసమాసం
బొనరింపఁ జెల్లుఁ గృతులన్. ధనపతిసన్మిత్ర కరటిదానవజైత్రా

ఉ. తనయశోవితాన 'ము క్ష్మాసౌధపాళికి,
నంబుదాయనమా వాతాయనముగ   'వసుచరిత్ర'

లక్ష.—క. దినవెచ్చము గరకంఠుఁడు
నాఁగా మిశ్రపదములు కొన్ని యలరుం గృతులన్
మును గల కవులరచనల
వనజాతభవాదిదివిజ వందితశర్వా. 20

దినవెచ్చము

సీ. కైలాసగిరిబంటు మైలారవిభుఁ డండ్రె,
'దినవెచ్చ' మెవ్వఁడు దీర్పఁగలఁడు   'కాశీఖండము'
కరకంఠుఁడు.

క. ఎఱుకనివిఘ్నుఁగ నీకున్ [illegible]
మఱకువ నెదిరించిన [illegible] వృషభుఁ దీని
* 'గరకంఠా' కుమతుఁ ద్రుము
నీ వెవ్వఁడు నెఱుఁగఁ గలఁడు నీ చరితంబున్.   'అరణ్యపర్వము'

లక్ష.—గీ. సంస్కృతపదంబు లొగి సమాసములు గూర్చ
నపుడు కారిరను గూడిన యకారంబు
లూదియుండ నొకొక్కచో నూదకుండుఁ
దెలుఁగుఁ గృతులందు సామజాజినవిచోళ 23

ఉ. కావుఁ 'గామక్రోధముల' గాఁచుచు నాశ్రితకోటిఁ గాచుచున్
భూవలయప్రజన్సమతఁ బోచుచు రాజ్యము సేఁత మేలు భీ

---

* గరకంఠాయనుచోట గరశబ్దమునకు గరళ మర్థముఁ జెప్పి సంస్కృతసమాసముగా నిర్వహింపవచ్చును.

ష్వావిధిగానుగాఁ దలుగు సారఁపుధర్మమురీతి ఘటించు మే
ల్వావిరిన ప్రపత్తపున ష్వారికిపద్య పాలికె యిక్ 'శాంతిపర్వము'
సె. సంధ్యాభివందన శ్రద్ధయుజ్జనసేయు,
గీతవాద్య 'వినోద క్రియలఁ' దగులు. 'కాశీఖండ'
చ. అనవుఁడునిట్లను విదురుఁ డక్కటధర్మసుకుంకు బాంధవుం
డును జెలికాఁడునుండగుభ టుంమును బెర్గఁయున్ గురుండుగా
డెనరవరేణ్యా 'ధర్మ ప్రకటీక్షత' చిత్తుఁడుశాంతమూర్తిన
ద్విసయవివేకశీలుము వి శుతుఁడాతఁడుఁ బలుకునే. 'ఉద్యోగపర్వము'
చ. కృపకృతవర్మలంగడిమి గిట్టి 'శిఖండి ప్రభద్రకులి 'మహా
ప్రపుపడఁదోడ్పడం భుజ గర్వముజూపినాబలాఢ్యులుం
గుపితమునుక్కళయ్యొబలు గో ల్తలఁ జేర్చినలావు చేవగ
య్యఁపు పెల్లు పెల్లుసరి నచ్చియువాలునముంచెఁ జూపరన్. 'శల్యపర్వ'
శ్లో సంయుక్తే సంస్కృతాదృస్యా త్సర్వ చూద్ధపదంలఘుః । బవేదాద్యస
యోగేపి రేఫ... ... పదేపి చతథాత్వంస్యాత్ క్వచిన్నైవ
సరేఫకే । సర్వాన్యపి... యుక్తేతు రేపరే । పూర్వవర్ణస్య
లఘుతా చేష్టాము... ...
వ అని యధర్వణ... మున్నది గనుక గీర్వాణమందును నీలాగునఁ
గలదు
శ్లో పాత్రిప్త 'నాభ్రిహ్రద మజ్జ... మితి 28 ... మాఘకావ్యము'
శ్లో. కస్త్వాజీవసి హేసఖే 'విష్ణుకిమి... జీవామ్యహం. 'చాటుధార'
లక్ష — గీ సంస్కృతపదంబుల ... ...
కడల స్త్రీలింగము లకుదీ ర్ఘమ్ములు కురుచ
లగుచునుండునొక్కొక్కచో నాంధ్రకృతుల
రమ్యధవళాంగకలశనీ రధినివంగ 80
క. పదిదినములైదు ప్రొద్దులు
పదఁపడి రెన్నాళ్ళునొక్క పగలున్ రేయిన్
గదనంబుఁజేసిమడిసిరి
'నదిసుత' గురుకర్ణశల్య నాగపురీశుల్. 'అధర్వణభారతం'
గీ అసజగంబులమిగులఁ బ్రఖ్యాతిఁగాంచె
'ధరణి' ధవదత్తవివిధోప ధానిధాన
మాజితశ్రీవినిర్జిత నిర్జరాల
యేశ్వరుఁడు తిమ్మభూపతి యీశ్వరుండు 'అముక్తమాల్యద'

చ. అపుడు 'పురంధ్రివర్గ మెల్లయు' దండలు కైకృతాగ్ర మైనకే
ప్రఁపునుమున్ గ్గహైమకరం పద్మవ జేర్పడ వీక్షణప్రభా
స్నపనవిచిత్రతోట్టకము నెప్పటి సిరినిఘల్ జనించన
స్నృపమణిభాగ్య క్షీరధి ఇంగ, రమణి వచ్చెనో య్యానన్ 'వసుచరిత్ర'

మ. కనక 'క్షోణిధరంబు' కార్ముకముగా కద్రూతనూజుండు సిం
జినిగా మాధవుఁ డమ్ముగా బుధులు త్రైలోకదోశ్శక్తిఁగ
ల్పిన జోదీశ్వరుఁ డిచ్చుగాత జయుల శ్రీమ్నసుస్థిరైశ్వర్యశో
భనముల్ పెద్దయ సింగమంత్రికి జగ ద్విఖ్యాతసత్కీర్తికిన్ 'నైషధము'

ఇది సమాసప్రకరణంబింక క్రియలు విశేషణం బెఱింగించెద.

* పురంధ్రిభిశ్చక్రమశః ప్రయుక్తం, అని కాళిదాసు గారికారాంతముగాఁ ప్రయోగించినారు

క్రియావిశేషణప్రకరణము.

లక్ష—గీ. పృథివిస్థావరతిర్యక్ప్రవృత్తులకెల్ల
క్రియలగు నేకవచనముల్ కీర్తిదముగ
దేవమనుజాదికక్రియల్ దెలుప నేక
వచనబహువచనంబులై పరలు నీశ. 1

స్థావరతిర్యక్పదములకు క్రియ యేకవచనము.

శా. ఆకంపించె జగత్రయంబు దిశల 'ల్లాడెన్' సముద్రంబులు
'ప్రేకించె' న్భయ 'మందె' జాతిములు 'భేదిల్లెన్' గులక్ష్మాధ్రముల్. 2
'కాశీఖండము'

చ. ఒరగె వసుంధరాస్థలిమ హోరగనాథుఁడు వంగెఁ గూర్మమున్
దరలె నభంబు మ్రోసె సుర దంతులు 'మ్రొగ్గె' దిగంబరంబుల
త్తరి 'నదరెన్' మరుత్సుతుఁడు దర్పమెలర్పనహో వ్యముద్ధతిం
బెరుకఁగ గోత్రశైలములు 'పెల్లదరెన్' గలగెం 'బయోధులున్. 3
'భాస్కరరామాయణము'

గీ. కరులు ధాత్రీతలంబుగ్రక్కదల 'నడచె' 4 'శల్యపర్వము'

క. ఉద్భిజ్జములు జరాయు
జోద్భూతములండజాతములు స్వేదజముల్
తద్భూమండలిఁ జచ్చిమ
హోద్భుతముగఁ 'బుట్టె' వేల వేలకంధరులై. 'కాశీఖండము'

లక్ష — ౧ తెలుఁగుకృతులందుస్త్రీలింగ ములకుస్త్రీన
పుంసకంబులచేతనం బులవిశేష
ణంబులగుగారిశుభదృష్టి నవశుభప్ర
దాయినిశుభప్రదంబన ధనదమిత్ర 6

స్త్రీలింగమునకు స్త్రీలింగవిశేషణము

భారతాద్యమందు —

ఆ. వెలయునఖిలభువన మంగళానవారణ
నగరిపురమతల్లి నాదనర్చి
రాజ్యలక్ష్మిమిగులఁ బ్రబల 'సయోధ్య నా'
రాజవినుతిఁగన్న రాజధాని 7 'రాఘవపాండవీయము'

స్త్రీలింగమునకు నపుంసకలింగము విశేషణము

క. వరుణపురి సర్వ 'తోభ
ద్రము' జ్వాలమణిమయము 'సిత ప్రభ' మతి 'సుం
దరము' దుండున్ వరుణుండు
వరుణానీకహితు దైత్యు వంబుగ నెన్నిన్. 'సభాపర్వము'

మ. దివిజాధీశుసుధర్మయున్ సభసము ద్వీక్షింపుభూదేవరెం
డవకైలాసమువోలెనున్న యాద్రిబ హ్మాండంబుతో రాయుచున్
ధవళాశేషశరాట్టహాసవిమల 'ధాత్రీధ్రశృంగాటమై'
యవదాతధ్వజశాటికాంచలచపేటా 'ధూతజీమూతమై' 9

సీ. ఆవేశ 'చూర్ణంబు' లఖిలేంద్రియమ్ములను,
శృంగారరసము 'జీవనములు'
శంబరాంతకభుజా జయకీర్తి 'మహిమలు'
కోకదంపతికిదృ 'గ్జ్వాలశిఖలు'
బ్రహ్మాండపురవీధి రత్న 'తోరణములు'
యామినీకర్పూర 'హారలతలు'
శారదాభ్రాంభోధి నీ 'బిసాంకురములు'
కుముదకాననముల కూర్మి చెలులు

గీ. గరళకంఠాట్టహాసంబు గర్వరేఖ
కైరవారాతిసతనాభి కమలశోభ
చంద్రికలుగాయుచున్నవి సాంద్రలీల
భువనమిదియెద్దిపరమభాగవతులార. 'కాశీఖండము'

లక్ష—క. తెలుఁగున బ్రాణిపదంబులు
వెలిగా బహువచనమునకు విస్పష్టముగా
నిలుచును విశేషణంబై
పొలుపొందఁగ నేకవచనము మఖధ్వంసీ 11

మాలిని. సురపతిసభ జూడం జూడ నంగారవృష్టిల్
గురిసెఁ గులిశధారల్ 'గుంఠితంబయ్యె' దిక్కుల్
జరమదములడంగెన్ సర్వదిక్పాలకాంతః
కరణములు భయోద్వేగంబు నస్పందించెన్. 12 'ఆదిపర్వము'

* వ ఇందులో గులిశధారలు కుంఠితంబులయ్యెననుటకుఁ గుంఠితంబయ్యె
నని బహువచనమునకు ఏకవచనము విశేషణము బెట్టినాడు

లక్ష—గీ. కలిగియనునట్టి యర్థంబు దెలుపుచోట
నిలుపఁదగునై యనుపదంబు దెలుఁగునందు
గోవులుగలరి గెలుఁబడగలు ఘోటకములు
నైవిభుండొప్పెనన్గఁగా యజవిభుఁగ 13

మ. హిమవంతంబున కేఁగి యొక్క యెడ నందేకాంతమొక్కర్త నీ
రముఁగృష్ణాజినము, గమండలువు 'నై' రాగంబువంచింది సం
యమముం గైకొనియున్నఁ జేరఁజనిపుణ్యాకారమున్ యౌవనో
ద్యమముం గాంతియుఁజూచి రావణుఁడు కామాయత్తుఁడై యిట్లనున్. 14
'ఉత్తరరామాయణము'

క. అరుణాశ్వంబులు బూచిన। యరదము పైపీడెనిమపు లగు చేతులు బం
ధురకంధరంబు వెడలుపు। 'లురమునునై' ద్రోణుఁడొప్పె నుత్తరకాంతే.
'విరాటపర్వము'

సీ. తెల్లనిగొడుగును వెల్ల 'పిడమునునై' యల వాఁడే పాండవాగ్రజుండు 16
'ద్రోణపర్వము'

లక్ష—క. కలవాఁడనుచోఁ గలఁడన
గలవారెయటన్న చోటఁ గలరెయటంచుం
బలుకంగఁజనును గృతుల
న్నలినభవాదికనిలింప నాయకభర్గా 17
కలవాఁడను చోటఁ గలఁడనుటకు

క. సమరధుఁకు బిరుదులక్ష్మణ। కుమారుఁడుం గదిసి మొనలు గొల్లలజేయన్
మిము నెల్ల మిగులు భుజగ। ర్వము మదమును 'గలఁడు' గొనఁడ రాతుఁడధిపా.
'ఉద్యోగపర్వము'

ఆ. చనుసెనీ [illegible] స్వాహాస్త్రక్రియ సేయ। నెల్లవారికంటె 'నెఱుకగలవు'
గురుభుజుండ నాకుఁ గూర్తేని సేయుకు। మయ్య! [illegible] చెయ్వు లనఘ యింక.
'అరణ్యపర్వము'

కలవారె యనుచోట కలరె యనుట

ఆ. చట్టబన్ని దంబు చవచితిమట్లుగా వనివబాము లెల్ల వనయు మిదియు
దల్లి బంచె నేవి ధర్మంబు సేయుంగ। దగు నెఱెయుఁక 'గలరె' మగువ లెందు
'ఆదిపర్వము'

క. [illegible] నిదిదీనిసహిం
పుము [illegible] ప్రమయెఱుఁ 'గలరె' తరుణులు ధరణిన్.
ఇది [illegible] ప్రాసప్రకరణంబె యెఱింగించెద

ప్రాసప్రకరణము.

లక్ష—గీ [illegible]
[illegible]
ప్రాసమై [illegible] పతితురంగ
ధృత [illegible] ధీశలింగ 1

క. 'త్రిణయనుని' రాణివాసము। నణిమాద్యైశ్వర్యవితర ణామరతరువున్
మణికర్ణిక ముక్తివధూ। మణికర్ణికఁ దలఁచుఁదపసి మానసవీథిన్ 'కాశీ'

క. అనుటయుఁ గృష్ణద్వైపా। యనతచుండిట్లులనియె నవహితమతి వై
వినుమతిగుహ్యము 'నారా। యణ' కవచము భక్తవాంఛితార్థప్రదమున్. 3
'శృంగా

క. పోనుద్యోగము జేసిన। 'ప్రాణింబా' యుంక నీకు పాథేయంబా
మానినిమంద స్మితమధు। రానవచంద్రికలు గ్రోలి యరుగుము పిదపన్ 4
'మధుసేనము.'

క. 'ప్రాణి' ప్రానవ్యానో। దానసమానములుదృప్తి దలకొనజేయుం
గానోపెమునదియన్నము। 'ప్రాణం'బనన్న మనగఁ బర్యాయంబుల్. 5
'కాశీఖండము'

లక్ష—క. స్వరగణమయ్యుబుకారము
బరికింపఁగ రేఫతోడఁ బ్రాసంబగుచుం
గరమొప్ప వటప్రసుడిఋ
బ్బరముగఁ బెరహల్లుతోడఁ బ్రాసమగ శివా 6

ఋకారరేఫ

క. ఆఋషికుమారు గట్టిగఁ। జీరలు మృగములకు కడువి చిత్రములు మనో
హరము లటని బృహత్కటి। భారమునం గొకకనకపట్టము వ్రేలున్ 7
'అరణ్యపర్వము'

వట్రసుడి

క. *చావరు నొవ్వరు పాండవు। లేవురు నని నీవు చెప్ప నిప్పలుకులు దుః
ఖావేశకరము లై చే। తో 'వృ'త్తి దహింపఁ జొచ్చె దుర్భరభంగిన్ 8
'కర్ణపర్వము'

* చావరు, ఈకృష్ణుని కీరెండుదాహరణములు వ్యర్థములు

క. *ఈకృష్ణుని సారథ్యము। నాకృష్ణుని గాండివంబు నైదోపకము
స్త్రీకొలఁదిఁ జక్కఁబడినీ। వీకురువంశంబుఁ గావు మిభపురనాథా 9
'ఉద్యోగపర్వము'

లక్ష—గీ. అంధ్రగీర్వాణములనొక యక్షరమున
కంటె వచ్చినక్రారల కరయ మైత్రి
జెల్లుప్రాసంబులు గూర్పఁ దెల్లమిగను
బన్నగాధీశకేయూర భయవిదూర 10

క. 'యేప్రొద్దు' శూద్రమునిఁగ। ప్రాణింబుం జేసితీవు ధర్మనిరతినా
విప్రశిశువ చైతన్యం। 'బాప్రొద్దు' యనూనముగస మాహితమయ్యెన్. 11
'ఉత్తరరామాయణము'

లక్ష—గీ. *కబ్బములక్లుప్తి యనుస్వర లాక్రరమితర
హల్లుతో ప్రాసములగూర్పఁ జెల్లును మ
హాకవీంద్రులు గడఁగిప ద్యములనిలుపు
టలను మాధీశశిరప ట్టణనివేశ 12

* కబ్బముల ననులక్షణము నుదాహరణమును సంగతములు గావు.

శా. లోకత్రాణరతిన్ దదాగమమహాలోకప్రవేశోత్కభా
షాక్లప్తప్రథమద్వితీయపదగుం జన్ మంజుమంజీరగ
ర్జాకల్పామరరామభారతకథా సర్గంబులన్ మించు వా
ల్మీకివ్యాసులఁ గొల్చెదం దదుభయ శ్లేషార్థసంసిద్ధికిన్ 'రాఘవపాండ'

లక్ష—ఆ. అందము గగకార హల్లుపై నితరాను
నాసికప్రసక్తి చేసినపుడు
దిబ్బగంబనంగ దిగ్బగంబనఁగను
ప్రాసమిరు దెరఁగులఁ బరఁగు శర్వ 14

క. అగ్నిహతిఁ జేసి మానవ! 'భుగ్న'వహము మరణబాధ బొందింపుచు మాఁ
డగ్నులమొద్దను నాలివ! యగ్ని యనన్ వెలుఁగుచున్న యమ్ముని నాధున్.
'ఆదిపర్వము'

లక్ష్య — ఈ బమలు బిందుపూర్వకముగఁ బ్రాసంబుల
నిలుపఁ జెల్లు లళల కిలన భేద
మొదవుఁ గృతులయందు మహారాజకోటీర
ఘటిత మారహీర పురవిహార 16

బమలకు

ఉ. శ్రీకరసర్వలోకజను తెప్పవిమేయుఖామృతాంశుబిం
బమ్మునమద్భవంబయి భారతివాగమృతంబుఁ గర్ణరం
ధ్రమ్ములనంజలిందఁ బలి తాఁ బ్రమదబ్ధిముసీద్రలోక 'వం
ద్యుంబరముగ' బరాశరసుతుం బ్రణమిల్లి కరంబు భక్తితోన్ 'ఆదిపర్వము'

ఉ. 'అమ్మఖవాజిబాంధుతన యాధ్వరవాహ మెదిర్చి మోము మో
'వంబసి' వెట్టహేషితరి వం ఋన . . 'జైమినిభారతము'

లళలకు

ఉ. ప్రల్లదు మదియుబ్బుఁ జిక పాటుఁదనంబున గ్రాత్రుల్యుఁడై
తెళ్ళఁగ వానిఁ దైనపృథుదేహము వెల్వడఁ తేఁ మంబరం
బెల్లఁ బెలుంగ వచ్చె హర మేశ్వరు దేహముఁ జొచ్చె విస్మయో
త్ఫుల్లవిశాలనేత్రులయి భూపతులందఱుఁ జూడుచుండఁగన్ 'సభాప

లక్ష్య — క. లడలకున భేద మగుచున్
వెడఁగులుగఁ బ్రాసములను విశ్రమముల ను
బ్బడరఁగఁ గలుపు గురుదియె
యొడలను భవ్యంబు గాదు హిమకరమకుటా. 20

ఆ. మొసలి మొసడి వ్యాళి మును వ్యాడ ముదురు వీళి
వీళిడ వెలుతుటయును వెడలుటయును
దళము దడము నాగ దనగుపదంబుల
లడలు రెండుఁ జెల్లు సుకవి భాష. 21

ఆ. వెలుడె నవ్వుదంబు వెడలుటయాంచుల! త్యుంబునై షధమున సరసిలడల
కిలనభేద మగుచు నలముద్దరాజు రా! మాయచించెఁ దలఁప నడిహాలికి

క. కలవు విచారింపఁగా నా! ఖ్యలు వచుచన్ నిర్గమించె ననుట కుధరలో
వెలువడియె వెళ్ళె వెడలెను! 'వెలుడె' నన నంచిత్ప్రకాశ విశ్వాధీశా.
'ఆంధ్రనామసంగ్రహము' 23

వ అని పైడిపాటిలక్ష్మణకవి చెప్పినాఁడుగనుక వెలుఁడెననియుఁ గలదు

చ. చిలుకలుఁ గూయునో చెవులు చిందరవోవఁగ నంచు నెన్నఁడున్
'వెలుడఁడు' నందనోపవన వీధులకై చటులాళిభాగని
ర్మలశశిరేఖ సేయునప రాధముఁ గజదైత్యశాసనుఁ
గొలువఁడు పాకశాసనుఁడు గోపులనీ దెసకూర్మి పెంపునన్ 'నైషధము'

క. 'వెలుఁడి' చను దెంచెనపుడు। ప్పలభుక్కులకన్యవన్య ఫలభుక్కులకుం
గలసయ్యెనందుఁ జేకొని। గెలుపునఁ గపివీరులొడ్డ గింపొదగొనినన్ 25
'రామాభ్యుదయము.'

దడము

క కొడుకులుఁ దానునుగుజ్జిపు। 'దడములు, పైకైవ్రేసలవి తానముదగుమై
నడిపింపుచు మేలపుసం। గడములతో నపుడు శౌరి కనునొప్పారెన్ 'భీష్మ'

మొసడి

తరల ఇదిసారంగనయ్యోగమెవ్వరి కిందువంశవరేణ్యవి
న్మతియ కాదివియేనుతీర్థము లీసముద్రతటంబునన్
విదితముల్ దురితాపహంబులు వీనినెవ్వరుమున్ననో
డుదురుసన్మునులింపు 'కార్మొసడుల్' వడింగొనుజొచ్చినన్. 'ఆది'

వీఁగి

క బాలోన్మత్తపిశాచద। శాలంబనముఁ జరించు నంగడివీధిన్
'వీఁగిశాఠ్యత' గంరే। కాలునిపాదములమీఁదఁ గల్గువిరాళిన్ 'భీమ'

వ. ఈశబ్దములువినాగా మిగిలినశబ్దములు ప్రయోగములు లేవుగనుక లడల
కు మైత్రిలేదు

లక్ష—గీ అర్ధబిందువునిర్బిందు వగుపదముల
ప్రాసములుదీర్ఘములమీఁదఁ బలుకఁ జెల్లు
ననుచుఁ దగముద్దరాజురా మనవచించె
హ్రస్వములమీఁదనటువలె నలవరుద్ర 29

గీ. అర్ధబిందువై తేలిన యట్టిటపల। కరయప్రాసంబుఁ బిందు వైనమరు
వీఁపుమూఁపుసమరితల మోపునయ్యె। మాటలేటికిధాత్రిఁదాఁ జేటికనఁగ.

* వ. అని అనంతుఁడు ట పలకు మాత్రమె చెప్పినాఁడుగాని అన్నిం
టికిఁ గద్దు

క- నాకొఱఁతదీర్చివచ్చితి నీకొఱఁతయయింకనూతు నిందెగజూడన్
లోకమువంచింపఁగఁదగు। 'చీఁకటి' యొదవెనిఁక నేమిసేయుదుఁ జెపుమా
'విరాటపర్వము'

క 'వీఁక' బరఁగెంచి నలుగడ। దాఁకిన కుంభజుఁడు ఘోరతరశరహతినా
మూఁకలు విరియఁగ నర్జునుఁ। డాకరముగఁ దాఁకె న్యగ్రుఁ దైరణభూమిన్ 32
'ఆదిపర్వము'

ద్విపద 'మూఁగి' చరింగుగ మొక్కరితు మొక్కదల
బాగొప్పఁ గొప్పఁ బ్రబలినదాని 33 'రంగనాథుని రామాయణం'

క అచింతామణిమునిద। పీఁచమణఁ చుదాఁ 'రీక' పృథులోభముచే
'దాఁచుకొనుఁ' గాక నాచే। నీచేనిఁక మోసపోవు నేఁరనాథా 34
'వరాహపురాణము'

క మీటుఁగలరధికులనునొక। నాటనువేవురవధింతు నరుశరములునో
నాటిపడవైచునంతకు। 'వేటాడెదఁ' బ్రతిబలంబు వీరులనెల్లన్. 35
'ఉద్యోగపర్వము'

క ఓడితిమెయేమఁ రణమునఁ। గ్రిడికిగేడించి రాక గెలుపేయతఁడున్
'వేఁడీఁడాఁ' గనొకోమా। తోడిబవరమట్లఁదాను దొలఁగంజనునే 36
'ద్రోణపర్వము'

క ఇత్రిఁక నుబుష్కరిణీయును। సాత్వికివైరిణీసమాఖ్యఁ నందనుఁగాఁ దొం
బ్రీతిమొసఁగనుత్పలచును। 'గోఁతి' యతనివలనఁగాంచెఁ గోఁకులవగుసన్
'ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశము'

క ఆపన్నగముఖ్యులఁదన। 'వీఁపున' బెట్టుకొనిపఱచు విపినములమహా
ద్వీపములునగములునిఖిలది। శాపాలపురముఁ జూపి చనివారలకున్ 38
'ఆదిపర్వము'

క ఆపార్థుఁడుకోపానల। దీపితుఁడై విశిఖశిఖలఁ దీవ్రనిహతిన
'త్రూఁపు' లగమియేర్చిజముని। కోపుగుపువఁబనిచెవారిఁ గురువంశనిధీ
'ద్రోణపర్వము'

కురుచలమీఁది అర్ధబిందువులు

చ తగవ్రులఁబోకరాజు బెడి దమ్ములు పల్కనయేని సైఁచియో
ప్పఁగనిలుమీగురుత్వముడు పంగలవారికిఁ బెద్దవారిమా
'టఁగొనమి' యాసుయోధనుక డెన్నిలుచున్ మనమెల్ల గౌరవం
బుగఁగులవృద్ధుపలుకఁదల పుంజనవిచ్చినమెచ్చరేజనుల్ 'ఉద్యోగప'

క తగనక్కురువృద్ధునకునొ। 'సఁగె' నాటికినెల్ల దృష్టి సాత్యవతేయుం
డగడణితతపఃప్రభావం। బుగనియధిక విస్మయంబుఁ బొందజనంబుల్. 41
'ఆశ్రమవాసపర్వము'

లక్ష—క అకర్ఱి జంబుగనే ర్తను నట్టిపదము
లోనిరేఫంబొకాకర్ఱి చో లోపవెంచు
నేర్తురనజేతుగణగను వేఁచి నేచి
యనఁగఁబొత్రంబుఁ మఁగూర్చ మనసిజారి 42

ద్విపద. సీతలందంద నేలసైఁగూర్చి 'నేఁడునేవీక్షింప' నిజ్జరవైరి 43
'రంగనాథునిరామాయణము'

క దూ్యతక్రీడకుఁగొండొక! 'నేఁడుం' గహటకునొప్పని జనంబులునా
చేతిధనమెల్లఁగొనిపరి! భూతియొనర్చిపరక్తిఁ బొడమివెడలితిన్ 'విరాట'

క కాచికొనివచ్చితగనా! 'నేచిన' మాటలాటనచట నిల్పితిమునినా
థాచేటునుభంగించుచు! నైచిత్తముశోకమునకు సగ్గంబయ్యెన్ 45

ఇది ప్రాసప్రకరణ బిందు యతిప్రకరణం బెఱింగించెద

విశ్రమప్రకరణము.

లక్ష—క. స్వరవర్గాష్టాదిప్రాస! పరసహితంబునుబిందు సంయుక్తముఁ బొన్
నారినెకర్ఱిటిపోలికలును! విరతులుపదికబ్బములను వెలయుంమహేశా.

వ మఱియుం వృద్ధవికల్పాభేద ప్రభునామవిభాగాను నాసికకాకు నిత్యా
దివిరమణంబులు ఋకర్ఱిటివళ్ళను ననసాపసంజ్ఞ సమాస నిత్యసమాసాది
విశ్రమంబులునవం గొన్నిభేదంబులు గలవు వానితెఱం గెఱింగించెద

స్వరవడి

గీ ఓలినఅలునైఔలు నొకర్ఱిటగును! లీలనీఈల్బుకారమే వలునొకటి
తలపనూఊలుఓలు గలయనొకటి! స్వరవిరామంబులివికరి వపినజనక.

అత్రి

సీ. అవనిభారమునీఱ 'తాధ' రీకృతమహా,
కోపిడసప్రధానుండ ల్లాడరెడ్డి 'కాశీఖండము'

ఇతఈలకు ఋకారము

గీ. ఈశ్వరదోహిహింగర్వాంధ 'ఋషి' వరేణ్య
బంధునాశైకకారణ పాపకర్మ
చావుమనియొకర్ఱి పెట్టినఁ జకృధార
దత్తుతలద్రెళ్ళవైచెపో లాకుసుతుఁడు. 'కాశీఖండము'

వ. కడమ యీలాగే తెలుసుకొనునది

వర్గవడి.

లక్ష—క. అడరఁగఁగఁజటతపంబుల
కడనొక్కొకవర్ణ ముడుప కడమవి నాల్గుం
దొడరితమతమకవళ్ళగు
మృడపీఠపురీనివేశ మృత్యువినాశా. 5

సీ. కమనీయరాజశి - ఖామణికవిరాజ, గర్వమహీధ్రని - ర్ఘాతమునకు
చతురకీర్తిహిత - చ్ఛవికినాయోధన, జయశీలునకుగుణ - ఝంఝనకును
టంకితరాయక - ఠాకిసాహసునకు, డంబలాంఛనకోల - ఢాలునకును
తత్త్వపురాణక - థారసవేదికి, దానదయాధర్మ - ధామమతికి

గీ. పశుపతిప్రాప్తిసామ్రాజ్య - ఫలునకబ్జ
బంధుబంధురతేజోవి - భాసురునకు
విశ్వవిభుఁడుసరిలేరు - విశ్వజగతి
ననిననివివర్గవళులన - దనరుఁగృతుల. 'పెద్దరాజుకావ్యాలంకారచూడామణి'

అఖండవడి.

లక్ష—గీ. హల్లునకుహల్లువడియును నసుపు దాని
తుదినిస్వరముఘటిల్లిన నదియఖండ
వడియనఁగఁబొల్చుఁగృతులఁదే వాదిదేవ
యనుచుఁజెప్పిన శైలక న్యాధినాథ. 7

ఉ. అన్నవితండ్రియట్లవిను - నంతియగాదటమీఁదరాజవే
మన్నగొఱతలేదుమణి - మండనముఖ్యములైనకానుక
ల్మున్నుగనీతనిచ్చిజన - లోకపతిన్ శరణంబువేఁడుమీ
సన్నఁపుఁగార్యములవ్వలదు సూదియమేలటుగాకతక్కినన్ 'భాస్కర రా'

ఉ. అతులవృత్తిరాఘవుశరాగ్రమునందుఁదృణాగ్రలగ్నని
రాకృతివార్ధినిల్చుటద శాననుఁడిల్లుటమిథ్యగాదె వా
ల్మీకులుజెప్పకున్నఁగృతి లేనిరేశ్వరుపతీడానఁబుర
త్నాకరవేష్టితావనిని - నంబచూతఁడు మేరువెత్తినన్. 9
'భైరవునిశ్రీరంగమహాత్మ్యము'

ఉ. తారకజిచ్ఛిఖండిశివ తాండవమాడనతండుమర్దలో
దారరవంబుమేఘనినదంబనిచేరినఁజూచినాశికా
ద్వారబిలంబుజన్నిదపు వ్యాళముఁజొచ్చినఁదొండమెత్తిఫీం
కారముఁజేసినవ్వవెన - కయ్య 'కృతీశ్వరుమంచుఁగావుతన్. ---
'అరుణాచలపురాణము'

చ. అలరులబంతిజృంభికకు నడ్డము నేయుచుఁ గణఁపాళి తే
తలుకులుదోఁయు మేనఁ బ్రమ - దాస్యులనొయ్యనఁగోరమీటుచున్
'మనుచరిత్ర'

వ. ఇట్టి ప్రయోగములు కలవుగాని త్రికవుల ప్రయోగములు లేవు గనుక ఇది సుప్రయోగముకాదు.

లక్ష.—అక్కఱ తెమ్మెరరూపఱ! గ్రక్కదలఁగనోలమాస క్రచ్చఱయనునీ
పెక్కుపదములిరుదెఱఁగుల నిక్కముగనఖండవడిగ నెంచిరిసుకవుల్ 12

వ ఈశబ్దములమీఁదవచ్చినవి అఖండయతులని కొందఱన్నారు.

అక్కఱ.

సీ. మునిమాపుబలుగంబమునఁబుట్టిబంటున,
కక్కఱఁదీరిచిననృసిం - హుంబవీవ 'పారిజాతాప'

హల్లునకు

ఉ. మెఱయుంబున్నమచందురుంజెనయునీ సెమ్మోమునుక్ జెక్కులుం
జిఱునవ్వొప్పఁగఁజూడనీకపుటకల్ చెల్వొందనింగ్రుచ్చియు
కక్కఱతోడం బొరినక్కనంగరమువీఁ - కంజేర్పనీకెమ్మెయిన్
వరఁతందోఁపఁగఁజేసి సేయకట దైవంబెందుఁజొత్తున్సతా 'అరణ్యపర్వ'

గీ. కరులుధాత్రిఁదలమ్ముగ - క్కదలనడచె 15

ఓలమాస

గీ. అనివిచారించుచుండెన య్యవనినాథుఁ
డంతకయుకున్న నలునిఁగా నతనినెఱిఁగి
రెయెదురుగద్దియడిగ్గిప్ప ధ్వీశతనయ
యవనికాంతరముననోల - మాసగొనియె. 16 'నైషధము'

వ. అఱయనుట తరుగుట యర్థము గనుక క్రచ్చఱ, రూపఱ, ఉక్కఱ యను పదములు అచ్చు హల్లులు రెంటియందును యతులౌను

అచ్చునకు.

చ. తఱియగునంతకున్ రిపుని దగ్రతసైచుటనీతినీవునా
కఱపినయట్లుసేయుముత గంజనియాతనిఁగాంచినన్ను నే
తెఱఁగుననైనఁబొందఁగమ దిందలపోతయకర్గె వేనిఁగ్ర
చ్చఱమునివర్గవాహనుఁడ - వైజను చెమ్మనుమంతఁదీరెడున్. 'ఉద్యోగ'

హల్లునకు.

చ. చిఱునగవొప్పగాండివముఁ జెచ్చెరసజ్యముఁజేసి సేనలు
క్కఱరభసంబు మైనడరఁ - గవ్వడిదాఁప్రిఱియౌనీడవోకయు

త్రటిఁదరుమంగవస్త్రములు దండడిమార్కొనిమంతుచుండెఁజి
చ్చుఱపిడుగుల్వడింగొరఁగ చాడ్పనసంబగువీధియుగ్రమై. 'విరాటపర్వము'

ప్లుతవడి

లక్ష—క. క్రమమొప్పఁగ దూరాహ్వా । నములన్ గానములరోదనంబులసంచే
హములఁబ్లుతమొదవునదియున్ । రమణప్లుతి నెతాన్వితంబు రాజకిరీటా.

దూరాహ్వానము

ఉ. ఓవసుధామహేంద్రకర - ణోదధియీదడవేలపోవరా
వేసుభూపయంచునెలు - గెత్తెవెసన్మొరవెట్టుచాడ్పునన్ 'వసుచరిత్ర'

గానప్లుతమునకు

శా. కాండావిర్భవభాండభూపరివృఢ గ్రైవేయశైలేయసా
కాండాటాధిపకేతుమాతులబలా కాశ్రసవంతీమరు
త్కాండాఖండలతుండిపాండురయశః కర్పూరపేటీభవ
త్కాండారాయనిమంత్రిభాస్కరనిశాం - డాదండనాథాగ్రణీ

వ. గానప్లుతమనఁగా స్తుతిజేయుటయందు వచ్చునది

రోదనప్లుతమునకు.

ఉ. ఏజనకాత్మజన్ దశరథేశ్వరు కోడలరాముభార్యఁ జం
డోజసులారయడ్డపడ - రోసురలారసురారికంచునం
భోజదళాక్షిశైలవనభూములు దాఁటుచు భీతినేగు చో
నీజలరాశిఁజూచిమది నెంతదలంకెనొ యేమి సేయుదున్ 'భాస్కరరామా'

సంశయప్లుతమునకు

చ. హరిహయుఁడేమియయ్యెనొకొ - దామదనానలతాపవేదన
న్వరుణుఁడు విప్రయోగమున వాడఁడెయింతకుదండపాణిదా
విరహభరంబునన్మిగుల వేగఁడెనొవ్వఁడెవీతిహోత్రుఁడున్
స్మరశరకేళికాననసమాగతమందసమీరణంబునన్. 23 'నైషధము'

ఉ. ఏగతియోగరూపమువహించెదొ యేగతిపొందిమించెదో
యేగతివేళఁగాంచెదవొ యేకతముస్న వధూజనంబునీ
వేగతిఁబల్కరించెదవొ యిష్టసఖీభవదీయనీతికా
ర్యాగతి నేనుచూతముగ - దాయనియెంచినవాతుణంబునన్. 24

'వసుచరిత్ర'

సరసవడి.

లక్ష—క. పరగున్నణలాండొంటికి
సరవిన్ శషసలుదనర్పఁ జఘఝఝములకుం

బరికింపనయహ లేకము
సరసవిరామంబులివిని శాకరమకుటా.

చ. అమరపతిన్వరించెదవొ - హవ్యవహుంజరణంబుఁ ద్రొక్కెదో
శమనునిఁజెట్టవట్టెదవొ - సాగరవల్లభుఁ బెండ్లియాడెదో... 'నైషధము'

ప్రాదివళ్ళు

లక్ష—క. ఉపసర్గలు ప్రపరాపస
మపిసుప్రత్యభ్యుదాఙ్వ్య వాధ్యత్యనుప
ర్యుపనిర్దుర్ని ప్రభృతులు
హిపదరసిఁ దొరవుఁబిరతు లిలఁ బ్రాదియుతుల్ 27

టీక ప్ర। పర। అప। సమ్। అపి। సు। ప్రతి। అభి। ఉత్। ఆఙ్। వి। అవ। అధి। అతి। అను
పరి। ఉప। నిర్। దుర్। ని ఇవి 20 ప్రాదులు

సీ. ప్రమదా జనేక్షణ - ప్రార్థితసౌందర్య,
యాచకసంతతి - ప్రార్థనీయ
పృథివీసురప్రజా - భీష్టసంధాయక,
యిభముఖ్యసైన్యాఢ్య - భీష్టయాత్ర
పరమధర్మక్రియా - ప్రాయసంచితకీర్తి,
యరిదుస్సాధనో - ప్రాయవేగ
వివిధశాస్త్రాగమ - వీక్షణతాత్పర్య,
యిందిరాసత్కృపా - వీక్షణీయ

ఆ. ప్రబలతరగుణాళి - రంతరవైభవ । యష్టసిద్ధిబలని - రంతరాయ
పరగుచుండునివియు ప్రాదులుయతులన। విద్వదంబుజార్క విక్రమార్క.
'విక్రమార్కచరిత్ర.'

వ. మఱియు నచ్చుహల్లులకుఁ జెప్పుచున్నాను.

హల్లునకు.

గీ. ప్రాణి బంధువుఁడైనయ - వృష్టివిభుఁడు
అభ్రమార్గంబునందొయ్య ననుసరించి...29 'నైషధము.'

అచ్చునకు.

గీ. రజకితోడనుదక్యతో శ్రమణితోడ
విధవతో నాధుతో రాయు వెలఁదితోడఁ
జెడిపితోడుతఁబోరామి సేయఁదగదు
ప్రాణి సంకటమైనపు - డ్యాంగనలకు 30 'కాశీఖండము.'

ఉ అత్తకుభక్తిగల్గితగ నా యమచెప్పినమాట్కి జీవికా
వృత్తము లావహింతుగురు - విప్రసురాతిథిపూజనంబు ల
త్యుత్తమభక్తిసేతగ - నోపియొనర్తు బియుంబు దాల్మియున్
మెత్తదనంబుసంతతము మేలుగ దాల్తుసమస్తభంగులన్ 'ఆదిపర్వము'

ఉ అంతసురయోధనుం హృదయంబు విస్మయము నిందియంతవృ
త్తాంతముస్వప్నవృత్తముకి - యందలపోసినిజంబకాగన
త్యంతమునిశ్చయించుచు బృ - థాసుతులన్ సమరంబులోనని
శ్చింతునకాకయంచువిక సిల్లెదురాసదభగ్నబుద్ధియై 31 'భారతము'

బిందువళ్ళు

లక్షు —ఆ. వరుసటతపవర్గ వర్ణచతుష్కములు
పిరుదసున్నలూని సెరియసంత్య
వర్ణములకుగృతుల వళులగునవిబిందు
యతులటంద్రుసుకవు లభ్రకేశ 33

సీ- నందనోద్యానమం - దారకచ్ఛాయల
విశ్రమింప గనీకు వేడ్క గాదె .. 34 'నైషధము.'

సీ మణిమయస్తంభశుం - భద్దీపకళికలు
వేనవేలిరువంక వెలుగుచుండ ... 35 'రామాభ్యుదయము'

వర్గవర్ణములు మొదటనుండగా నంత్యవర్ణములు తుదినుండుటకు

సీ సనకాదిదివిజమ స్కరిబాలగోపిచం
దనపుంద్రపాళికల్ - నాకినాకి 'ఆముక్తమాల్యద'

ఉ ఆకరివేల్పుసామి చెర కాబ్జములంజనియించినారుమం
దాకినితో డునీడలయి - నారునిజమ్ముగ గమ్మకట్టుదా
మైకమనీయకీర్తిమహి మాతిశయంబులమించినారుభ
ద్రాకృతులద్రిధీరులుప్ర భాద్రులుమాద్రులుశూద్రులప్వరిన్. 37

'తెనాలిరామలింగయ హరివిలాసము'

క. కదుదడవునిద్రబోతిం। బడతీననుదెలుపవలదె - మజియొక్క రుండె
కుర్కుడుజవమునబట్టిబలంబెడల। గనను దిగిచె నాతం డెవ్వండు చెపుమా.

సంయుక్తవళ్ళు 'అరణ్యపర్వము'

లక్షు—ఆ. వళులపట్లద్విత్వ వర్ణంబునిలిచిన
నిరుదెఱంగుయతికి బరగుచుండు
క్ష్మావిభుండుభువన మహితయశండన
క్ష్మాశతాంగదక్ష సవనభంగ 39

సీ నందీశ్వరక్షిప్త నారంగఫలపాక. తరలవిద్యాధరీ - స్తనభములు...
'శ్రీనాథుని శారవిలాసము'

* స్త్నానశబ్దము స త న కారములకు సంయుక్తయతికిఁ జెల్లును.

ఉ స్నానముఁజేసిధౌతపరి - ధానముఁగట్టి ... 41 'శారవిలాసము'

* స్నానశబ్దములో తకారముకలదనుట విచారణీయము

గీ. స్నానముసంధ్యయునుబిత్రు 'తర్ప' ణంబు ... 'విష్ణుభజనానందము'

సీ స్త్నానంబొదరి ధౌ - తాంబరులై న' వస్త్రములఁ,
ధరియించిసాంధ్యకృత్యములనడపి... 'మత్స్యపురాణము'

ఎక్కటివళ్ళు

లక్ష—క. అక్కజముగమరవఱలా
లోక్కోక్కటితమఱఁదమరె యొనరఁగవశ్యులై
దక్కింబడిశబ్దంబుల
నెక్కటివళులనఁగఁదనరు నిభదైత్యహరా 45

మకారయతి

చ. మదనుఁడురెండుచేతులను - మా [illegible]

రేఫయతి.

గీ. రాజబింబమునందునా - రయుహరించి
చేసినాఁడు విధాతయా - చెలువమోము. .. 46

వ కడమ యీలాగే తెలిసికొనునది

పోలికవడి

లక్ష—క తగిలిన కారము కడునిం
పుగఁబోలికవడియనంగఁ బుపుబుభులకగుం
దగమూల్ మూలగునెడనో
ప్పగసుకవులసత్ప్రబంధ ములఁబరమేశా. 47

క. ఎట్టివిశిష్టకులంబునఁ। బుట్టినసదసద్వివేక 'ములు' గల్గినఁదాఁ
గట్టినకర్మఫలంబులు। నెట్టనభోగింపకుండ నేర్తురెమనుజుల్. 48

వృద్ధివళ్ళు

లక్ష—పూనియకారాంతంబుల
పైనేఁబలదుకనదియె పన్నుగనైఔ
లైనిలచి వృద్ధివళులనఁ
గానిరు దెఱఁగులఁబొసంగు గౌరీరమణా

వికారమునకు.

మ. అనురాగాకృతికందకందళముభో - గైకాంతసారంబుయౌ
వనసర్వస్వమశేషవిభ్రమకళా స్వాంతంబువిశ్వైకమో
హనశృంగారరహస్యమంగజవిజృంభావాహనాగ్రక్షణం
బునరేశాత్మజచూటక్రీ-గ్రోలెనపుడా భూపాలసౌందర్యమున్. 'కవికర్ణ'

ఉ. ఆకమలాక్షిరూపమహి మాతిశయంబుమనోహరంబుభో
గైకసరాయణుల్ పురుష-లంగజుఁడప్రతికారచేష్టిత
స్వీకృతలోకుఁడట్లగుటఁ జేయుచుగంబునవారికెప్పుడుం
గాకెటులుండునిట్టియవ గాఢప్రహత్తుమనంగనచ్చునే 'విరాటపర్వము'

సీ. ఎవ్వానిసత్యదా - నైకవిలాసంబు,
లారూఢశరతులా పూరుషంబు 'పారిజాతాపహరణం'

శా. శ్రీకాశీనగరాధిరాజ్యపదవీ సింహాసనాధ్యాసిలో
కైకగ్రామణివిశ్వనాథుఁడుపళా - లంతృమనోభతఁ... 'కాశీఖండము'

ఓకారమునకు.

శా నీకంఠార్పితకాలపాశముశిరో నిర్ఘాతపాతంబులం
గాకస్సంచరకాళరాత్రిగళబ - ద్ధోదగ్రకాళాహిక
న్యాకారాగ్రమృత్యువుంజనకక న్యంవేగమొప్పించిలో
'కైక' త్రాణనిరామునిన్గనుమునీ కాబుద్ధిగాకుండినన్. 54
'భాస్కరునిరామాయణము'

గీ వీటిపెద్దతలారిని క్ష్మాటికలికి। దిస్సమొలవేల్పుపార్వతీ దేవిపట్టి
కాలభైరవుఘుర్ఘురగణపరీతు। ననుసరించిరిమునులునా - కౌకసులును. 55
'కాశీఖండము'

వికల్పయతి.

లక్షు—ఆ వలిగకారహల్లు నమలతోఁ బొదలిది
జ్ఞగముదిగ్నగంబు నాగవాఙ్మ
నములువాగ్ఘనములు నాగగర్భముల వి
కల్పయతులు రెంటఁ గలుగునభవ. 56

క. జ్ఞానంబువడయుటకువా । జ్ఞానసమాలుసునిహతములు - గావింతురుస
న్మానితశాంతికొఱకువి। జ్ఞానంబునకాత్మనియతి-సలుపుదురుబుధుల్ 57
'శాంతిపర్వము.

వ. కడమయీలాగే తెలిసికొనునది. ఇందులకు

లక్ష.—గీ. అమరనుద్ధతపదము పద్యములునిలుపు
నపుడువళులిరుదెరఁగులి నగుచునుండు
వారిమహోగ్రాహవాంగణో ద్ధతుఁడుశౌరి
దనుజసంపద్ధరణగుణో ద్ధతుఁడనశివ 58

వ. ఇవియు వికల్పయతులన్నారు.

అచ్చునకు

సీ. అరివీరభటమహో - ద్ధతిసబ్ధిగంపింప
దురమునసిల్చిత దోర్గ్రిహిఁదుకమి 59 'వసుచరిత్రము'

హల్లునకు.

ద్విపద అలఘుబలోద్దీప్త నాకుంభకర్ణు
తలద్రెవ్వనేసి యయు ద్ధతిమించి యు ' రంగనాథరామాయణము'

సీ. తరుణారక్తకబళనో - ద్ధతఁజూపెనెవ్వాఁడు
రుచులచేఫలరోహ రుచులచేత 'వసుచరిత్రము'

అభేదవళ్ళు

లక్ష.—క. కృతులపఫబభలువాఙ్మ
యతినిలుపనభేదవిరతి యనఁగాఁబరగుక్
శతమఖముఖనిఖిలమరు
ప్రీతతిస్తుతచారుచరణ వనజాతశివా. 62

క. ఉరగకళేబరమంసాం। తరమునఁబడివేగ్రిలుచునికిఁ దలఁపకయచల
స్థిరుఁడైపరమధ్యానా। పరతేంద్రియవృత్తినున్న - వానిశమీకున్ 63

'ఆదిపర్వము.

ఉ. వారలువారిభూరిశరి వారముతోనవిమానమెక్కి-రా
గారఘునందనుండుగిరి కాంచనతోరణచిత్రకేతన
ద్వారనికాయమైననిజ - పట్టణముత్సుకవృత్తిఁజొచ్చినిం
డారుముదంబునన్ భరతు నాకృతివార్ధినలీలఁగ్రోలఁగన్ 64

'ఉత్తరరామాయణము.'

క. కోరియనేకయుగంబుల । పారతపోయుక్తులయిన - వారికిఁబడయన్
దూరమునీసభమఱినీ। కారుణ్యంబంతకంటెఁ గడుదవ్వైందున్. 'అరణ్య'

పబయోరభేదమునకు.

మత్త. ధీరులీధృతరాష్ట్రపాండుల తీవ్రశస్త్రగుణుల్ ప్రసి
ద్ధోరుకీర్తులునాకునిద్దఱు నొకరూపతలంపఁగా

వీరువారనుచుట్టబుద్ధివి - భేదమెన్నఁగఁ జేమగాం
ధారిపుత్రశతంబునందుఁ గృపాదలిను జాలయందునున్ ‘ఆదిపర్వము’

ఉ. నేటికిఁ జెల్లెఁగా కరజ నీచరకోటికి నెల్ల నింకఁ బో
దాఁటికవాటముల్ విరుగ దాఁచుటచేతులతో టవోకమై
తీఁటలువో వరక్కసులఁ దీర్చుట రాముఁడొ నర్పకున్కె వెన్
వేఁటకు రావణాదిమృగ - బృందముఁ దార్చుటలంచుఁ దార్చెనన్. 67

‘భాస్కరరామాయణము’

క. పరిజనములకున్ నీకున్। ధరలో వసగఁ బెచాలు దక్కినసగమం
గరము చితంబుగఁ బాండవ।వరునకు ధర్మజునికిచ్చి। బతుకుము పుత్రా। ‘ఉద్యో

ఉ. వాలికె మూపు మత్తవన - బర్హికి కోరి పులాస్యలీలపై
వ్రాలి చిపచ్చకప్పురపు వాసనతో డిమఖారవిందతాం
బూలకు మోవి మోవిపయి మోపుడు రాధికకిచ్చ భూర్తకో
పాలుఁడు బోరిచుఁ గాపుతన పారకృపామతి మంత్రియున్నెన్ ‘భీమఖండ’

లక్షు — క రలలకు భేదంబగియె
మ్ములఁ గొందఱు వసుచరిత్ర ము. లక్ష్యముని
ర్చ్ఛ గతి నారసికులుఁ గం
బలుకుదురదియెల్ల కల్ల పర్వతనిలయా 70

శా. ఓలోలంబక యోలయోలలనయో లోలంచు మేలంబునన్
లోలంబాలకయోర్తుగుంకి బిసవ - ల్లిల్ దుమ్మితూఁటాడికెం
గేలంబూనితటాలున న్నెగసెన శ్రీకాంబునాదాఁ బుజా
శ్రీలోకంబుజయించివాలను శశ్రీఁదె చ్చుచందంబునన్ ‘వసుచరిత్ర’

వ. లోలంబాలకయోర్తుగుంకి యనఁగా=లోనీళ్ళలోను, లంబాలక యనంగా=విస్తారమైన అలకములుగలది యోర్తు గుంకె యిక్కడనే రోలంబాలక తుమ్మెదలవంటి అలకములుగలదని రేఫలకారములకు అభేదముఁ జెప్పుచున్నారు. ఇటువంటి ప్రయోగములు మఱియెక్కడను లేవుగనుక రోలంబాలక యను పాఠము కాదు లోలంబాలకయనియె చెప్పఁదగినది కనుక రేఫలకారములకు మైత్రిలేదు నిఘంటువు। సమోరోలంబ లోలంబౌ రేఖాలేఖాచకథ్యతే। తథా మార్జారమార్జాలౌ తరుణీతలునీతిచ॥ అనియు॥ క కే శాదిరాయయభినవ లీలామకరాంకచంద్ర- లేఖాంకుర........ అన్నచోట రేఖాంకురమని నైషధమందున్న దనుకొనిరి ‘రేఖా లేఖాచకథ్యతే’ అని ద్విరూపకోశమందుఁ జెప్పినాడు గనుక ‘లేఖాంకుర’ యని మూఁడోపాఠమే సిద్ధము. 72

ప్రభునామయతికి

లక్ష—ఆ. అమ్మయక్క యప్ప యయ్యయన్నయయని
పలుకుచోటనాదఁ బడకరెండు
ఛందములనువళులు జెందుఁబ్రభునామ
విరమణములనంగ వృషతురంగ 73

అచ్చుకు

మ. జయధాటీసమయంబులన్ బిలుచుఁ జం ఝామారుతాడంబరా
క్షయగంహాశ్ర ప్రవిజృంభమాణఘనని స్సాణోగ్రభేరీస్వనం
బయియొడ్డాదిభయంకరోడ్డసరళా ర్యాగ్రైన్య కిరీటా
డ్డమయల్లాడచ్ఛపారావకుబి - ట్టెల్లా ఐదిక్చ క్రముల్ 'కాశీ'

ద్విపద (శీకరరుచిపాంద్ర చిరయశోంచి
అకారచంద్రరా - మయభాసు - రెంది 'రుక్మాంగదచరిత్రము.'

మ. అమలోదాత్తమనీష మైనుభ...కా వ్యప్రౌఢిశ్యాగ...శి
ల్పమునంబారగుఁడంగ శానిదుఁడనా పస్తంబసూత్రుండగా
తమగోత్రుండమహేశ్వరాంఘ్రికమల ధ్యానైకశీలుండన
న్నమకుంగొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడఁది - శాఖ్యాడసన్మాన్యుఁడన్
'ఉత్తరరామాయణము.'

హల్లునకు

సీ. కూరిమితమ్ముఁడు గుంటూరివిభుఁడుకొ, మ్మనదండనాదుండు-మహితకీర్తి.
'విరాటపర్వము'

మ అనతారాతివసుంధరారమణస ప్తాంగాపహారక్రియా
ఘనసంరంభవిజృంభమాణపటుదోః ఖడ్గద్వితీయార్జునుం
డనవేమాధిపరాజ్యభారభరణ వ్యాపారదక్షుండు పె
ద్దనమంత్రీశుఁడుమామిడన్నసుతుఁడే - తన్మాతృఁడేచూడఁగన్. 78

విభాగవడి. 'నైషధము'

లక్ష—ఆ. ఇచ్చెనపుడుదోసె డేసీపెసున్నలు నేబ
దేసిమణులు నెలమి ద్విజులకనఁగ
సరవితోఁ బ్రమాణ సంఖ్యాపదములపై
నగువిభాగయతులు గననివేళ. 79

గీ. నీవుచేసినదోషంబు నీకెయుండె। దీర్ఘదోషంబుమాకునిం - తేసియేల
మొగమునందున్న నీదైన్య ముద్రఁజూచి। కరుణజనియింపఁగాచితిధరణినాథ.
'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము'

గీ. అప్పటికియ్యకొంటిగా కబ్జవదన
ఋషులపాళెంబులేయింత - లేసిపనులు
కొసరకాఁబోతునాఁబోతుఁ గఱ్ఱియ్యకలాడ
నడిమిలేఁబెయ్య దెసవచ్చె నాకుఁ బ్రియుఁడు 81 'శశిఖండము'

గీ. కొదమసంపెంగపూవుల గుత్తి పుష్ప! లావియొకొ— లెశ్రీవత్స లాంఛనునకు
దర్శనంబిచ్చెమత్ప్రియా - ధరములి తె! లేసిగలవని తెలిపెను - లీలతోడ.
'రాధామాధవసంవాదము'

అనునాసికవళ్ళు

లక్షు—క కవిసమ్మతులంగృతు లన్
టవర్గచతురక్షరములు కాపలిసున్నం
గవసినయెడనణుబద్దకు
లవుఁగవియనునాసికాక్షరములు మహేశా 93

క బలవంతుఁడైనవాలికిఁ గంగుగ్రీవుసుగ్రీవుడు నలుది
క్కులకుంబారిమహీమం । డలమెల్లనుజూచినాడ - నాథనరేంద్రా
'మల్లిఖార్జునభట్టకిష్కింధాకాండ'

సీ నిగమచోరకునిఖం - డించినయలతియో,
వాబ్ధిలోఁగిరిమోచి నట్టియలతో 'సూరన్నపరమయోగివిలాసము'

ఉ హస్తగృహీ పుస్తకము నందులిఖించినయట్టినీలకం
ఠ స్తముసుంబరింపుచుఘ - నస్థిరధీగుణవైభవోన్నతుల్
వి స్తరిలంగఁజాలకుల వేవురలోఁశిరియాలుఁడొప్పెన
ధ్వ స్తవిపక్షపంచుఁడ గ్రహంబులలోనమురాజుకై వడిన్. 86
'శ్రీనాథునిహారవిలాసము'

శా. శ్రీరంగేశ్వరనాభిపంకజరజ శ్రీకంబెఁజోళేంద్రత
న్వీరాజత్కుచపాళిమంజరులకం - బెఁ సహ్యభూభృత్తటీ
నీరంధ్రోజ్జ్వలగైరికద్రవముకం - బెఁ వన్నెఁగావించెఁగా
వేరీతోయముకృష్ణరాజుఁడహితో ద్వీనాధరక్త ప్రభన్.
'పారిజాతాపహరణము'

కాకుస్వరవడి

లక్షు—క శోకభయసంశయాగులఁ
బ్రాకటముగఁబశ్నలందుఁ బ్రభవించుస్వరం
బేకాకువందుఁబోడమ్ముం
గాకుస్వరయతులనంగ గర్వవిభంగా

మ. అనుమానింపక తోడఁబుట్టువుఁగా - దాతున్నితూఁట్లాడ నెం
దును గొన్నెత్తు శుభాఖలై పరపనిం దుర్వింద్రకంటైత్యులన్
మునులవ్వీరు భజింపరో క్రతువులా చోదంబు గోనమ్మహా
త్మునిఁ జేయింపరొ యూర్ధ్వలోకమగా - దోయేలదో నాకమున్. 89

'శాంతిపర్వము'

ద్విపద అట్టినావిరాదనీ - వాయెదిర్నైద? పట్టిచట్టలువాడి పాన్నైచెదను.

'రంగనాథుని రామాయణము'

ఉ. అక్కటగంధవాహాశగ - నాహారిణాంకనిఁగూడి 'మనుచరిత్ర'

ఉ. అప్పుడుభీష్ము లేమి హృదయంబునుమ్మలికఁ బుట్టఁగా
నెప్పటిచందమా విడిచి యేడ్తెగదక్షిణచూపులొండొరున్
రెప్పలుమాటు సన్ గొలయ సీసుకుపాల్పడి [illegible]
దిప్పరిశోంమ రావ [illegible] - దేయ [illegible] ర్షఁ బంగిగంగఖున్ 'ద్రోణపర్వము'

శా. ఏణీశాబకలోలనేత్రకనుఁగొం - చేవీకువి [illegible] సగల్
మాణిక్యోజ్జ్వలకర్ణకుండలులు సంబంధాసి ధేనుల్ రణ
ద్వీణాపాణులు చంద్రకాంతమలశిరో వేష్టల్ త్రిపుండాంకితుల్
వ్యాణిముఖ్యాస్త్రరతారహారలు శివధ్యానైకనిష్ఠాపరుల్ 93

'పారిజాతాపహరణము.'

నిత్యవడి

లక్ష—క. విదితముగ నేనియనియొక
పదమన్యపదంబుతోడ పద్యంబులలో
నదుకు నెడ నిరుచెరంగులఁ
బొదవున్ నిత్యయతి యుగభుజగవిభూషా. 94

గీ. రాజవరుఁడైన పార్థివ రాజుగాని। యీతఁడని సేయఁగాఁదగఁ - డేనివీని
నెల్లవారలుఁ జూడఁగ నీతుణంబు। రాజుఁ జేయుదు నేఁడంగ రాజ్యమిచ్చి

'ఆదిపర్వము'

గీ. ఎట్టియపరాధ మొనరించె - నేనితల్లి
కొడుకుఁ శపియింపదిట్టంగిఁ గూరిబుద్ధి
నతివ సత్యంబుఁ జెప్పుమెవ్వతెవు నీవు
నాత్మఁడును శాపభీతిన నలినవేత్ర 88 'కాశీఖండము.'

రెండోవిధమునకు.

మ. తన్లోకిన మానితంబగు నాతపోమహి మంద్రిలోకపరాభవం
బేనుజేయఁగఁ బూనిచేసితి నట్టిదొక్క ప్రతిజ్ఞమున్

దీని నెట్టులఁ గ్రిమ్మరింతుమ - దీయభాషిత మెన్నఁడు
న్నేని మోఘము గాదు దిగ్గర - జేరవిందు ప్రిలెఱుఁగఁగాన్. 'ఆది'

శా. వానప్రస్థునిఁ జంపి యొక్కవడితో స్వర్నాథుఁ డుందు ప్రింగు ధా
త్రీనాథుండన నెంతవాఁడట బిచా - రింపఁగ నీకెంత నే
ర్పేనిం పాప్పశిరఃఉ వ్రక్కలయిత - ప్పెఁదన్పెసీకృత్యము
జ్ఞానంబుం గన నోఁడి చెప్పితి విప శ్చిత్తాప తప్తుండవై 'రామాయణము.'

వడికి

లక్షు—క. భావింప నారకుహర। రీవిశ్రమ మిడఁగఁ జెల్లుఁ గృతులఁ గవీంద్రుల్
ధీవైఖరి విలసిల్లఁగ। భావజదుర్గర్వహరణ పర్వతశరణా. 99

సీ. ప్రతిఘటించు చిగుళ్ళు పైనెత్తి బాఱిన, రీతి మున్న విపీని - మృదుపదములు.
'మనుచరిత్ర'

సీ. 'ఆత్మజుఁ డఖిల చా రింపి పూజించి శే,
ద్వైపాయనుండు నాఁడ ధర్మయుక్తి 'సభాపర్వము.'

శా. తృష్ణాతంతునిబద్ధబుద్ధులగు రాధేయాదులన్న ఛ్ఛిశ్రీ
కృష్ణుం గేవలమర్త్యుఁగాఁ దలంచి మ - ర్దింపంగ నుత్సాహవ
ర్ధిష్ణుం డయ్యె సుయోధనుం డకటధా త్రీనాథయూహింపుమా
రుష్ణీషంబునఁ గట్టవచ్చునె మదవ్యాఘ్రోగ్రశుండాలమున్ 102
'ఆధర్వణభారతము'

సీ. గీ. రాయవేశ్యాభుజంగవీ రప్రతాప
భాసియల్లాడనృపువీర భద్రనృపతి
సర్వసర్వంసహామహా చక్రభరము
పృథుభుజాపీఠమున సంభ - రించుటయును 'భీమఖండము'

చక్కటివడులు.

లక్షు—క. అభినవగతిఁ గృతులం బుపు
బుభులకుఁ జక్కటియనంగ మూయతి చెల్లున్
ఋభువిభునుత చరణాంబుజ
యిభదనుజవిభంగకుశ — లేశ్వరలింగా. 104

సీ. ఉరగవల్లీ గాఢ పరిరంభణంబులఁ,
బోఁకమ్రాఁకులసొంపు - మీఱుపుణ్ణఁగ... 'కాశీఖం'

సీ. గీ. భువనబీజంబు కైవల్య - మోక్షదాయి
యఖిలకల్యాణకారి వి శ్వాద్భుతంబు
పూజకొనియెను మురభిదం బుజభవాది

దేవతాకోటిచేఁ బ్రస్తుతింపఁబడి 10ర 'భీమఖండము'

గీ. పెక్కుమారులు వడివీచి త్రేకొనంగ
వరలివారధిలోపల వైనతేయుఁడు
ముక్తకేశాంబరోజ్వల - భూషుఁడగుచుఁ
బడిరసాతలగతుఁడయ్యెఁ బాముదిక్కు. 'భాస్కరునిరామాయణము'

గీ అగరువేవిలివిరవాది యాకుఁదీగె
మల్లియలుగొజ్జెగలు దాక మొల్లమొగలి
మొదలుగానివియెప్పుడుఁ - బూచికాచి
యుండుతోటలమీనుఖా నుండునిలిపె. 108 'యయాతిచరిత్ర'

క. అనియతనిర్భయమయనడచుచు । మునుదత్సతినిలిపిచనిన - భూజముకడకుం
గొనిపోవనచటనదిలే। ఘనికిఁబునశ్శ్లోకవహ్ని నల్ల మెఱియఁగాన్ 109
'అనంతుని భోజరాజీయము'

క అత్తరివిటనాగరికలు। చిత్తములువసంతకేలి చివురొత్తంగా
మొత్తములుగట్టితిరిగిరి । ముత్తెపుజల్లులకుఁదోడి - బూరటగొమ్మల్
'నాచనసోముని వసంతవిలాసము'

చ. పరిచయుఁగాఁగనేలెనిర పాయచరిత్రునిశాతుఁగావన
స్ఫురదుపవీతిహోత్రునిస - ముజ్జ్వలమేరుసమానగాత్రునిం
బరమపవిత్రునిన్ మునిను పర్వవరస్తుతిపాత్రునిన్మనో
హరఫలశేముషీకబలి తాంబుజమిత్రునివాయుపుత్రునిన్. 'శ్రీరంగపురా'

నసమాస నఞ్సమాసయుతులు

లక్షు — తే. పరవినసమాసనఞ్సమా సములుకృతుల
నచ్చుహల్లులు రెంటికి నగునుచితులు
నాకలోకాధిపప్రణు తాంఘ్రియుగళ
నాగకేయూరసంభృతా నంతభువన

నఞ్సమాసమునకు. హల్లునకు

క. మునువెరతునేయమీరగలు । ననునేసినఁగానియనుఁడు - నాకేశసుతుఁ
ధనురాచార్యుఁడుడెబ్బది। సునిసితబాణంబులేసెఁ జాపము వెగడన్,
'విరాటపర్వము.'

గీ. ఎన్నికఁదురోమకూపంబు లెన్నిగలవు। దివ్యవర్షంబులన్ని మోదించుసాధ్వి
నాకభువనంబునందాత్మ - నాథుఁగూడి। వెరపొకింతయుఁలేకచి చ్చురికెనేని
'కాశీఖండము.'

అచ్చునకు

ఉ ప్రాకటదర్పితైనికల రాయనిలోకనృపాలునాజిలో
దాకువిరోధిసైన్యము దఁబోదవన్ వరియింపవచ్చుచో
నాకసమెల్లఁగ్రిందుపడ నంచితదివ్యవిమానసంచర
న్నాకవిలాసినీచరణ - హంసకుభూరిఝుళంఝుళధ్వనుల్ 11
'గవరాజు'

సీ గీ. రాజసము తేజరిల్లనీ రాజుఁగూడి
యింపుసొంపులు వెలయఁగ్రీడింపవలదె
నాకలోకంబువారల - కైనలేని
యలఘుతరభోగభాగ్యముల్ గలపలంబు 'విజయవిలాసము.'

నాస్తికశబ్దమునకు. హల్లునకు

శా. అనిష్ఠానిధిగేహసీమనమరే యాలించినంజాలు నెం
తేనాగేంద్రదశయానుపుణ్యకథలున్ - దివ్యప్రబంధానుసం
ధానధ్యానము నాస్తికాకబహుతా - నాస్త్యప్తతానాస్త్యపూ
పోనాస్త్యోదనసౌష్ఠవంచకృపయా భోక్తవ్యమన్నాటలుక్ 117
'ఆముక్తమాల్యద.'

అచ్చునకు.

సీ గీ తల్లిదండ్రియు దైవంబుఁ దలఁపగూఁడ
కాడెయతఁడేమిచేసినఁ గనలఁదగునె
నాస్తికాధమయోరియా - న్యాయవృత్తి
నాస్తితత్వంగురోగ్రపరం బనఁగవినవె. 118 'శృంగారషష్ఠము'

నఞ్ సమాసమునకు

హల్లునకు.

ఉ. మొగ్గినవాహనంబులును మోములు దెల్లఁగఁబాయవాజాలుం
డగ్గితొలంగుసైనికుల - నేకులుకష్టపుపాటుచొప్పడన్
బ్రగ్గుపిడెంబులుంగులము మాటికి నెంచియెదిర్చియొంటిపై
బ్రగ్గెడ వారుసైకురుధ రావరుసైన్యమురూపుమాయఁగన్. 'విరాటప'

చ. మలచిపయోజకోశముల మాడ్కి నొనర్చినపద్మరాగపుం
గలశపుబెట్టిడాల్ బొమిడికంబులతోనపరంజియోడువి
ళ్లలనల వైజయంతముజ లంబున గెల్వఁగదంసితంబులై
నిలచినమాడ్కిమాడువుల - నేకములుల్లసిలుంబురంబునన్ 120
'ఆముక్తమాల్యద'

అచ్చునకు.

గీ. ఇవ్విధంబునమఱియును - నేకగతుల
లలితశృంగారచేష్టల లాచిలాచి
చూచుచున్నట్టిప్రమ్లోచఁ గాంచిమునికి
మనసుగుఱగుఱఁ బుఱియెఱుఁగు మ్మనియెనొడలు. 'కవులషష్ఠము'

సీ. చిత్తగింపుమనాగసం సిద్ధమైన । యొకకథ పుణ్యోత్పత్తిహాసము - నూనచరిత
శీతగిరిరాజసంప్రతి స్థితివిశుద్ధి । రత్నలింగేశమహిమవి భ్రాజితంబు
'కాశీఖండము'

ఉ. ఆశ్రితపోషణాభావన - నంగవిలాసమున్న నీషివి
ద్యాశ్రమతత్త్వవి త్త్వమున దానగుణాభిరతిన్ సమస్తవి
ద్యాశ్రమశ్రేష్ఠగుణము హామహిమన్ నహినోప్పుసర్వలో
కాశ్రియుఁడాదిరాజునిభుఁ డత్యకలంకచరిత్రసంపదన్ 'ఆదిపర్వము'

నిత్యసమాసయతులు

లక్ష—క పదమువిభజించిచెప్పఁగఁ
బొదవనిదియౌనసనశబ్ద మునవిగ్రహముం
గదిలింపనదియంభుజగాం
గదనిత్యసమాసమందుఁ దనరగుచార్యల్ 124

గీ. బాదరాయణనారాయణ బాదులునుప
రాయణరసాయనజనార్ద నాదిశబ్ద
ములునువాతాయనపదంబు మొదలుగాఁగ
నలరునిత్యసమాసంబు లగునుసభవ. 125

వ. వీనిమీదవచ్చిన యతులు నిత్యసమాసయతులు. అచ్చు హల్లులు రెంటను వచ్చును.

నారాయణశబ్దమునకు.

ఉ. పాయకపాకశాసనికి - భారతభారరణంబునాటినా
రాయణునట్లుదానునుధ - రామరవంశవిభూషణుండునా
రాయణబట్టువాఙ్మయధు - రంధరుఁడుందనకిష్టుఁడున్సహా
ధ్యాయుఁడునైనవాఁడభిమ తస్థితిఁదోడయినిర్వహింపఁగన్ 'ఆదిపర్వము'

వ. ఈపద్యములో అచ్చుహల్లులు రెంటికిని యున్నది

రసాయనశబ్దమునకు.

సీ మట్టిమాత్రంబెపిల్లల మట్టిపేరు। పేరువలెగాదుశారదా పీఠకంబు

వారిజాతపలపినవీరు వాక్యసరణి। సుసులకునెల్ల కర్ణర - సాయనంబు
'జైమినీభారతము.

అచ్చునకు.

క. రాయంచలగుండె బెదరు। మాయామంత్రిముమిముక్త మానచ్యుతిక
త్యాయతిమయూరకర్ణర। సాయనమనఁ ప్రథమజలధ - రారవమెసఁగెన్.
'ఎఱ్ఱాప్రెగడ హరివంశము.'

జనార్దనశబ్దహల్లునకు

చ నగిరిగిరియే యయున్ విహజ - నార్దనయొన్న్తడుబొంకుపలకఁ-ద
త్పగణితవిక్రమాబల ధైర్యసమగ్రిలమెల్లభంగి గా
లగతిపలంగఁద్రోవగు బలంబగునే యగుగాక నీకు మె
చ్చగనిలఁబాణిబిచ్చెదము పుత్రికఁ-మఁచావునజాత్మనేమియున్.
'ఎఱ్ఱాప్రెగడ అరణ్యపర్వము'

అచ్చునకు

చ. అపుడుపిరించిగూనుఁగ జ - నార్ద నసెయ్యపువాలుగంటిఁ జూ
చిపడతి నీమనోరథముఁ జేకొనుమిప్పుడునీసుత్తునా
నపరిమితప్రమోదభరి తాననయై పసనిచ్చెవేఁబుపుం
దపసికిరత్నభూషణాంబ తానములన్ప్రియునిగ్రహఁ-యఁబుగన్. 130
'పారిజాతాపహరణము'

వాతాయనశబ్దహల్లునకు.

సీ తేరుణులఁబతులువా- తాయనంబులనుల్ల,
మలరవేఁబోకల మలయుపవన .. 'విరాటపర్వము'

అచ్చునకు.

సీ తనయశోవిశదము క్తాసౌధపాళికి,
నంబుదాయనమువా-తాయనముగ... 'వసుచరిత్రము'

లక్ష—గీ స్వాంతవేదండమార్తాండ సాంగములు గ
వాక్షకర్ణాటపదములే కాంతశబ్ద
మరయునాపోశనపదంబు నటు రెరెండు
తెరగులవిరామములకగు త్రిపురమథన. 133

వ విశ్వామిత్రశబ్దము యిటువలెనే నసుగును.

స్వాంతశబ్దహల్లునకు

ఉ. స్వాంతముఖాహంగర్వఘన-సంతమసాంధముఁగాఁగ కొంకయా
వంతయులేకకీచకుఁడ హంకృతిముంగిలి నాగమంటపా

భ్వాంతరసీమఁ జొచ్చి దరి యంజనియారసి సజ్జగాంచి య
త్యంతమదావహంబగుడు నందురయుంబున గేలుసాచెఁగన్ 134

'విరాటపర్వము'

అచ్చునకు

గీ. అధికరోషకషాయిత-స్వాంతుఁడైన । నరుఁ తికివిన్న విరచను నాయవస్థ
హైత్యదోషోదయంబునఁ బరుసనైన । జిహ్వకునుబంచదారయుఁ జేఁదుగాదె.

'నైషధము'

ఉ. సంతతభక్తియుక్తిఁ గొప సాగరయోఁడిన నుండనిమ్ము కై
త్వాంతక పాదపద్మముల యందునొకింతొక నప్పుడే నిజ
స్వాంతము దద్గుణాభిరతిఁ-దైనటుఁ జెప్పఁడు [illegible]
డంతకు ఒద్భటాలిఁ గల నైనను జాడఁడు భూవరోత్తమా 126

'శృంగారనైషధము'

వేదండశబ్దమునకు.

ఉ. పాండునృపాలనందనులు పావనిముఖ్యగఁ జేసియుట్లు భీ
ష్మండుఁ గడంకమైనడచు చోటకిఁ జక్కటిగాఁగ ద్రోచి యొం
డొండ కడంగి సేన తన యుబ్బునకుబ్బఁగ సవ్యసాచి వే
దండముఖాగ్రముల్ తృణవితానముగాఁ గొని నిర్వికారుఁడై.

'భీష్మపర్వము'

అచ్చునకు

మత్తకోకిల దండితాహితవీరసూరి నిధానదానవిధానకో
దండపార్థపరాక్రమప్రియ ధామదిక్పరిపూరితా
ఖండపాండుయశోనిధీపర గండభైరవ వైరి వే
దండతండవిదారిఘోరతరాసిభాసిభుజార్గళా. 'ఆదిపర్వము'

మార్తాండశబ్దమునకు.

మ. ధరణీచక్రము దిర్దిరందిరిగె మార్తాండుండు కుంఠీభవ
త్కిరణుండయ్యె దిశావితానము వడంకెన్ మిన్న దర్చెన్ మహీ
ధరసంతానములొల్లఁగ కదలెను భ్రాంతంబులై యంబుధుల్
పొరలెన్ గట్టులమీఁద బిట్టుపిడుగుల్ మ్రోసెన్ మహోగ్రాకృతిన్

'ఆదిపర్వము'

అచ్చునకు.

సీ. గీ. వలువదుభయంబువారెంత వారలైన
నట్టివారలుమనకగ్గమైనవారు

వారునిరయంబునకుఁగాఁపు వచ్చెద రి
లనుచుబుద్ధిగఁజెప్పెమా-ర్కాండసుతుఁడు 'శృంగారషష్ఠము'

సాంగశబ్దహల్లునకు

సీ సాంగంబులగు చున్న-సకలవేదంబులు, జదివెశశిష్యులో సకలధర్మ .. 141
'ఆదిపర్వము

ఉ హంససమానగామికిని నట్టివినూతనగర్భశుద్ధికిం
బు సవినాదికృత్యములు భూపశిఖామణిచార్యసంసదా
శ్రంసితికర్మకర్మరతి-సాంగము గానొనరింపనన్వయో
త్తంసుఁగు చూరునింగనియె దర్పకునిందిరగన్న కైవడిన్ 'శృంగారషష్ఠము'

అచ్చునకు

ఆ సకలకురుకుమార చాపశిక్షాచార్యుఁ। డాజిమున్సహాంతము-సాంగవేద
వేదినీతిశాస్త్ర విదుఁడు ... . 'విరాటపర్వము'

ఆ సాంగ వేద వేది-యగు పురోహితుఁడెప్డు
నగర మేలుసలయుఁ దగవుఁగృపయు
జకర్తి-టియునుగల్గు సముచిత ప్రవము లు
నరులునరయుఁబనుచు నడివిభుండు 141 'శాంతిపర్వము'

వ సాదరసాంబశబ్దములను నీలాగే డగును

క ఇదిబ్రహ్మర్షిశిష్యునకున్। సదయుండై చెప్పెనతఁడు - సాదరమునసా
రదునకువిజితముచేసిన। మదాత్మకుండేటపరచె మహనీయకృపన్ 145
'శాంతిపర్వము'

క. ఈదృశసుగుణాకల్పన। శాదిమభాగవతహితప మంచితచర్యా
హ్లాదితఫణితల్పునకున్। సాదరజల్పునకుసత్య-సంకల్పునకున్ 'వరాహపురా'

ఆ సాంబుఁబాయుమనుచుఁ-జారుధేష్ణుండేఁగి
వేగవంతుఁదాకి వీఁకతోడ .. 147 'అరణ్యపర్వము

గవాక్షశబ్దహల్లునకు

చ వనితయొక రుమున్గొనిగ-వాక్షతలంబులనింతులుండుటం
గనుఁగొనజోటిలేమినొక కార్యము పేరిటబాలనోర్తువం
చనదొలఁగంగనిల్చిరభ సంబునఁదత్సతిజాలకంబుచే
కొనిహరిఁజూచెనేకేసలు గొట్టుచుబోటులుదానినవ్వఁగన్. 186

అచ్చునకు 'పారిజాతాపహరణము'

చ. అపుడుసమీరచోరుఁడుగ-వాక్షపుగన్న పుగండిదూరియ
త్యపరిమితాతిఖేదపరి తాప్తితకోమలమంచకస్వప

చ్చపలవిలోచనావదన సౌరభవిత్తముదోఁచుబల్కి నీ
కొలినముచేరవెంటఁగుఱు వెళ్ళమదాళిభటప్రతాపమౌళీ. 187

'కట్టవరపు చిట్టిరాజు ద్వాదశ రాజచరిత్ర,

కర్ణాటశబ్దములకు

మ. ఘనమంబద్దినచీరకొంగువాలయం గ్రొవ్వాడ్లపాలిండ్లపై
విరిసరంబులువ్రేలఁ బాఁగవేణికయువట్టూ శేఖరంబుపైరాయఁగా
ఘనసౌవర్ణకుకంకణాత్రిసుగతి సొంపొందఁగుంపొన్నిన
వ్వసివాశ్వాక ... కర్ణాటాంగనంగటరే 188

'శ్రీనాథుని వీధినాటకము'

లాటము

శా. లాటీచంగనచక్రచోళమహిళా ... కర్ణాటికా
ఘోటీకేళికళాసరస్వతి ... పురీమల్లికా
వాటీమంజరి గౌడ వామనయనా ... శిరోమణి శ్రియై
పాటింపంగను నీ ... గుణశ్రీసాహిణీ.

'భాస్కరరామాయణము'

శా. నాటీఘోటకరత్నఘట్టనమిళ ద్గీష్మక క్ష్మాణఘం
టాటంకారవిలుంఠ ... హేమక్షోణిభృ
త్కోటీఘాతకరత్నకీర్తిరమణీ ... వీరఘాటక
ర్ణాటాంధ్రాధిపసాంబరాయనితెనుంగానీవు బహ్మీయువా॥

"శ్రీనాథునిహరవిలాసము"

ఏకాంతశబ్దములు

క. కామభోగమ్ములకును నేకాంతగృహము
పాలిచి పాలిచియుంధర్మార్థములకునిధియై
యోప్పుదంబు సవర్గత్రయానిరుద్ధ
లైనఁజనుటం తెయఁ నునొప్పునప్పురంబు॥ "ఆదిపర్వము" 158

సీ. ఊర్ధ్వలాంగూలమత్యున్నతధ్వజలీలఁ
గ్రాలుచుండంగ నేకాంతరేఖ

విదనున్నిధర్మనిర్మలుహనుమంతుఁ "అరణ్యపర్వము."

శా. కాంతల్పుక్తిమతీదీనగేంద్రభవముక్తారత్నరాజిం దదే
కాంతస్వచ్ఛశరీరయుంక్తిననగజాకల్యాణవేళాప్రసు
క్రాంతుల్ నిలచిరిగాకకానియెడలోకశ్లాఘ్యసౌభాగ్యవ
త్కాంతాలోకమణీమణీశతముచేగైసేయఁగాముగ్ధలే॥ "వసుచరిత్ర"

అచ్చు

ఉ॥ ఎంతయువృద్ధులైతమకు నీవొకరుండవె తేపగాఁగన
త్యంతముదంబునన్ బ్రతుకు తల్లిని దండ్రిని నుజ్జగించిని
శ్చింతుఁడవై సదాధ్యయనశీలత వారియనుజ్ఞ లేక యే
కాంతము యిమ్ములన్వెడలి-తక్కటి నీవు గరంబు క్రూరతన్ ఆరణ్యము

ఉ. ఇంత లంకనమ్ములుండ దొరు వెవ్వరివేడెదు భూసురేంద్ర యే
కాంతమునందునున్న జవ-రాండ్రనెపంబిడి పల్కరించ లా
గింతియకాక .. .. మనుచరిత్ర

ఉ అంతట పారిజాతకుసుమాగతనూతనదివ్యవాసనల్
వింతలు సేయఁదావి యిటివిస్మయమంచు మునుంగు ద్రోచి యే
కాంతగృహంబునల్లడల-నారసి.

''పారిజాతాపహరణము.

ఆపోశనశబ్దమునకు

సీ గీ ఎసఁగ బాత్రికనోగిరంబిడక నూనె
యతిరయంబునఁ బరిషేచమాచరించుఁ
దత్తరమున నాపోశన-మెత్తబోయి
భూసురుడెత్తను త్తరా-పోశనంబు. ''కవులషష్టము''

గీ పోసిరాయెల్లవారికా-పోశనంబు
నారగింపుఁడు రెండు మీకమృతమస్తు
ప్రొద్దువోయిందిసుండ నిబుజ్జగించి
మొక్కి-నంజలియెత్తియమ్ముదుకపడతి ; ''భీమఖండము.

వ. అచ్చువకుసులభము

విశ్వామిత్రశబ్దమునకు

మ హరకోదండవిఖండనుండు జనక క్ష్మాధీశుజామాతభా
స్కరవంశాగ్రణిజానకీప్రియుఁడువి-శ్వామిత్రయాగాహితా
సురసంహారి ... ... 'భాస్కరరామాయణము'

ద్విపద చనిమహా తేజువి-శ్వామిత్రుఁగనిన
గనుగొనిపలికెనా గాధినందనుడు 'రంగనాథ రామాయణము'

సీ. సన్మునీశ్వరుఁడువి-శ్వామిత్రుఁడతిఘోర,
తపము సేయంగద త్తపము పేర్మి. 'ఆదిపర్వము'

సీ. క్ష్మాచక్రమెల్లవి-శ్వామిత్రమునిశిఖా, మణికినర్పించిన మంచిదాత
'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము'

ద్విపద అనిచెప్పివీడ్కొల్పన చొప్పటువాని
జననాథుడరుగవి-శ్వామిత్రుడెరిగి 'హరిశ్చంద్రకథ'

అచ్చు

ద్విపద ఎక్కడగురుడని యెరుగనినీకు
నెక్కరగురుడువి-శ్వామిత్రుడయ్యె. 'రంగనాథరామాయణము'

వ. మరియును

ద్విపద. అవధారుదేవవి-శ్వామిత్రమౌని
తివిరివాకిట నేగు దెంచియున్నాడు 'రంగనాథరామాయణము'

మ. తనసామ్రాజ్యముబాసినంగులవధూతత్సంబువర్జించినం
దనయుండీల్గినహీనకృత్యములచే తక్కదుర్దశల్బొందినన్
వనటంగుందినసూనృతవ్రతుడుమనో వాక్కాయకర్మంబులన్
దనృతంబాడినప్రతిజ్ఞవిశ్వామిత్రచిత్రంబుగన్ 168

'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము'

ద్విపద పటురయంబునఁగూడ బరచియారాజు
నటుచనీకవి-శ్వామిత్రుడనియె 'హరిశ్చంద్రకథ'

లక్ష—క అక్షౌహిణియనఁగామరి
యక్షోహిణియనఁగగృతుల నౌత్వోత్వంబుల్
లాక్షణికులుయతులిడుదురు
దక్షాధ్వరభంగపాణి తలసారంగా

అక్షౌహిణి

సీ సందడింపుచుదశా-క్షౌహిణీసైన్యంబు,
లనిశంబుగోలగోల మనుచునుండ 'జైమినీభారతము'

అక్షౌహిణి

శ బాహుబలగర్వభీముఁడు। సాహసరసికాత్ముడైన సాత్యకియుమహోగ్రాగ్రావభూమిసహస్ర క్షోహిణులట్లగుటమీరు-చూడరెయెందున్ 181

'ఉద్యోగపర్వము'

లక్ష—క జ్ఞాకునకారమువిరమణ
మైకొందరికృతులయందు నలరుచునుండున్
లోకావనవిలసత్ప్ర
జ్ఞాకౌశలనిఖిలదివిజ-నాయకశర్వా

ఉదా—

... మలనలుగరంబడసె నూరిజననుతసత్ప్రభాతీ

జ్ఞానులపద్మగర్భపద సంబులు ... వారిలోన్. 183
'పావులూరిమల్లనగణితము.'

క. జ్ఞానమునకుఁబండగాలున । కైనను నాకొన్ననిశగ సగానన్న ముదు
ర్జ్ఞానసుఁడై పెట్టకయు । జ్ఞానంబుఁగడపెనేని నరకమునబడున్. 184
'రుక్మాంగదచరిత్రము.'

ఇకశబ్దపకరణంబింక శబ్దప్రకరణం బెరిగించెద

శబ్దప్రకరణము.

లక్ష —క పూ పు పువు పువ్వపూయన । మావిశిమామిశియనంగ మావియనంగా
దౌవుదవు, దవ్వదౌయన । గా పెలయుంగృతులయందుగౌరీరమణా.
ఉదా—

పూవు

శా ఆవామంత్రిమనోహ శాకృత ... పూవటన్
లావణ్యాధికనిచ్చలంబుమెఱుగొ ... దిర
జ్యావల్లీ ... త్తి జావిపే
'పూవుం' మా పులజోదుపుష్పకొనియెం బుద్రిదేశుకోదండమున్. 2
'నైషధము.'

పువు

క. శ్రవణావతంసమయ్యెను । ఘనశాయత నేత్రగుణము ధరణీపతికిన్
శ్రవణావతంసమయ్యెను । 'పువు' వింటిగుణంబునపుడు పుష్పాస్త్రునకున్.

పువ్వ.

క. ఇవ్విధమునదానముగొని । చివ్వలయోగిరపుఁడపని చెట్టెనఁగూడం
'బువ్వల' సరులంజుట్టిన । యవ్విభుని చెరంగువిడిచి యల్లనవగుచున్. 4
'పారిజాతాపహరణము'

పూ.

సీ. పసపుగొమ్ములతోడి-కుసుమపూవన్నెయ
నిద్దంపుజుట్టంబు సెరికొగట్టి 5 'కాశీఖండము'

మామిడి.

ఉ 'మామిడి' బ్రోకకిఁదనిగ మతితయార్థసమృద్ధిఁబార్వతీ
దేవికుచంబులంబదను దీర్ఘనికస్తుకిముదిరికాజగ

జీవనకారణంబయి శ్రీనిధికిం బ్రియకోశ్వరుండునై
దేవనసెట్టినందనుని తిప్పయగృతార్థునిజేయుఁగావుతన్! 6

'శ్రీనాథునిహరవిలాసము'

మామిడి

సీ. మిసిమిగల పెసలు 'మామిడి' తాండ్ర పెసరకాయ,
అల్లంబుతమలపు టూరుకట్లు 'రుక్మాంగదచరిత్రము'

మావి

చ. ఒకయెడ 'మావి' క్రిందమరఁ డోయునఁగాఁ దూఁడుం జెనయ్యోడన్

'విజయవిలాసము'

దావు.

ఉ. నావుఁడువాయునందనుఁడు నందనపొమ్ము చమూవధూటినీ
కైవశమైన లెస్సయటు గాకనిసుందలమీఁద రోసెనిదా
'దావున' నిల్చి మధ్యనగ దాహతిజేపరుడఁటు 'జైమినీభారతము'

దవుదవ్వు

క. శివనిందసేయుపాతకు! 'దవుదవ్వుల'ఁ జూచితోలఁగఁ దగు శైవులకున్
శివనిందాపరుపలుకులు! చెవియొగ్గి వినంగఁదగదు శివభక్తులకున్ 10

'శ్రీకాశీఖండము'

ఉ. సందడిఁయధ్వరక్రియక సంగతిమేసిబలంబుతోడఁ జన్
గ్రందడిరేయల మేనతగ కార్ముకహస్తుఁడనైకడంగిమీ
మాంగధరనిల్పెదన్ గతువు మట్టికయుండఁ బ్రచండ దైత్యరా
జించెగ 'దవ్వుదొల్ల' వెస్ [illegible] ంచెదమీకువోదమున్ 11

'ఎఱ్ఱాప్రగడరామాయణము'

లక్ష—క. శేళాకూళి—

శేళాకుళిశేళకుళియుఁ గీర్తింప శేళా
శోళియునఁదగుదీర్ఘిక
సాళీకభవాదిదివిజనాయకభర్గా. 12

శేళాకూళి

మ. బలుకప్రంపుటనంటికప్పురపుది ప్పళ్లయుం బొంగుజా
ల్లలగోజ్జంగులనీరుసజ్జికవు 'శేళాకూళికిన్' డిగ్గి. 'వసుచరిత్రము.

శేళాకుళి

సీ. 'శేళాకుళిఁల' లోని కెందమ్మితూఁడులు వింతగానజానెక్కి రింతసమర

'భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యము.'

సీ సారమైహిమజలా శ్రీకరమైపూదేనె నెరయు 'గేళాకుళుల్' నింపవలదు.
'వసుచరిత్రము'

కేళకుళులు

గీ అంబుధులు 'కేళకుళులు' కు లాదలములు
మేడలాచక్రగిరిచుట్టు గోడగాఁగ
నవనిఁబాలించె శుద్ధాంత భవనమట్లు
కీర్తిఁజాలక్ష్మికళత్రుఁడా క్షితిపరుండు 16 'కవికర్ణరసాయనము'

కేళకూళి

సీ కుమ్మ సేశ్వరు 'కేళకూళి' నుద్భవమయిన,
మణికర్ణికనొసఁగు మజ్జనము 'కాశీఖండము

లక్ష—క. మోసలయును మొగసాలను
మోసాలయునంగ గావ్య ములబలుకఁదగున్
వ సిగదలసావిడికిన్
వాసవముఖనిఖిలదివిజ వంద్యమహేశా 18

ఉదా— మోసల.

చ మద్దుమరందికుట్టిహరి 'మోసల' గార్యభగంబుదీర్పగా
గద్దియమీదను డిత్రిజ గంబులు నేల్పు నంగమెల్లనే 'నైషధము'

మొగసాల

సీ 'మొగసాల' నుజ్వారు జగతీసురోత్తములు,
గాగ్రిసార్థలకుచుఁబె కర్ణెంద్రదిగ్గజుల్లు 'కాశీఖండము'

మోసాల

సీ. ... లాగుప్పనగరి 'మో సాల' వెదకి 21

లక్ష—క వాలెము కృతులంజెల్లును। వేళము వై ళిరిబనంగ వేఁడియేఁడీ
మీలనమీనులనంగా! జాలంధరమ లనిశాట సంహారణశివా 22

వేళము

ఉ. వేగిసినవేగిటునంబడకి 'వేళమ' దాటెపిరిందికంటెబా
హాసముదాయమధ్యమున కరటితనూభవునిందగుల్పడన్. 23
'రామాభ్యుదయము,'

వైళము

ఉ. అంగముతోడఁగట్టిమిక యజ్ఞవిఘాతకచోరు నెందువో
వంగలవాఁడవింకనిటు 'వైళమ' తాపసవేషధారివై ... 24
'ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము'

వేడీ

క. ఓడితిమెయియే మురణమున। గ్రీడికిఁ గడిందిరాక గెలుపేయతడున్
'వేడీ' డాగెనొ కోమా। తోడిబవరమిట్లు దానఁ దొలఁగంజనునే॥
"ద్రోణపర్వము"

శా యీక్షోణిక్ నినుఁ బోలు సత్కవులు వేఱీ నేటికాలంబునన్॥ "కాశీ"

మీలు

సీ మగ మీల నఁగజాలు-తెగగీలు "నువాలు"
కనుఁగవకొక వింత కాంతి యొసగె ...
'పారిజాతాపహరణము'

మీనలు

చ కొలఁకులు చేగవచ్చియను కూలతటంబుల నిల్చి ముగ్గల
య్యలికుల వేణులయ్యెడని జాతయు వప్రతిబింబశోభగాఁ
దలపుచునుల్ల ముల్వొదలఁ దప్పక చూడఁ దొడంగి రందులో
జలజములన్ మృణాలముల జక్కయుగంబుల గండు 'మీనులన్'
'కవికర్ణరసాయనము.'

లక్ష—క కొమయనఁగ గొమ్మయనఁగా
బొమయన బొమ్మయనమరియు బొరపరయనఁగా
వ్యాముల ప్రయోగింపఁదగుఁ
గుముదహితార్యమరథాంగ కుక్కుటలింగా 29

కొమ

సీ. ఎల్లెడఁ జదలేటి యిసుము చేనచ్చర 'కొమ' లిసు వెన్నెల కప్పులనగ.. 30
'పారిజాతాపహరణము.'

క కమలములనుజ్జగించుం। గుముదంబుల బుజ్జగించు 'కొమ' చూపులు పు
న్నమచందమామ వెన్నెల। కొమరంతయు బుడికిబుచ్చి కొనఁజాలు సుమీ,
'విజయవిలాసము'

వ. కొమ్మ సులభము

బొమ

సీ. జగములొక్కమ్మడి సాధింప నెత్తిన రతిమన్మథుల వింటిసులతివ 'బొమలు'
'నైషధము.'

బొమ్మ

చ బలబల వేగరేపకడ బంకజదీర్ఘిక దీర్ఘనూడనె
చ్చెలులును దాను నిడుముఖ శేషవిభూషణుఁ బూజసేయుని

చ్చలు దెలిగన్నులున్ మొలక చన్నులు ... మీదవాలిలుకుం
తలములు జూచి పౌరులు మనంబున నువ్విళులూరుచుండగన్. కాశీఖండము'

పర

సీ. బొమలు కన్నులమీద బొదలివాలకమున్న,
'పర' నేత్రములకడ్డ పడకమున్న. . కాశీఖండము'

వ, సంపెంగ

లక్షు— సంపెసంగగృహుల సంపంగి సంపెంగ
సంపెగ ...
కొమరు ... గొజ్జె గగొజ్జంగి
గొజ్జెంగయునంగ ... 35

సంపంగి

ఆ. నాతిచన్నులు వేడుక ...
నధిపువా తెరతెల్లనా కందుకొనుచు
పసిడిగిన్నెయలోని 'సంపంగి' నూనె
వనితదలయంటెప్రాణవల్లభు 'ఉత్తరభాగవతము'

సంపెంగ

ఉ. కంపనశీలమైనసరు గాసియాడగ ...
త్రింపలలాటరేఖ ... సచ్చమల్
తుంపెపలాడ ... ధ్వని తాళగతిం జెలంగంగా
'సంపెంగ' నూనెయంటెనొక చంద్రనిభాననకంసవైరికిన్ 'పారిజాతాపహ'

గొజ్జంగ

గీ. బహుళకస్తూరికామేఘపటలమునకు శీకరాసారమయ్యె 'గొజ్జెంగనీరు
వలుదపడగండశైలమ్ముల వర్షమునకు
కామినులు చల్లుకర్పూరఖండవితతి 'భీమఖండము'

గొజ్జంగి

గీ. దేవకియొసంగ గావసుదేవుడపుడు
చంద్రకాంతపుగిండి 'గొజ్జంగి' నీట
పసిడిపళ్ళెంబులోపదాబ్జములు గడిగి
తనదు మేనల్లునికికన్య ధారబోసె 'విజయవిలాసము

గొజ్జెగ

ఉ. 'గొజ్జెగ' నీరుచల్లెనొక కోమలియొక్క లతాంగిదిప్పెలా
మజ్జకతాలవృంతమొకమానిని... ... 'నైషధము'

సీ. మఱియు [illegible]దరతజం ఖలపలత్వగ్రస్తత,
శ్రీమించుజైవుల 'గొజ్జెగలు' మెరయు... 'ఆముక్తమాల్యద'

లక్ష— ఉ. [illegible] ఎయ్యునుబోర నీల్గుటయిలుగుట
నెగయుటయునుమింటి కెగయుటయును
నంటివంటనాగ నమ్మికనమ్మిక
బదుకుబతుకనంగ బరగుశర్వ 42

కూల్గుట

గీ. ఎడమ కిందుగఁ గాశిలో 'నీల్గి' నట్టి। మశకశిశువునకోంకార మంత్ర రాజ
మభవుఁ డుపదేశ మొసరింప నరకోటి। సిగ్గువడుచుండుదమవృథా జీవనములకు
'కాశీఖండము'

నీల్గుట

క. వడి పుష్కరసీనలకోతా। నిడుచ గొనయము నెబెనఁచి 'నీల్గి' బలంబే
ర్పడ విల్లువంచనోపక। యుడిగిరి నృపసుతులు గొందఱయ్యనలజ్జన్ 44
'ఆదిపర్వము'

ఇలుకుట

క. బలవిక్రమఘనులగు దొర। 'లిలి'య మాసేన మేదినీశ్వరు వినక
న్నులు చెడినట్లున్నదియో। కొలదంబోరి గొనుటనరునకున్ సుకరమగున్. 45
'శల్యపర్వము'

నెగయుట

గీ. క్రాదవేయుఁ భూమియుఁ గ్రాగ్గినంగ। నురగలోకంబు వెడలిత త్వరితఘనీట
'నెగసి' తో డన గ్రుంకుచు ర్నెలవలేక। తత్తటీబద్ధగారుత్మతములకలిమి.
'ఆముక్తమాల్యద'

ఆ. కర్మబంధనములు గ్రక్కున బాయుచు। పుణ్యగతికి 'నెగయు' పురుషునట్లు
బంధనంబు లెల్ల బాయుచు భీముండు। నీటిలోననుండి 'నెగయు' వెంచె
'ఆదిపర్వము'

క. నెరకలు విచ్చుచు దుండము। దెరచుచు వేగఁ డరిసాగసి తెల్లి వివశుఁడై
యరచిన నోడకుమని హరి। నెరిచక్రాగ్రదోచియెత్తె 'నెగయఁగ' కృపతోన్.
'ఉద్యోగపర్వము'

నంటు

క. ఇంటికి జనుటయు మానెన్। 'నంటొనరింపంగ' జాగె నాగరికలతో
కుంటెనకాడులఁ గూడెన్। గొంటరియై యతఁడ సాధు గోష్ఠీపరతన్ 49
'కవుల...'

సీ. తోలువోలతకృష్ణవర్త్మకుగళయొసంగి । 'యంబ'గావించు తెల్లననాథయువతి
జనతనూదాహ సాహిత్య్య మునకుఁగాక । కానవావారినెవ్వారి గమలవైరి 50
'వసుచరిత్ర'

నమ్మిక

క తగుమాటలాడికేయుం। డగునని కైకొనుమనెయెన్న డైనను గొడుకుల్
మగటిమిగలవనియెపు 'నమ్మికఁ' జూచుచుచుండు విషము మ్రింగినయేనిన్.
'ఉద్యోగపర్వము'

క. మృగడింభ నన్ను సైఁచు నె। తెగవిడుచుఁ జంపుగాక తెల్లమమది 'న
మ్మిక' బుద్ధి నెయిది చెప్పిన। మొగమోటన మనవు మండి మాపితిజపలా 52
'ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశము'

బదుకు.

గి మునులు నజుఁడు మున్నగు మహా మూర్తివిష్ణు
నుదునుదేశంబు సొత్తురు 'బదుకు' గోరి ... 'హరివంశము' 53
సీ. వదనచంద్రుని జొచ్చి 'బదికెను' చీకట్లు,
గతినవశ్మశ్రుశ్రీరేఖ యనంగ. ... 54
'కవికర్ణరసాయనము'

బతుకు.

చ. రతిన్ భారతిన్ వినోదకథలన్ ప్రాగల్భ్యములాప్రపిత
తత్ప్రతులంగూరిచి మాటవాసిగను పెద్దల్గార మీవారలా
చతురత్వంబిటు సేడుగానఁబడ నీచంద్రాననంగూర్చినం
'బతికింపంగదె' ముద్దుకీరమసుధా బంధూభవద్గీరమా 55 'విజయవిలాసం'

బతు— క అలకములలకలనంగా
పులకలుపులకములలంగ బొసగగృతులన్
బలుకనగుసుకవివరులకు
జలజాతభవార్చితాంఘ్రి జలజమహేశా 56

అలకములు

రమకుటరత్నకిరణ। స్ఫురణప్రతిఘట్టనమున భుగ్నాగ్రములై
మరలుతనుద్యుతులనుమతి। నెరపెనుపర్వ్యాలకువిభుని 'నిటలాలకముల్' 57
'కవికర్ణరసాయనము'

నిటలాలకము' లంటి నివురుజూఁడ్రుయుమ్మని,
ముఖసరోజమునకు మునరుదేంట్లు... 58
'పోతరాజు అష్టమస్కం'

అలకలు

ఉ. కామినులన్న గాత్మజకుఁ గల్పకభూరుహదత్త మతీ
క్షామముఁగట్టనిచ్చు 'యలకల్' డుల్లాస్యవిలాస ఘటించి 'వసుచరిత్ర'
సీ. వదనంబు తామరభావ సఁజేసివేగఁగ,
నుగుణ 'పులకలఁ' బొదవమడఁగ . 60
'కిరాతపర్వము'

పులకలు

సీ. తనువుపైఁదీగెసు తావలఁబుగఁజేసి,
'పులకల' జిత్తము నెలవెఱి గి. . 'ఉత్తరరామాయణము'
గీ. తనువు 'పులకల' పోఁపుగ మనముగాఢ
సంభృతానందముగ శరాచార్యసుతుఁడు
వితతసంభ్రమఁడైవేరె వెడలివాగి
మొక్కి లేచి ఫాలమ్మున మోడ్చెఁగేలు 'సౌప్తికపర్వము'

పులకములు

ఉ. చిప్పిలు చెక్కుపై చెమట చిత్తములన్ గరపల్లవంబునం
గప్పుచుఁ జన్నుగేల్వ 'పులకంబుల' పయ్యెదనొత్తియారగాఁ
ద్రిప్పిన మోము వంచి జగతీపతిచిత్తము పొంగ దృష్టిచేఁ
దప్పకఁ జూచి రాజసుత దానుఁ జిత్రరుపయ్యెఁ ద్రికిన్ 63
'కవికర్ణరసాయనము'

లక్ష—క. చోటుచోటనఁబొగపపరయొ
క్కొటి యొక్కటి పొలఁతిపాల్తి గణుతింపఁగ జె
న్నొటి జెనఁటి యనఁగనొప్పుఁ
గుటిలాహితమదవిభఁగ కుక్కుటలింగా 64

చోటు.

క. కటకట నేసినపెన్నా! త్రుటజా త్రిలియున్న మామ తోడంగోడుకే
చ్చటఁబడియున్నాడో య
'చ్చోటుఁ' జూపెడువారు లేరె చూచెదవానిన్. 'ద్రోణపర్వము'
మ. స్ఫుటభూయోహ్యతిశంక వార్ధినివసి శుల్మ మున్నుచేర్పందటి
చ్చటు తార్వంబుగ గారుకొంచు ఘనపై క్ష్మాలీలవర్షింప న
'చ్చటునం' దోచిగ్రసింపఁబోలు కలశీ సూనుండ్వు గాకున్న 'నా
కొకట' తారాగ్రహభాస్కరేందుమణిశు త్తుల్ వ్యక్తమైతోచునే. 66
'ఆముక్తమాల్యద'

వ. ఇందుఁ జోటనిన్ని యొక్కటనిన్ని రెంటికి లక్ష్యములున్నవి.

చోట

పాద

సీ. సుతతపస్స్వాధ్యాయ రతులకుఁ గర్తవ్య,
'మచ్చోటు' నాకేల యనుచుఁ దపరుణు
పురిగుంభిగైకొను 'పాదమన్న' మునిజాని. . 'అనుశాసనికము'
క. రదనిఁగొనుమ 'చ్చోటుం' | 'బొడ' ప్రాజాపత్యలోక మునకవపుడు నా
కదియోలయశ్వమేధుల। పదమనియెంబతితపస్వి పతియాతనితోన్ 69

వడవ సులభము

ఒక్కొటి

గీ. కకౌను కులిమ్మలుదొడ్డపడ గడఁగిశతుర్
కోటిగెల్చెవినంటి 'యొ క్కొ యఁడుఁ' దక్కి
కుండనీలిమ్ముకుత్తల నూచమట్టి
కొనియె నేవిధి యేగతి నొనరజెప్పుము 70 'శల్యపర్వము'
క. పాండవులవలనఁగీడొ। క్కొండును' లేదధిపనీదు కొడుకు ధరణీ
మండలమంతియుబ్రమింగిరి। పాండునృపతిభాగమునకుఁ బాపిరివారిన్ 71
'స్త్రీపర్వము.'

మ. అనుమానంబదియేల నీమది మదీయస్ఫార బాహాబలం
బు నిరూపింపఁదలంచితేనివిను మే పుంజేపముంజూపఁ గృ
ష్ణుని తోడ్పాటునఁబేర్చి యేగడఁగినం జూర్ణంబుఁగావింతు 'నొ
క్కొ' ని మేషంబున దేవదానవులతోఁ గూడంద్రిలోకంబులున్ 72
పోల్తి 'ఉద్యోగపర్వము'
చ. చెలువుగ నాళనాబ్జముల చేరువఁగూఁతలభంగమాలికల్
మెలఁగ వళీతరంగముల మీఁద ఘనస్తనచక్రయుగ్మకం
బులువిలసిల్లఁ గూర్కొని 'పోల్తులు' పద్మినివారిపొంత పొం
పొలయఁగ వేడ్కమైనరిగి రొండొకపద్మినిఁబోలి లీలతోన్. 73
'ఉత్తరరామాయణము.'

చ. తడయక కౌరవానుజుఁడు దానిపిరుందనపారియింకనె
క్కడికరుగంగవచ్చుఁజులు కంజను దెమ్మిటసౌబలుండుని
న్నొడిచెదురోదరంబునగు రూద్వ్యహునర్థమవైతినిన్నునం
బుడమియుఁదమ్ముగోల్పడిరి 'పాల్తి' భవత్పతులైనపాండవుల్. 74
'సభాపర్వము.'

చెన్నటి

ఉ. శౌరిఁ దప్పఁగానవిపలుకు పోలఁగు కాదనరాదుగానివా
వీడని తాపవేదనల వేఁగెఁ బ 'చెన్నట' మేనఁ బ్రాణముల్
గూఁచసిఁ నోర్వవిది [illegible] వదోలవిరిదియుం
గరిడయుం నా కుమారు [illegible] చూతెము గెతముఁ జెలీ 75

'కేయికన్నరసాయనము.'

క. నిమఁ దావిడువ భావం బు నుప్పచరిత్రాప్రైతి ము క్తాల తెగ
వనితాయు [illegible] 'చెన్నటి' మాపుల్ 76

'శాంతిపర్వము'

లక్షణ—క [illegible] దప్పిడప్పి
[illegible] బరగునీక 77

క. [illegible] పెల్లము [illegible]
యోగము [illegible] నిద్ద
[illegible] గాదు
[illegible] గలవెన్నఁ గృతుంగా [illegible] 78

దక్కు

మ. త్రిలోకిం దెపము ర్తులు [illegible] ప్రగు లు ధీచిత్తులు వారిపెం
సిహాఅంగని [illegible] వేధం [illegible] వాయుసుతుండు గాం
డీవియుఁ భుజవి [illegible] టీకృతుల్ వివిధాస్త్రవి
ద్యావిశేషులు వైరివీరుల 'దక్కనిత్తురె' పోరులన్ 79

'అరణ్యపర్వము.'

ఉ. ఎక్కటివాఁ డెఱుఁగుదునికి నేమిటదక్కు వ ఫల్గునుండు వాఁ
డొక్కఁడె యయ్యెనే జగము లొక్కటమిఁగఁగఁజాలుఁ గేశవుం
డెక్కడనవాఁడు వానినొగ నేలబలంబని యెంత జెప్పినన్
'దక్కడు' రాజ్యలోభము మదంబున నాకొడుకేమి సేయుదున్ 80

'ద్రోణపర్వము'

దక్కు.

ఉ. 'దక్కెను' రాజ్యమంచు నక టా యిట సోదరరాజ్యభాగమీ
వెక్కటి మ్రింగఁజూచెదివి యేటికిదక్కును మానలోలతం
గ్రిక్కున నామిషంబుచవి గాలముమ్రింగినచాడ్పు సువ్వె యి
ట్లుక్కివువైన నీకొడుకు నల్లమునందిటు లోరయుండినన్ 81

'ఉద్యోగపర్వము'

ఉ. అక్కటమందభాగ్యవతు నట్టితనూభవత్ను మేటికిన్
'డక్క' విధాతనిర్దయుఁడొ డంబడునేకడు మేలివస్తువుల్
పెక్కడిసఁబులున్కనరి బృందమువిల్పినవోటుబంటనై
యక్కడికేలపోయితి నహాగుణభూషణ గోలుపోయితిన్.

'ఉద్యోగపర్వము'

దబ్బర

ఉ. గాళికులాభ్రరీభటశిఖామణులెక్కడయుక్కుతునట్ల లా
భీలపరాశనల్ విదిమి పెట్టినబంటులు వైరికల్లజే
తాఁగనవచ్చిడగ్గరిన 'దబ్బర' గాదొకదెబ్బదియ్యఁగాఁ
జాలరెపెప్పమఱి సాధనమేలుమసాహసంబులన్. 'విజయవిలాస'

డబ్బర

గీ. తల్లిబడకొల్దిచెట్టంచు నుల్లసంబు
లాడుదరుగన్న గూర్చిని న్నహరహంబు
దుర్నయంబెల్ల నామీఁద దోసిజనులు
'డబ్బరలు' వలుకవారిక డ్డంబుఁగలదె 'కాశీఖండము'

దాయుట

ఆ. వలనుచూడకొంగ వగవక యెప్పటి
యట్లుగుమాచుచున్న నలిగి బకుఁడు
వీనిబాసఁజూడ వేఱుచుదాసిన
తరువువెరికకొంచు 'దాయ' వచ్చె. 'ఆదిపర్వము'

డాయు

చ. అనియని యుగ్గడించు ధృతి యల్లలనాడఁగఁ దల్లడిల్లు పై
కొనఁ దలయోరగించు మదిఁ గోర్కులు పేర్చిన నప్పళించు నె
ట్టనతగవచ్చుటన్ జనులు 'డాయగ' రాబరికించి బుద్ధిమా
లినవెసనెంతయుం గళవళించుమనోజవికారమగ్నుఁడై. 'విరాట'

డప్పి

సీ. అభవుఁడీరీతిఁదాండవం బాడిడప్పి
'డప్పి' గొని యారగింప కాం డంబువెదకి
కానఁడయ్యోనుసప్తలోకంబులందుఁ,
దియ్యనై జిహ్వకింపైన తేటనీరు 82 'కాశీఖండము.

ఉ. 'డప్పిఁ' జనించె నంగుళిపుటంబులు పొక్కఁదొడంగె గోళ్లనుం
జిప్పిలఁజొచ్చె నెత్తురులు... 'విరాటపర్వము.

డిగ

క. జగములనెల్లను గ్రమించెడు। జగదంతరమౌళి వామ చరణంబిడిచె
ల్లగురోగ జరాభరముల। 'దిగవిడువం' జెల్లెనీకు త్రిభువనదీపా 89
'ఆరణ్యపర్వము'

డిగ.

చ. 'డిగకుండు' వాహనంబులు క డింది మగంటిమి గోలుపోవ మీ
రుగడక డక్కి పెట్టకుండు రూపర సాయుధముల్... 'ద్రోణపర్వము'

దాగి

క వేమారుగ్రుచ్చిగ్రుచ్చిపు। డేమోయడి గెదవునీకొ కించుక మనసా
భూమిశుమీఁద గలదో। తామరసదళాక్షి నాకు 'దాచక' చెప్పుమా 91
'విజయవిలాసము.'

డాగు

సీ. జననియూరు ప్రదేశంబుననతినిగూ,
ఢంబుగా నార్వ్వందు 'డాగుఁ యును' 'విరాటపర్వము'

క. పవనుజు డొక్క డెపెరపొం
డవులును సాత్యకియు హరియు 'డాతురే'యుగా
హావమునఁ బ్రాణములావును
నవి జేయులు వారిఁ దొడర నగు నేతనకున్ 'ద్రోణపర్వము'

డాపల.

సీ. 'డాకాలి' గండపెం డారంబు దాపున,
బొమ్మలై వైరిభూభుజులు వ్రేల... 'కాశీఖండము

వ. దొప్ప డొప్ప అనియునుగదు

గీ. కోరమీసలుమిడుగుర్లు కురుచపాడవు
'డొప్ప' చెవులును గొగ్గిపం డులును గలిగి... '్నైషధము'

లక్షు—క అక్షుతలక్షుతములనన్
లక్షింపఁగ లాజలనఁగ లాజములనఁగా
నీక్షితిఁ గృతులం జెల్లును
శిక్షితరిపు దానవే శళీగ్రీరీశా. 97

అక్షుతలు.

ద్విపద. బంధురదక్షిణ ప్రవరవేదికకు
గంధ 'పుష్పాక్షుతల్' కరమొప్పనునిచి
రంగనాథుని రామాయణము'

అక్షతములు

గీ గురుజనోక్తవిధానాను కూలబాల
నిజవివాహవిలాసంబు నిర్వహించె.
భోజుఁడప్పుడువేడ్కతో బుధసతీవి
తానములతోడ 'నార్ద్రాక్షతములు' జల్లె 'ఇందుమతీకళ్యాణము'

గీ అహిమభానుఁడుచనుదేర నస్తశిఖరి
సరవినర్పించు 'కుంకుమాక్షతములయ్యె'
పరిసరాతిపసంధాన భాసమాన
శిఖరసానుర్ఘురోద్ధూత శీకరములు 109 'కవికర్ణరసాయనము'

లాజలు

చ దనుజవిరోధిమీఁద నొక తన్వికరంబున 'లాజలెత్తి' చ
ల్లినసెరిపేణియీసున. బలెన్ విరిపువ్వులుచల్లె. 'పారిజాతాపహరణము'

ఉ. కంకణనిక్వణంబు మొగ కట్టగ గానిసియాడ రత్నతా
టంకవిభూషణంబులు వడంకఁ గుచంబులురాయిడింపఁగాఁ
బంకజనేత్రి గౌతముని పంపున 'లాజలు' దోయిలించి ధూ
మాంకునియందువ్రేల్చె దర హాసము రెప్పలలోనడాపుచున్ 'నైష'

లాజములు

ఉ పౌరపురంధ్రులిట్లు వసు పార్థివుఁగన్గొనవచ్చి మంగళా
చారమనోజ్ఞ 'లాజములు' చల్లిరి.. ...... 'వసుచరిత్ర'

ఆ రక్తమాంససహిత భక్తపిండములను। లసితలోహితార్క 'లాజములను'
సురనుబలియొర్చి మరగయాతుధానుర। ప్రముఖభూతములకు భంబులొసఁగు.
'అనుశాసనీకము.'

లక్ష—క అబ్బుర మబుబర మబ్రిం
బబ్బురము నటంచుఁ గవుల యనుమతివలనన్
నిబ్బరముగఁబలుకందగుఁ
గబ్బంబులయందునచల కన్యారమణా 105

అబ్బురము.

గీ రాజవీధులనొసఁగు నీ రాజనములు
కటికవారెచ్చరింప నక్కటికభూమి
వందిజనములువొగడఁ జెల్వొందిమిగులఁ
బురముసొత్తెంచె విజయుఁ 'డబ్బురము' గాను 'విజయవిలాసము.'

అబుబరము

చ తబిసివిగా వఁ జావునకుఁ దప్పితిఁగాకిదివేఁటపంతమా
'యబుబరపుం' దెరంగున బరాటవికాయతచాపవల్లరీ
నిబిడశరాహతంబగు వనేచరజంతువు నొక్కఁడీగతిన్
శబముపయిన్ని గుప్పెని శాత శిలీముఖమెట్టివెట్టినో 'హరవిలాసము.'

అబము

ఉ. విన్ననవేగుతామగల వింగకిలాతప్రునీడలెప్పకన్
వెన్నెలరాచరాలఁగని వెళ్ళనినీళ్ళమునింగియున్న వీ
మన్నులఁటంచుఁ జెంగెలు మాటికిఁదూపుల నేసినాటమిన్
మిన్నకచూచు 'యబ్రబడి' మెల్లనపోవుదు శ్ళపట్టుకున్.
'యయాతిచరిత్ర'

అబ్బురము

గీ. తప్పకుండఁగఁ బక్షపాతంబులేక
పంచిపెట్టెడువార 'లబ్బురము' గాన
యన్నదమ్ములమైయుండి యాకట మేము
మిమ్ము మము మీరు వంచిప మేరయగునె 'హరవిలాసము'

లక్ష——అ మొనసినీచవృద్ధ మూర్ఖశబ్దంబులు
నీచువృద్ధుమూర్ఖు నెరయనీచు
డనఁగవృద్ధుఁడనఁగ ననునొప్పుమూర్ఖుఁడు
నాఁగదనరుఁగృతుల నాగహార. 113

నీచ

క. అనిపలికినపలుకులకుం గినకోపముఁగదిరి 'నీచుఁ' గావునరుంకిం
చినఁగానిమెత్తఁబడిపొం డనిమనమునఁదలఁచియిట్టు లనియెం బెలుచన్.
'విరాటపర్వము'

ఆ విదురుఁడిట్టులనియె నిదియొక్కకార్యంబుఁ
గాఁగఁబూనియిందు రాఁగఁదగునె
దుష్టబుద్ధి 'నీచు' దుర్యోధనుండు నీ
మాటవినఁడుదురభి మానధనుఁడు, 'ఉద్యోగపర్వము'

మూర్ఖ.

చ అవినయబుద్ధివైహరికి నర్ఘ్యమయోగ్యమయంటినీవు 'మూ
ర్ఖపు' శిశుపాలయింకఁబలుకక వలసెన్ సభలోననున్న యి
యవనిపులెల్లనాతని దయంబ్రబవిముక్తులు వానిచేతనా

పంచజితులుం దదీయశర శార్ధులఁగా కొఱలయ్యె నప్పుడు. 'సభాపర్వము'

లక్ష—క వేయి పది వెయ్యి వేయనఁ
గోయిల కోవెలయనంగఁ గొమరొప్పంగా
నేయి నెయి నెయ్యి నేయనఁ
బాయకకబ్బములనిల్పు పర్వతనిలయా 1,4

వేయి.

ఉ 'వేయి' గజంబులుండఁబది వేలుతురంగములుండ నాజిలో
రాజులఁగూర్చిసజ్జనగ రంబునఁ బట్టముఁగట్టినట్టి యా
రాయకళింగగంగునరి రాయభయంకరు,జూడఁ వేడ్కనేఁ
బోయితిదమీనమాసమున పున్నమఁబోయిన షష్ఠినాటికిన్
'భీమకవిచాటుధార'

వెయి

క లెక్కలుపెట్టఁగవచ్చుం
జుక్కలుఁదద్భక్ష్యభోజ్య చోష్యాదులక
మ్మక్కమతి లెక్కయెక్కడి
దక్కడియొక్కొక్కకడి 'వె యారులు' సేయన్ 'బహులాశ్వచరిత్ర'

వెయ్యి.

క. అయ్యారే చెలులక్కడ। నయ్యారేగెలువఁజాలు నంగి రాజాన్నాన్
'వెయ్యారుల' లోసరిలే। రయ్యారుచిరాంగరుచుల నయ్యంగనకున్ 117
'విజయవిలాసము'

వే

గీ. ఇంతి 'వేగన్నులనుఁ' గాన డింద్రుఁడిపుడు
నీవిలాసంబు పెంపు వర్ణింపఁదరమె 118 'నైషధము.'

కోయిల

ఉ. ఆయలనాగవేణి మెరుఁగారుకటారికి మాసటీడగుం
బోయనవచ్చు నయ్యలరు బోఁడిపిరుందు సమస్తభూమికిన్
రాయలనంగవచ్చు నలరాజనిభాస్యయెలుంగుఁగట్టురా
'కోయిల' కంచుకుత్తుకల కుంబయుకాడనవచ్చునెచ్చెలీ. 119
'విజయవిలాసము'

కోవెల

సీ. యెలమావికొనయెక్కి తెలతెలవార్చి 'కో
వెల' పోటుఁగూకలు వెట్టెనేని. 'రాజశేఖరచరిత్ర'

నేయి

ద్విపద 'నేయి' కల్లును తేనె నెత్తురు పెరుగు
పాయసాన్నమును దర్భలు ప్రవాళములు. 120
'రంగనాథుని రామాయణము.'

నే

క. నావుడు సంజయుఁ డిట్లను। దేవా పాండవప్రియులుక దృష్టద్యుమ్నుం
డేవరవుమాటనైనన్। 'నేవాసి' ననగ్నిపోలె నిగుడంజేయుఁ 122
'ఉద్యోగపర్వము'

వ. కడమవి సులభము

లక్ష —ఆ ఎగ్గు నెగ్గు నాగ నేలిద మేలిదం
బనఁగఁ జామరములు నట్టుచామ
రలు ననంగఁ గృతుల నలరొందు ననిశంబు
భవభయప్రణాశ పార్వతీశ 123

ఎగ్గు

గీ. పుష్పఫలపత్రజలమ్మాత మూలశరీర। యాత్రనడుపుచుసన్మార్గ మధిగమించి
యొసఁగునివియెల్లనీకేల యెగ్గుఁ దలచు। వనితయావంతయావంతవలువదమ్మ
'వసుచరిత్ర'

నెగ్గు

గీ. చెప్పకుండినఁ గోపించి చిపికనెత్తి
చూలుకరుగంగ వ్రేయంగఁ జూచెగురుఁడు
వేల్పులాయిందుకు ఖిఁజేరి పరకఁ జెప్ప
నిజముఁ జెప్పినమఱినీకు 'నెగ్గు' లేదు 125 'కాశీఖండము'

ఏలిదము

క. బాలుఁడ నినమ్మిరిపుతో। 'నేలిదముగఁ' గలసియునికి యిదికార్యమెయు
తీ—లానలకణమించుక। చలదికాల్పంగనుగ్ర శైలాటవులన్ 125
'అరణ్యపర్వము'

ఎల్లిదమునకు.

క. తొల్లిటివలె నేవఁబోఁ। జెల్లనె మావారె పెండ్లిఁ జేసెదరిదిగో
'యెల్లిదమ' యందుబలి—తి। నెల్లిదముగఁగా దెతరిగి యేఁబై కొన్నన్
'విజయవిలాసము'

చామరము

ద్విపద కామరూపప్రారపుచే కొనియిరుగడల

రమణులు 'వింజామ రంబులు' వీవ 'రంగనాథునిరామాయణము'

చామరలు.

క. ఎడపకకూలుగొడుగులుం
బడగలుఁ 'జామరలు' గలయఁ బడిమూర్ఛితులై
పడియెడుదొరలకుమునుము
న్నొడఁగూడెడుమెత్తబరపు నెరపువహించెన్. 'కవికర్ణరసాయనము'

శా. సారథ్యంబువహింపభీముఁడుసిత చ్ఛత్రంబుగాండీవిచె
ల్వారంబట్టఁగఁ 'జామరల్కవ' విడన్... 'శాంతిపర్వము'

లక్షు—గీ. రమణతో నాంధ్రనామసంగ్రహమునందు
చెయివులకుచైవులంచువచించెపైడి
పాటిలక్ష్మణకవియగి పాటిసేయఁ
దగదుగదకబ్బములమహీ ధరశతాంగ 131

చెయివులు

శా. ధారాస్ఫారకఘోరవృష్టికమల ధ్వంసంబువాటిల్లినం
జేరంజోటొకటెందుఁగానక్రమం 'జెయ్వేది' భృంగావలిం
గారామారఁగనుద్ధరించెఁబోగడం గానొప్పదేనాఁగని
పారెంబస్ఫుటకందలీకఫనీ పామోదికాంతారముల్.

'ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశము'

సీ. మరువకపూనెమై మరువువరూథిని,
'చెయ్వులన్నియుఁ' దకెక్కెఁ జిత్రరేఖ. 'వసుచరిత్రము'

ఉ. సింగంబుల్కనిబాలికల్దిరుగుచుం 'జెయ్వేది' మోదించు సా
రంగంబుల్దిరుగందపోవససతు లాగ్రిజీవముల్గోయుంటల్.

'ఉత్తరరామాయణము'

లక్షు—ఆ. తొడిగితొడియనంగఁ దోడ్కొనితొడుకొని
యొప్పుటయునుమఱియు నొవ్వుటయును
ననఁగఁగ్రుతులఁజెల్లు నహిరాజకేయూర
దురితదూరపీర పుణ్యవిహార 135

తొడి.

ఉ. వేఁక నెదిర్చియిట్లుకురు వీరులకుం బ్రమదంబొనర్చుచుం
దాఁకినకోర్థివేగసము దగ్రతనెత్తనిచూడ్కిఁజూచి పే
రాఁకలితోడనున్న జము నాకృతిభీషణరేఖయొప్పఁగా
వే్రఁకనినారసంబుఁ 'దొడి' క్రీడికడున్ దృఢముష్టినేసినన్. 'విరాటప'

గీ. వేడ్క 'దొడి'పూసికట్టియప్వీరటుహత్త
రంపుదోజనుపేరగొల్వుంపుబుద్ధి

క. ఆయుధమువిడిచియుండఁగఁ
సాయకగురుమీఁద చూడఁ జంపినకష్టో
పాయునిధృష్టద్యుమ్ను ని
మాయించియుకావి 'తొడిన' మరువేనూడ్వన్ 'కర్ణపర్వము'

సీ. ఉనికిఁగృష్ణునిచేత వినిపూసి 'తొడఁగట్టి,
కొలువిచ్చిమణిహేమ కుంజరాశ్వ 'శాంతిపర్వము'
తొడికొని

చ. ముడిగిముసుంగుతో వెనుక ముందునుజూడకవచ్చిలోనికిం
'దొడుకొని' పోయివేర్చిమ్రొడిన ద్రొబ్బిాపెంపుచుంబసిండికిం
జెడిగమువారదిట్టుకొని చీయనికేలునిబ్బరో[illegible]
గుడిపొలుదూరివెల్వడిరి క్రొ[illegible] సిగ్గు[illegible]ఁడన్ 'కవికంఠా
ఒవ్వడము

ఉ. 'ఒవ్వనివాడు' నవ్వమహి మోక్షతిపత్తసు[illegible] వీధికై
నెవ్వగబొందభూజనులు నిందయొనర్పఁగనేఁబొనర్పనీ
చివ్వకునీపగల్గమె యుఁ జేసినయీపనిగూడనీతికిన్
దవ్వగునేనినాయభిమ తంబొడఁగూడియునిష్ఫలంబగుఁ. 'ఆదిపర్వము'

క. 'ఒవ్వనివారల' యెదురన। నివ్విధమునభంగపడితి నేనింకజనుల్
నివ్వంగనేటి బ్రతుకుగ। నివ్వసుమతియేలువాఁడ నెట్లు చరింతున్ 142
'అరణ్యపర్వము'

లక్షు—క. బంగారనబంగరునా। బంగారముబంగరంబు బంగరువనఁగా
రంగుగకృతులంజెల్లును। గంగాధరవిబుధసస్య కలితాంబుదరా.

బంగారు

సీ. చదలేటి 'బంగారు' జలరుహంబులతూండ్లు,
భోజనంబులుమాకుఁ బుప్పుఁబోడి. 144 'నైషధము'

బంగరు.

చ. పసిడికురుంజులన్నెలఁగు 'బంగరుబొమ్మలఁ' జూచుదేవతా
ప్రసవసుగంధులన్ ధ్వజప రంపరఁబిల్చివివాహవీటికా. 'వసుచరిత్రము'

బంగారము

గీ. కలిగెఁబద్దియూరువన్నె 'బంగారమునకు'
పద్మరాగంబుతోడసం పర్కులబ్ధి 146 'కాశీఖండము'

బంగరువు

గీ. గురుతనూభవనాకు బంగరువుతోడ
వజ్రభూషలు వేయుతాల్పఁగవలయు 147 (కాశీఖండము)

ఇది శబ్దప్రకరణము.

మ. ఘనకారుణ్యకటాక్షు రాక్షసచమూగంధేభహర్యక్షుఁ, స
జ్జనసంరక్షణదీక్షుఁ బాలితసరోజాతాక్షుఁ శర్వాంబుజా
సనముఖ్యామరపక్షు దక్షసవనాంచత్రోటధతామాత్రిషయా
చనకప్రాంగణకల్పవృక్షు రిపుశిక్షాదక్షు నేత్రాక్షుఁ బ్రదా 148

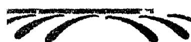
గద్య. ఇది శ్రీమత్కుక్కుటేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధకవితా సామ్రాజ్య ధురంధర ఘనయశోబంధుర కౌండిన్యసగోత్ర పవిత్ర కూచిమంచి గంగనామాత్యపుత్ర బుధజన విధేయ తిమ్మయ నామధేయ ప్రణీతంబయిన సర్వలక్షణసారసంగ్రహంబను కృతియందు ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణము

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః

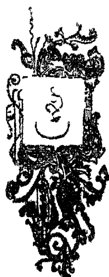
సర్వలక్షణసారసంగ్రహము.

తృతీయాశ్వాసము.

రేఫద్వయనిర్ణయము.

మద్ధరణీధరక ।
న్యామానసపద్మభృంగ నయగుణసంగా ।
సామజదనుజవిభంగా ।
కోమలఘనసీతావృతాంగ కుక్కుటలింగా ॥

వ. దేవా! యవధరింపు మింక రేఫఱకారముల ప్రకరణం బెఱింగించెద నందు రేఫంబు లెవ్వియనిన.

క. అరియప్పనమరిసింజిని । యరదంబరవాయియరిది యరగన్ననఁగా
వరయుటయరణంబనుపురి । కరుగుటయరిగెయును రేఫ లహిపతివలయా. 2

క. ఇరవనగనునికిపట్టగు । నిరువదియునునిదురనంగ నిరువ్వరనంగా
నిరవన్నెపసిడియిరసయు । నిరుగుసుమారనఁగ రేఫ లిభచర్మధరా.

క. ఊరులొడ్డుటయురియయాకుట
యురళించుటయురువడించు టురువలియనఁగా
బరగునివియెల్ల రేఫలు
శరదిందునిభద్రకాశ శైలనివేశా

క. ఎగరిబిచ్చకుచిత్తం । బెరియుటమేకెరువనంగ నెరక్రమింగెనుసా
మ్యొరవిమ్మొరపరికెమునా । బరువడినివి రేఫలయ్యె బాలేందుధరా. 5

ఆ. ఒరులనంగనన్యు లొండొరులొరిమెయు
నొరిమెకెయునుసొమ్ము లొరయుటిల్ల
మొరయుటొక్కరుండు నొరగంటరాచుట
రేఫలయ్యెధవళ వృషతురంగ 6

సీ. కరివాడితూఁపులు కరిసేముకృషిపైడి,
గరగుటకరణియు కరువలియును
కరవాలుఖడ్గంబు కరకలుకరకరి,
క పత్రనబోర కనికరంబు
కరకరగాఁగిలుట కరమొప్పుటయుకూడు,
[illegible] కరవటంబు
కరిగొఁగొటయుం [illegible],
కొరగబారినమునువాఁగ బరగునట్టి

గీ. పలుకులందెల్ల బరికింప ప్రౌఢకవుల
యనుమతంబునలఘురేఫ మరియుండు
గురుతరోల్లాసకీరిశాపురనివాస
శారదధవళాంగకీర్తిమకుట శేషలింగ 7

సీ. గరితపత్నివతి గరితయును మేను,
గరుదాల్చుటయుఁ బెండ్లి గరగరికి
గమనతనంబును గరిమియు గరపచే,
ల్గిరగిరవాఁగియుంట గురుగుగూర
గురబోతుపవరపు గురుజా గురవింద,
గురువులువారుట గుగ్గురోడ్డు
గురుగులుపిడతలు గొరవంకపిట్టలు,
గొరగొరనడచుట గొరిజమోపు

గీ. వాఁగదగుశబ్దములయందు నలువురిలోను
నట్టివన్నియుంలఘురేఫ లగుచునుండుఁ
బన్నగాధీశకేయూర భవవిదూర
కుముదహితకోటిసంకాశ కుక్కుటేశ 8

క. చిరుగుటచిత్తరుబొమ్మలు
చెరువులుచెచ్చెరయుఁగోక చెరగులుచేటం
జెరుగుటజెరువుటచొరవయుఁ
జొరకుండుటరేఫలయ్యె సుమశరహరణీ

సీ. తరచియాడుటయేటి తరగలుతరతర,
తరములచుట్టలు తరముగాఁగామి
తరిచిఁమజ్జిగ తరువాయిదేహంబు,
తరలబారుటయును తెరబడియును
తిరుగాటతిరియుట తిరుగఁగమ్మరనుట,
తెరతెరవచ్చుట తెఱవృతోఁచు
తెరలుకట్టుటరెంపు తెరగలు తెరలగు,
తెరలగాగిన నెఱ్ఱ తారయుటయును
గీ. తొరగుటయునుపలుకుల దొరలియున్న
వన్నియునరేఫలకివు లెన్నచుఁగ్రోలు
భూనుతవిలాసపేరికాపురనివాస
కుముదహితకోటిసంకాశ కుసుమ ఓ 10
గీ. దరికొనుటదర్ది దొక్కుట ...
దురముదురటిల్లుటయుందురి దూరసెసుగుట
దొరయుదొరకించెదొరలుట దొరకొలుపుట
దొరసుఁయువారకుటరేఫ లుగభూష 11
క. నరములనను మూలనఁగా నెరపుటయుఁ నెరియనఁగ నెరసుపంగా
నెరసుట నెరసినతలయనఁ బరగు రేఫంబులగుఁగ భావజదమనా 12
సీ. పరువులువెట్టుట పరిచను దెంచుట,
పరపుటనించుట పరిపుపిపు
పరిపడిపరువడి పరిమార్చుటమ్ముగలు, పరగించుటయును ...
పరుసదనంబును పురపురిబొక్కుట,
పురికొల్పుటయుపుక్కై పురుగుతినకుఁ
బురుడేవ్వఁడనుటయుఁ బురటాలుగుమ్మడి,
పెరడాలపెరుగుపే స్వైరగుటయును
గీ. పొరుగుపొరిగొంటపొరిఁబొరి పొరలుటయును
పొరలుపొరిబొచ్చమునుమరి పొరిగరుఁగుట
యాదిగాఁగలశబ్దంబు లందురేఫ
లమరియుండును శైలకన్యాధినాథ 13
గీ. బరులుబరిమెనుబరిగట్టె బరద్మబరువు
బరువసంబమబరుజులు బిరుదుబిరుసు
బురదబురబురబొరగుట బెరయుటయును

చెరకుబోరసుమరేఫమన్కి లురగహార 14
గీ. మరులుమరియోదమరలుట మిరియములను
ముదవుమురమురలానుట మురియుటయును
మరుగుననియెలమెరమెర మొరపనేల
మొగమమెరయుటరేఫలు గిరినిశాంత 15
ఆ. రచ్చజాలాడి రమ్మంటరింకెలు, రమణరవణిరంతు రహియురంగు
రిత్తయాటర్రెంపా రెట్టవెట్టయున, రొదయు రేఫలయ్యె మదనమథన.
గీ. వరవు నరవులువరవ్వ ల్వరియువరిగ
నరుగనిగి రబోవ్రట విరియుటా భూను
విరియజల్లుటవి సలును విరివిచెరవు
నాగసుమ రేఫలైయొప్పు గరళకంఠ 17
గీ. సరసుమ్ముటసరసరల్ సరసుగోనమి
సరగరుచుటసరసను సరవిసరిగె
సిరిసురటిసురెసురుగుట సెరబడియును
సొరదియును రేఫము లుధరా ధరనివేశ. 18
క. హరిగాణకు తెలివారునగ! నరయగహంగు మంజిముత్తి యంబుబొంగుం
బరికింపగ రేఫములగు! గిరితనయాధీశ గగనకేశ మహేశా. 19
సీ. దకె, రజక్కర ముకెర్రముప్పరా, నలువుగపయివురు నగరుతొగరు
జేగురుతొలకరి చీపుగబంగరు, మాతుణారు నెత్తురు దుదురుకుదురు
తలపరిజాదరి తనరుటదేవర, కొబ్బరిపెరవరి యబ్బురంబు
క్రమ్మరతామర కనరెవ్వరియ్యరు, వివరముమోహరం బిపురుసపురు
గీ. డిప్పరంబును పొగరును చప్పరంబు
వేగిరం బోగిరంబును చెదురు కదురు
నదరు మొదలగు పదముల తుదలగొన్న
రేఫలగు దండు పార్వతి ప్రియమహేశ.
క. ఇవితురుచలపై రేఫలు! భువి నెన్నగనింక దీర్ఘములపై రేఫల్
వివరింతు జిత్తగింపుము! కువలయమిత్రోత్తమాంగ కుక్కుటలింగా. 21
క. ఆరుటనిండుట యారెకు! లారాటం బారగించు టారటమెదలో
నారయుట రేఫలయ్యెను! క్రూరాహితమదవిభంగ కుక్కుటలింగా.
క. కోరికెలెత్తుట యూరెలు! నీరేడుజగంబులందు నీరననిరదౌ
నీరసమీర్ష్యముదానం! బీరేయున రేఫలయ్యె నిభదైత్యహరా. 23
క. ఈరనగగాత్రిమనామం! బూరార్చుట యూరకుంట యును రేఫములా

నేరియన నేరికియన। నేరాయన రేఫలయ్యె నిందువతంసా, 24

క ఒరసిక యొరసిల్లుట। యొరచుకొనుటొరెమిడుట యోరియనుటల్
ధారుణిలఘురేఫములగు। గౌరీహృత్పద్మభృంగ కంధిశిషంగా 25

సీ కారులు కర్రలు కారుమేయంగులు, కారించుటయునుమ కారాకుపంట
కారాకులునుపట్టు గారుకారాటము, కూరుకునిద్రచే కూరుటయును
కూరిమియమ్మెలు గూరనేయుటమన్నం, గూరుటయునుతోట కూరనెనరు
గూరిచియుండుటం గూరుటపొగలుట, కేరుటకోరడి కోరికయును

గీ. కోరునాంబన్ను వెట్టుట కోరగిన్నె। పందికోరాడుటయునవం బరగునట్టి
నుడువ్రలందెల్ల రేఫము లడరుచుండు। శమితకీనాశ నగతనూ జాహృదీశ.

క గారాముగారవట్టుట। గారాబము గారవంబు గారెలునాగా
గారయనందరువిశేషము। గోరులనన్ రేఫలయ్యె గోపతిగమనా 27

సీ చీరికిఁగొనకుంట చీరలుఁ గోకలు, చీరుటపిల్చుట చిందుటయును
చూరయునఁబోడి చూరీలుచేరుట, చేరచేరుచుకొంట చేరికయును
చేరువపోరిగును చెంతయును త్రెంపు, చేరునురేఫలై చెలఁగుమరియు
తారసిల్లుటయును దారుదారనుటయుఁ దీరనిక్కనదియుఁ దూరుపుదెస

గీ తేరనరథంబుతేరకు తేరగంజి। తేరుతేరోరియాచటికే తేరఁబోకు
తోరమైయొప్పసందిటి తోరమనెడు। పలుకులెల్లనురేఫముల్ పార్వతీశ.

ఆ దారిఁజనుటపట్టు దారముదూరులు, వలుకుటయును దోర బచ్చుశిలలు
దోరవెట్టుటయును దోరుటయునుదోర, గల్లురేఫలయ్యె గరళకంఠ 29

గీ నారచీరలుసింగాణి నారిపోర। నీరుగుటచచ్చుటగుఁదేట నీరునాఁగ
నేరుపునుగంగనేరెడు నోరనఁగ। బరగునవియెల్లరేఫలు ఫాలనేత్ర. 30

క. పూరేడుపూరిపెరుగుట। పేరెదపేరెములుపూస పేరుంజేరుం
బేరుంబోరచిపోరుః। బోరామియుఁబోరితంబు భువిరేఫలజా 31

ఆ. బారబారిబారు బీరము బూరుగ, బూరిటేలుటబూర బూరిదేర
ములును బేరజంబు బోరగిలుఁ బోర, బోయగొండరేఫ ములుగిరీశ 32

గీ. మారిమసఁగుటమారేడు మారటవారి। మారుతురనంగరిపులువే మారుమీరు
మూరమేరయు మోరయు మ్రోరతోపు। ననెడునుడువులుఘురేఫలగును త్రేశ

సీ. రాణిరాణించుట రాయిడిరాయఁడు, రాచూలిరాయంచ రాపాడియును
రాములకుపండులు రాముర్రాగిల్లుట, రారాపురాచుట రావిమాని
రాణువరాయుట రాఁజుటరాలుట, రామిరావట్టుట రాచబంటు
రీతిరూపుటరూక రేయిరేగుటరోఁత, రోయుటవెదకుట రోవెలంది

గీ. రోలురోకలిరోజుటం చోలిఁబలుకు। పలుకులన్నియురేఫలై పరగుచుండు

కుధరజాసంగకలశనీ రధినిషంగ। ఇబదనజభంగశ్రీకకుక్ష్ఠేశలింగ. 34
క. దారనికోపమువారక్షు। వారించులవారువఁబ్బువారకులునుకూ
డ్వారుచుటవారకంబును। వారునీరనెశతీరు వలురేఫలజా
గీ. సారెలునుపెళ్ళిసారెవే సారుటయును।
సారెలునునూరెలునుసేరు సైరణయును
సరవిసారణగడ్డును సౌరునాఁగఁ
? రగునివిరెుల్ల రేఫలం బరశిరోజ 36
క ఇదిరేఫప్రకరణమ్మిఁక। ముదమొదవఁగశకటరేఫ ముల తెరగెల్లన్
విదితంబుగనెఱిగించెద। సదమలమతిచిత్తగింపు జగధీశశివా. 37

శకటరేఫ ప్రకరణము.

క మేరచెడకుండరేఫఱ। కారంబుల తెరఁగెఱిఁగి కబ్బంబులలోఁ
గూరుపవలయున్సుకవులు। సారెకుదద్భవములవి చారించిశివా 1
ఆ ఎన్నిలక్షణంబు లెఱిఁగినరేఫలు, గడిఱాలునెఱుఁగ కుండునట్టి
కవికవిత్వమెల్ల గవ్వకుఁగొఱగాక, కొఱఁతఁజెందురజిత కుధరనిలయ 2
సూ " నాస్యేషాం వైధర్మ్యంలఘ్వలఘూనాఁరయోస్తునిత్యంస్యాత్ ",
వ అని వాగనుశాసనుఁడు చెప్పినాడు గనుక
గీ. జ్ఞాతివైరంబులందిపాత్రి సంబులందు। వి।శమములం ద దమలోన వేఱుగలిగి।
దేవదానవుల్లట్లనఁదెలుఁగులందు। మించిఱేఫఱకారముల్ మెలఁగుగృష్ణ
ఆ సారదిభోజనకన్య నరదఁబుపైనిడి, రెయిదెచ్చెననఁగ రేఫమయ్యె
మఱఁదియవకసిగ్గు పఱచిరుక్మిణిజాల। అట్టిపఱచెననఁగ ఱాము కుంద 4
వ అని ముద్దరాజు రామన్న చెప్పినాడు
ఆ అజ్జులాడియాగి ఱాపడిసభలోన, ఱేసిపోరిలోన ఱిచ్చఁబోఱని
ఱెన్నమడుగుపుడమి ఱేలనేలనుతింప, మనకువిశ్వనాధుఁ డొనరియుండ
వ. అని పెద్దిరాజు చెప్పినాడు
ఆ. మరునితండ్రిలోక మహితుఁడుయాదవ, రాజసింహుడార్త రక్షకుండు
ఱాగవేలంపనఁగ ఱంపిల్లునెకట్టి, వళ్ళునాగనిట్లు వనజనాభ 6
వ అని యనంతుఁడు చెప్పినాడు అటుశలెనే మహాకవులు రేఫఱకారములు
గలియకుండం బ్రయోగించినారు.
గీ. దేవదానవుల్లట్లవి ద్వేషమెుప్పడుం। గలిగియుండునురేఫఱ కారములకు।
వట్టుగావునదిగలి యంగనీక। కావ్యములఁగూర్పవలయును తక్కువలెఱింగి.

క. నన్నయభట్టాదులుకృతు। లన్నిలిపిం లక్ష్యములను లక్షణము లెఱుం
గన్నేరక యీకల్లని। యెన్నుదురా కొందరించు కేమియనజనున్. 8

క. వెల్లంకి తాతయార్యుఁడు। తెలముగా శకటరేఫ దీర్ఘంబులపైఁ
జెల్లదని పలికెఁ నిదియుఁ। గ్ల[illegible] ప్రౌఢ కవిసమ్మతులన్ 9

ఆ. పదము మొదల [illegible] దక్షకంబులు, రేఫకాని శకట రేఫకాదు,
నిక్రమమున సుగుణ [illegible]కనివేంక, టార్యవరుఁడు చెప్పె సదిహళ్లక్ర—

ఆ. పదము మొదల [illegible] తుది గురురేఫలు. గలిగియుండుఁ గృతుల గాటముగను,
తెలియవలయు దీని తెర గెల్ల సుకవులు। తేటపఱచువిధము త్రిపురమథన.

క. కగచజతదనలపబమలు। పగపఁ లన్ ద ఇ ఏ ఓల దక్కఁ గనెందున్
మిగిలినవర్ణములపైఁ దగ[illegible]గడబడి[illegible]లు ధ[illegible]పతిమితా?. 12

లక్ష్య — సీ. ఆఱవ అఱ గఱ లఱ మఱ యఱచుట

యఱు[illegible] యఱ[illegible]య్యి యఱపుకొనుట

యఱకటబెట్టుట యఱమఱ [illegible] అఱేక,

యఱువు[illegible]కుప్పసం బఱుగులఱెసె

ఎఱుఁగుట తెకు[illegible]వ యఱవదియఱపోర,

[illegible]ఱఁగాతెంఎల్లఱ [illegible]ఱపడి

యఱకమ్ముటమఱంటు లఱవట్టు దాఁపి విట్టు,

లఱకమ్మ[illegible] మఱుగకుంట

గీ. యఱుటతెఱుగుటయ్యెరా పఱపాలుపఱ
క్రచ్చఱయుననివియెల్ల నచ్చుమీఁద
శకటరేఫలు రాజతాచలనివేశ
భవవియత్కేశ పార్వతీ ధవమహేశ 13

వ. ఇందులో అరచెయ్యి అరకాలు ఆరవది యనునప్పుడు అర యనుట రేఫఱ కారములు రెండున్న య్యేటట్టుగాను మహాకవులు ప్రయోగించినారు. అందుకు ఉదాహరణము

రేఫయగుటకు

క. 'అరకాలు' ముల్లుగొనకిదె। తిరిగిరఘుస్వామియేఁగు దెంచున్నదిలోఁ
దరుణీ వెలువకువిపినాం। తరమున ననువిడిచిపోవ దగదిక నాకున్ 14

'రామాభ్యుదయము'

క. 'అరపైకంబును' జేయుని। హరివాసరమునకు నైనిజాత్మజుఁడునుమన్
గనివాలు చేతఁబూనిన। కరణియినుపమొలకు మేడ గాల్పుటసుమ్మీ 15

'రుక్మాంగదచరిత్రము'

సీ. 'అరవిరు' గొప్పుల విరులవాసనకుఁదో,
రేవ్రుటూర్పుగాడ్పును పోఁవుగాఁగ 'కళాపూర్ణోదయము'

క. గరివంకబొమలపైఁగ। స్తురిఁదీర్చినతిలకరేఖ సుదతికిఁబోలెన్
మెఱుఁగుఁవెడవింటఁదొడిగిన। 'యరవిరిములుకల్లి' గల్వ యమ్మునుబోలెన్.
'కవికర్ణరసాయనము'

చ. 'అరవిరి' గుత్తులంబొలిచి యల్లనగాడ్పులసోఁగుసీరతన్
దరహసితోదయంబున... 17 'ఉత్తరరామాయణము.'

క. 'అరచందమామ' నేలిన
దొరగానెన్నుదురునెన్ను దురుబిత్తరికిన్ 18 'విజయవిలాసము,'

సీ. కరువలిసుడియమి గదలకయున్నొందు
'నఱవిరిదమ్ముల, మఱకఁదొగడి 'విరాటపర్వము'

శకటరేఫ

క. పిఱుదఁగుఱఘగణీపతి। 'యఱవేతం' బాణములుగ నరినృపతిబలం
బూఱుతెఱవముందటంబే। ర్గొఱలుట విత్తఁ నఁబెట్టి కొనిహరియించున్.
'స్త్రీపర్వము'

క. అఱపులుడిగిపోపోని। 'యఱవేతం' బళ్ళుచచ్చినప్పు సమమ్మం
గఱచెపవుగానితగునెడ। మొఱఁగుదరదియెట్టిదైన ములువినిమోడినో.
'కళాపూర్ణోదయము'

క. 'అఱబోర' కుచుచచేతులు। నొఱవశరీరంబుగలిగి యొరులకుఁజూడం
గొఱగాకుండెయుమన్మధు। నొఱపులఁబడియెడునితండు యువతీప్రీతిన్.
'అరణ్యపర్వము'

క. 'అఱవడి' కోటులుకపివరు। లుఱకజగత్రయమునొకట నువ్వెత్తుగొనన్
దఱిగొన్నయట్లనవఁగ। నెఱసిరుమారుఁడరుగుదెంచి నృపవరుఁగనియెన్.

ద్విపద 'అఱగా' నులసియాడ సలసియానముల
మెఱుపుగోయిలతలై మెయిదిగెలాలయు 24
'రంగనాథునిరామాయణము'

క. ఉఱికిభుజాయుద్ధమునకుఁ। దఱమినఁగైదువులువిడిచి దట్టించుచుఁబి
'ట్టఱచేత' బిట్టుచరచిన। నొఱిగొఱిగియతండునతని యురుమస్తకముల్.
'భాస్కరరామాయణము'

లక్షు.—క. ఇఱియుట యిఱికిగొనుట కూ
డిఱిసిచనుట యిఱకటంబు నిఱులనఁజీఁక
ట్లిఱుకును గ్రిక్కిఱియుట బం

8

డిఱుసును గురురేఫలయ్యె నిభచర్మధరా 28

వ. ఇందులో నిరులు చీకట్లనుటకు గురురేఫకు న దాహరణ చింత్యము
లఘు రేఫయగుటను.

సీ. ఇసుక వెట్టిన నేల నేఁచి యుఱ్ఱాకుంశులఁ,
జోరనీకి దట్టమై 'యిరులుగవయ' 'మనుచరిత్ర'

సీ. కన్నులపండువు గ్రహసార్వభౌముండు,
సురలయాఁకటిపంట 'యిరులు దాయ' 'నైషధము'

క. 'ఇరులుబలియు' సునునలు ఱులు। కరమరుదై కరసుఁగట్టి కద సివకరణిం
బరగఁగదో మండుకాటుక। కరవటమునంబోలె నిజ్జ గంబుఁ దనర్చెన్ 29
'యయాతిచరిత్ర'

చ. పెరిగినయీ శునన్ నెమలి పించములన్ బురివిప్పఁ బోలు నీ
సరసిరుహాక్షి వేనలికి సాటిగనిల్వఁగనోడి చొచ్చెనిం
దిరశరణంబు ఖేటిగమి నీలమలింద్రునిపేరుగాంచె పె
'న్నిరులు' గుహాశ్రమంబుఁగని యెన్నెరిగల్గినవారికో ర్తురే 30
'శృంగారషష్ఠము'

సీ. నిండుఁజందురునవ్వు నెమ్మొమునిరితోడ
'నిరులు గ్రమ్మెడు' వేణి భరముతోడ... 'కళాపూర్ణోదయము'

లక్ష.—గీ. ఊఱడు గైకొన డుఱుకుట యూఱుములుఱక
యుఱిది బిగ్గఱ యుఱుమిక్కు టుఱుపుకొంప
లుఱియుటుఱుకఱియుఱియయు నుఱని తెగువ
యుఱుతపిల్లలు బండిఱా లురగహార. 32

క. ఎఱకలు తెక్కు తెఱంగుట
రొఱపఱికెంబెఱుకువాఁడు నెఱపెఱఁగుట సొ
మ్మొఱవిడుట యొఱచు మాంసం
బెఱికతయును బండిరాల హీనవిభూషా 33

వ. ఇందులో నెఱవనుట రేఫఱకారముల రెంటం జెప్పినాడు. ఱకారమునకుదా
హరణచింత్యము.

రేఫము.

చ. 'ఎరవుగఁ' జూడఁజాగె వారి కోతుణ బిన్నటనాటనుండియుం
బరిచితిబూని మంజూగతి మాధురియున్మృదువాగ్విభూతియు
న్వరుస నెల్పి... 34 'వసుచరిత్ర'

క. ఇమ్ముననరేశ్వర మాతుర। గమ్ముల నీకార్యమయ్యెఁ గాదె కడులో

భయమ్మునర నొరులసామ్యములు। రమ్మనినవచ్చునే 'యెరవు' సహమగునే 35
'అరణ్యపర్వము'

క. హరి పలికిన విధమంతయు
'నెరవై' యున్నయది పింపె యీ మాట తెరం
గరయుదము .. 36 'ఉద్యోగపర్వము'

లక్ష్య—అ డెఱకటంపుతోవ యొఱగాలనిల్చుట
డెఱుగువంకకత్తి యొఱయొఱయుట
యెఱుగుబిళ్ళలొఱవు లొఱవదేహంబిది
శకటరేఫలు దధిశయనబాణ 37

సీ. కఱపుట నేర్పుట కఱవుముక్కితుంబు,
కఱతలుపోకిళ్ళు కఱటిమంకు
కఱుదులుబుద్ధులు కఱకుకారిన్యంబు,
కఱికప్పు బెబ్బులి గఱచుటయును
కెఱవుట కుఱుమాపు కుఱుగంటు కుఱుగడ,
కుఱుకొనికుఱుసులు కుఱువు కుఱులు
కుఱుజమన్నిలు కుఱుగలి కుఱుచయు
కెఱయుఱుకెఱ్ఱ—అచుప కెఱ్ఱ—అయుతొఱంత

గీ. కొఱప కొఱలుట కొఱగామి కొఱకు కొఱవి
కొఱమటయు కొఱకొఱయును గుఱుతుమీఱు
శకటరేఫంబులని తొంటి సుకవులగ్ర
శమితకీనాశ గిరితనూజాహృదీశ 38

వ. ఇందు గో కుఱుబనుటయు బక్కెఱనుటయు అకారములగుటకు ఉదాహరణము చింత్యము.

పంచచామరము. సరుల్పైనంగొనింగ జిల్లు - జన్నుగప్పు మీఱంగా
'గురుల్వైసన్నో' పల్లవించి - కూడిచాలమీఱంగాఁ
దరుల్బడంకుచుండ వాని - తారసిల్ల నేఁగి కొ్రి
వ్విరుల్గురింప కోసనోర్తు - పాటఁ జానలంటఁగాక 39
'యయాతిచరిత్ర'

గీ. ఇరులఁ గెలచిన యంతఃపు - రేందుముఖుల
కురులు మరుఁడను వేఁటకాఁ - డురులు సేసి
మరులు గొలుపంగఁ లేడయ్యె - మనుజ విభుని

సురులు లేని ద్య్రగంబున - శాబకరుల 'నైషధము' 40

* వ. ఇవి రేఫ ప్రయోగములు మఱియు,

సీ ఇందుబింబమువీఁడి - కందుచందంబునఁ,
'గురులు' నెమ్మొగమున - నెరసియుండఁ.
'విరాటపర్వము'

గీ 'కురులు' కై పుంల బొగడలు - నెరయుమువ్వ 'విజయవిలాసము' 42

* వ ఇందులో నెరసుటను ఒసుగను రేఫ అకారములు రెంటఁగూడ్పు గనక చింత్యము కురులనుట రేఫఅకారముల రెంటఁగలవు పక్కి ఆఅకారమగుట కు చింత్యము

రేఫ

సీ. పన్నగాశికినెగు - ర్పడి రెంట రెక్కలు,
ధరియించె నగఁగ 'బ - రేఖ' రజెలంగె 43
'పారిజాతాపహరణము'

లక్ష- -సీ గఱికెనెఱ్ఱగల-గఱికెయు గఱుగా,
యాంబరికింపఁ జిం-త్యములుమఱియు
గఱునిడగ్గఱి పంప గఱిపగఱి యుంగాట,
గిఱికయుం గిఱువెగ్గ-గిఱికోనటయు
గిఱులు వ్రాయుటయును-గిఱుప్రటగుఱుకాని,
గుఱుప వెట్టటయును గుఱిగడచుట
గుఱుకొండి గుఱుగుఱ-గుఱు వెట్టుటయుగుఱి,
గుఱుసులు గిఁజలు-గుఱుతుగొఱియ

గీ. గుఱుకుకట్టెలుగొఱవంక గొఱుగుటయును
మొదలుగాఁగలపలుకులు గరసియుండు
నట్టివన్నియు గురురేఫ లైతనర్చు
భవవిరూపాక్ష త్రిపురదానవవిపక్ష. 44

వ. ఇందులో గరిగరియనుటకు గొరవంకపిట్టలనుటకు రేఫ అకారముల రెంటం జెప్పినాఁడు గురురేఫ కుదాహరణచింత్యము.

లఘురేఫయగుటకు గరిగరికకు

క. సిరివంటిదిబడెబీబీ! విరిబోఁడికివెన్నుఁడనఁగ వెలయుచుమిగులన్
'గరగరికలఁ' దనరెనురా! సిరులొందునమీనుఖాను చెలువములగనీ. 45
'యయాతిచరిత్ర.

క. పరమసుమనోమనోజ్ఞత । గరమాత్మారామవరవి కాసముదనరన్

కరువఁ బ్రజరొతిలఁ గ్రతిల। గరగరికల గరిమనగరి గరిమగునమరున్. 48
'కళాపూర్ణోదయము'

గౌరవంక లఘురేఫ యగుటకు

మ. శరసంధానముతో నెకొన్ని యుడుగుల్ జోజో వునంబారి యా
ధరణిం గాల్గొని దోర్గుణంబుల్ వివిచి దోర్దండంబులం జేసియు
సిరి బోయల్ దినుమంగనార్చుపరచన్ జెట్టానలర్దానుచున్
'గౌరవంక' ల్మారవెట్టినట్లుగుణము ఘోషింపరోపంబువన్ 'మనుచరిత్రము'

క. మరుడపుడు జేసితూఁపులు। ధరియించియు నేమి జెప్పఁ దరుణిన్ వరునిన్
సరిగోలలు వడ వేసెన్। 'గౌరవంక' ర్దాదత్సైనఁ గఁ గ్రొన్ననవింటన్. 49
'విజయవిలాసము'

లక్షు — సీ. చఱచుటయ ఱచేతఁ జఱచుట గొడ్డలి,
చఱచుట బిట్టివా చఱచుటయును
చఱులు బిచ్చుఱమంట చిఱుతిది చిఱునవ్వు,
చిఱుకొట్టు టనునుము చ్చిఱతనంబు
చిఱిమి దేహంబెల్ల చఱచఱగాల్చుట,
చుఱుకుపుట్టుటయును చెఱిపగంబు
చెఱుకులు చెఱసాల చెఱుపుట చెఱగులు,
చెఱచుట చెఱలాట చెఱకబట్టి

గీ. చెఱుపునద్విజుల్ ఖ్యాజించుట చెఱుపుటయును
చెఱువనఁ దటాకమగు నివి చెప్ప శకట
రేఫములు సుమ్ము క్షీరపురీ విహార
యురగపరివృఢ కేయూర దురితదూర. 49.

వ. ఇందులో చెఱగులనుటను చెఱువనుటను రేఫఱకారములు రెంటం జె
ప్పినాడు

చెరగు రేఫ యగుటకు

చ. రవియను దివ్యకేతువు చెరంగున మూసికృతోర్ధ్వయంత్రవా
రవిరళ ఘర్మయికలర వాల్పరవోత్తులనొత్తె.. 50 'ఆముక్తమాల్యద'

ఉ. రంగుమెరంగు బంగరు చెరంగుల రెంటె మునాల్గుకొంగులన్. 'బహులాశ్వ'

శకటరేఫ యగుటకు

మ. 'చెఱగుల్' పూతపసిండి వ్రాతపసిమిన్ జిత్రాతిజిత్రంబులై
మెఱయున్ రత్నపు గుచ్చులంచులబడెన్ న్మించందు వాలించుకొ
మ్మెఱుగుల్ చంద్రికకాటపట్టు సురభూమీజార్పితంబిచ్చునా

దఱదున్నన్నులవేల్పుపట్టివసుగోత్రామండలస్వామికిన్. 'వసుచరిత్ర'

గీ అవనిగంపింపలలితపీతాంబరంబు
'చెఱఁగు' దూలఁజక్రాంశులు దుఱఁగలింప 53 'భీష్మపర్వము'

సీ కనక మేఖల గ్రుచ్చి కట్టెనెవ్వఁడుతీలఁ
'జెఱఁగున' బూపారుగ్రాలు మెఱుఁగుపళ్ళ 'కాశీఖండము'

వ చెఱువనుట శకటరేఫ యగుట చింత్యము

రేఫ యగుటకు

చ కరముననున్న శూలమునఁ గ్రమ్ము మెఱుంగులు శత్రుసంఘభీ
కరములుగాగ జాశ్వభట కాయములన్ గుదిగ్రుచ్చినట్లుగా
'జెరువుచు' వచ్చువానిఁగురు సింహుఁడు జూచి మదాంధసింధురో
త్కరరథసాతిభీషణము గాఁగ దిసెబటువిక్రమోద్ధతిన్. 'భీష్మపర్వము'

పే రిక్కలోయివిగావు రేచామతురుము పైఁ
'జెరివిన' మల్లికా విరులుగాని 56 'నైషధము'

చెరువు రేఫ యగుటకు

గీ. దవరుబకపఙ్క్తులకుజాను దఘ్న మయ్యె
'చెరువుగమి' యుఁగుమురులనరేల్ గిరిగికుక్రొ
పసికి ... 57 'అముక్తమాల్యద'

శకటరేఫ యగుటకు

చ. చెఱకుందోటలఁ బెంది శాలిమయము క్షేత్రస్థలుల్ నించియ
క్రొఱలేకుండగ బూగనాగలతికా కాంతారముల్ దోఁచియే
డ్డెఱఁచతెంగుముదోత్పలాబ్జవనవాటీకోటిఁ బాటించి పె
'న్జెరువుల్' వాల్చెఁ బురంబులన్ దెసలఁ బస్ఫీతాంబుపూర్ణస్థితిన్.
'ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము'

క. 'చెఱువులు' గట్టినపుణ్యులు। తఱపక ధాన్యంబులమ్మ ధన్యులు బ్రజలం
జెఱపిడిపించినసుకృతులు। నెఱినరకోత్సుజరారు నీపురమునకున్. 59
'రుక్మాంగదచరిత్రము'

లక్ష—జఱిజఱియుబూజఱియ్యునుపూ జఱిజఱిగొని
జఱుపుటయు చేరఁజమఱుట జఱజఱయును
జిఱజిఱనుద్రిప్పుటయును జుంజుఱునెఱుకును
జొఱజొఱయుబండిఱాలను సోమమకుట, 60

సీ. తఱుగుట కోయుట తఱుగ వ యగుటయు,
తఱఁగొరిబేహాజ్ తఱిగొలుపుట

తఱలుటపుచ్చున తఱకలు శత్రులఁ,
దఱియుట తఱుముట తఱలుకఱపి
తఱచుదట్టముతఱి తఱిగొనినడచుట,
తిఱుగుట త్రిమ్మఱి తిఱివెనచట
తుఱఁగలితుఱుమువా తెఱయేడ్తెఱయుకను,
దెఱచుట తెఱవలు తెఱగొలుపుట
గీ. తెఱపి తెఱలినవాసన తెఱకువయును।
తెఱఁగు తెప్పిరితొఱలుట తొఱగుటయును
పలుకులెల్లను శకటరేఫంబులగును
రజతధరణీధరవిహార భుజగహార 61

వ. ఇందులో తరలుటను తఱలనుటను తిఱుగుటను వాతెఱయనుటను తొఱగుటను రేఫఱకారంబుల రెంటం జెప్పినాడు

తరలుట రేఫయగుటకు

చ. అరిజయకీర్తిఁ సాంద్రిడగు నయ్యళిరామనరేంద్రసోదరున్
తిరుమలదేవరాయని నతిప్రదరం బెతెదీయహేతిశాం
కరియతిలోహితావయువ గాధనునాత్మ హృదంతరంబులన్
'దరలక' తాల్చువారలతుఁ దార్చుసురీవరణీయవైకరుల్ 'వసుచరిత్రము'

వ. మఱియును రేఫయగుటకు బహుళముగాఁ గలవు.

ఱకార మగుట

చ. ఒఱగెవసుంధరాస్థలిమహోరగనాథుఁడువంగెఁగూర్మమున్
'దఱలె' నఖంబు మ్రోసె సుర దంతులు మ్రొగ్గెదిగంతరంబుల
త్తఱి నదరెఁ మరుత్సుతుఁడు- దర్పమెలర్పనహార్యముద్ధతిన్
బెఱుకఁగ గోత్రశైలములు-పెల్లగిలెం గలఁగెం బయోనిధుల్.
'భాస్కరునిరామాయణము'

తరులు రేఫయగుటకు.

చ. మరియుదఁ దమ్మిచూలి మది-ముందరెఱింగినయట్లు నేర్పుతో
'దరులను' పైఁడికంట్లిడిన-దానదిరంబయి యుండెఁగాక యే
వెరవుననిల్పు దీనివగు-వేఁకపుజన్నుల త్రేఁగునంబయల్
దొరసినయట్టి నెన్నడుము-తోరపునల్వకడంక మెచ్చితిన్. 64
'యయాతిచరిత్ర'

శకటరేఫకు.

చ. 'తఱులఱనిక్కఁ' బూపనెఱ-తావియచిక్కె నపాంగమాలికల్

మెఱుఁగులు గ్రక్కఁ - నూపురముల - మేలిమి తేటలు చూపఁ - హారము
లుఱికి యుచలు దొ్రక్కఁ - ముస్గిరులు - క్రొంజెమటంబడ నీకఁ - వేలుపుం
దెఱవ యొకర్తు చేది జగ - తీపతికిన్ శిరసంటి సేస్ప్రెన్ 'వసుచరిత్ర' 65

చ. చఱవడి తీవ్రఘర్మ్మకణ - శంబున నొక్కఁ - టతీఁగ చుట్టి 'వె
త్తఱులయి యున్న' పాపలరి - ద్రాటిమలంతల నిర్ఘుణ రాంబువు
ల్గిఱికొని మీదనుండిదిగ - కిన్నరకంరిపయోధి దప్పి స
త్తఱిఫణిరాజు చుట్టిన వి - ధంబున నున్నదిచూడ సిగ్గరిన్ 66

'కాశీఖండము'

తిఱుగట రేఫకు

చ 'తిరిగెడు పుట్టలన్ బొదల - దిమ్మ్రులు పాములరోసి రోసి ని
ష్ఠురభుజదీర్ఘ దండమున డొల్లఁగ వ్రేయుచు.. 'ఆదిపర్వము' 67

శకటరేఫకు

గీ ఉదక కన్నీరు దడియఁగ - నొరలుచును వి
చేష్టయై యూరకుండుచు - జెలులతోఁడ
'దిఱిగి' పొగులంగ వేసరి - నెఱియ మసల
యవ్వలఁ దిరుగుచు నున్నది - యకటకట 'స్త్రీపర్వము' 68

క. 'తిరిగి వకపులంగనుగొని। వెఱవకుడని విల్లుపూని విభుఁడడియనికిన్
దఱియని గంధర్వాస్త్రం। బఱిమి ఱివరిబోసిరే సెసూరలమీదన్ 69

'రామాభ్యుదయము'

మ. ఉఱుకుం గుంభయుగంబు పైహరిక్రియన్ - హుమ్మంచుఁ బాదంబులన్
'దిఱుగుం' గండము లెన్ను దన్ను నెగయున్ - హేలాగతిం వాలముం
జఱుచున్ గ్గగఁ దాఁకుమంచుమను గు - న్మల్యంబుల న్దంతము
ల్వెఱఁగ వ్రేయుచుఁ బొంచిపొంచికదియు - న్వేదండయూథోత్తముల్. 70

'పోతరాజు యష్టమస్కంధము'

వాతెర రేఫకు

క. గురువింద జైత్రు దొడ్డిన। కరములు కన్మ్రావి యపుడు కరచినను 'వా
తెర' మీఁదఁ గాననగుపలు। వరుసయనన్ననలు పల్లవము పైమొనసెన్. 71

'పారిజాతాపహరణము'

అకాంతమగుటకు.

చ. నెఱిగురులున్ విలోలసిత నేత్రయుగంబును నొప్పులొప్ప 'వా
తెఱయును' దీనియాననము తెల్పుఁగరంబు మనోముదంబు నే
నెఱిఁగినయంతను ఱడియును నిట్టిలతాలలితాంగిఁ జూచియే

నెఱుఁగసురేంద్రకన్యకలు నిట్టవరూపవిలాససంపదన్ 'ఆదిపర్వము'
సీ. చెఱకువాలానవు 'వా తెఱ' యూనిచూపఁగంటు,
చెఱుకుపాలౌదునో చిగురుఁబోఁడి 'విజయవిలాసము'

తొరగుట రేఫయగుటకు

సీ. పొరలెత్తి ఘనసార తరువులఁ దనుదానె,
'తొరగెడు' పచ్చకప్పురపువిడెము 'మనుచరిత్ర'
క పరిజనములుగన్నీరు ల 'దొరఁగఁగ' నడలొందువారి తోడంజను నా
ప్పురమున 75 'ఆశ్రమవాసపర్వము'
చ చరణహతిన్ లతాలరులు చాల్పడిజక్కరితెంబులై మహిం
'దొఱఁగఁగ' నిన్నెలొండొరుల ఢీకొనమదోద్ధతిషష్ఠహాయన
ద్విరదములట్లు ... 76 'ఆదిపర్వము'
సీ. పరమాత్మపదములఁ 'దొరఁగిపొరె' నేటి,
తరగట్లపైలీలఁ దాటిదాటి 'నృసింహపురాణము'

అకారమగుటకు

చ మఱియొకచేను చెప్పెద నమానుషవిక్రమలీలఁ గ్రుడన్
బఱపియుఁ జంపియు నిపుణ పాలకసైన్యము రూపడంచి వేన్
'దొఱగుట' యొప్పదేతనువు తూటులుగాఁగ నబ్బేరుపడి 'కర్ణపర్వము'
గీ 'తొఱగువోకుండ' మెకములు కఱువకుండ 'విరాటపర్వము'
గీ పొగడమాస్రికలమొదలను పుష్పరసము
'తొఱగి' నెత్తావియిచ్చుచు నెఱియనొప్పె. 'నృసింహపురాణము'
లక్షు—గీ అరద ఱేంట ఱుకొందఱు మడఱయన
పెద్ద ఱకమిద్ద ఱద్దిఱ గద్దిఱయన
పదఱు లెదఱుఱుట యనఁదగు పలుకులెల్ల
శకటరేఫంబులుకు రాజ శకలమౌళి. 81
వ ఇందులో నెదుఱుట అకారమగుట కుదాహరణము చింత్యము

రేఫ యగుటకు.

క. ఒకమకరికిరీటిక 'బ్రదికి' గ్రమ్మనబోయిరేని రెండవమారి
య్యకొనుటకోర్వక 82 'విరాటపర్వము'
క. మగటిమివారికివేఁ 'డెదు'
రుగ, నమ్ముసురయోధనుఁడువిరోధముగొని... 83 'ఉద్యోగపర్వము'
లక్షు—సీ నఱుజాకొంచెము చెట్టు—నఱుకుటనిఱుపేద
నుఱుము సేయుటవడ్లు—నుఱుపుటయును

నెఱకులాయంబులు — నెఱులు వెండ్రుకలగు,
నెఱసుటనిండుట — నెఱి యమిగుల
నెఱి బాగునీటులు — నెఱపుట నెఱపును,
నెఱలేనిమిత్రుఁడు — నెఱికకాసె
నెఱవోడ్డుగొప్పవై — నెగడును నెఱబంటు
నెఱజాణ నెఱజక్కి — నెఱకటారి

గీ. యనఁగ దగి ప్రౌఢసుకవుల యనుమతమున
బరగునివియెల్ల శకటరేఫమ్ములగుచు
రజతధరణీధరవిహార భుజగహార
పురనిశాచరమదహర దురితదూర 84

వ ఇందుఁగో నెరసుటను నెరపుటను రేఫఱకారముల రెంటం గలిగియుండు.

నెరసుట లఘు రేఫ యగుటకు

క తరళనయనాబ్జదళములు। 'నెరయఁగ' నైమున్న చల్లి నృపసుతుఁబూజిం
చిరి .. 85 'ఆదిపర్వము'

క. 'నెరసె' నెరసంజచక్రక। సరసీరుహ విరహఖేద సంసూచకమై... 86
'కవుల షష్ఠము'

మ. అరవిందోదరమూర్తిఁ భానుఁడపుడూ ప్రాంతంబునఁ సంకుచ
త్సరసీజేక్షణుఁడైపయోనిధిచొరన్ సంధ్యాతటిత్పూర్వమై
'నెరసెన్' జీకటికార్మొగుల్ జగతిపై నిర్మోన్నతాభోగముల్. 'వసుచ'

శకటరేఫ యగుటకు

ద్విపద అఱిముఱిబుచ్చి హేమాగ్నిలోవైచి
'నెఱసి' యార్చిరి చైత్య నికరంబు బెదఱ 'రంగనాథునిరామాయణ'

నెరపుట రేఫయగుటకు

సీ. పరిమళస్పర్శంబు 'నెరపె' సింధురవల్లి,
గ్రుచ్చిఁదావులుసోఁకఁ గోవిరెమ్మ 'వసుచరిత్ర'

క వరమకుటరత్నకిరణ। స్ఫురణప్రతిఘట్టనమున భుగ్నాగ్రములై
మరలుతనుద్యుతులనుమతి। 'నెరపె' సుపర్వులకువిభుని నిటలాలకముల్.
'కవికర్ణరసాయనము'

శకటరేఫయగుటకు,

చ ఎఱుఁగవుగాక యొక్కపుడో కంచుకమార్గమిడ్డకూర్మికిన్
గోఁఱఁతయెయెంత జెప్పినను కోమలి నెరవయల్క దెచ్చుకో
నెఱియనదీనపౌ తెఱిఁగి వేడిదికైకయిఁకోకమిక్కిలిన్

'నెఱపె' నతంచు నీవువిన నేర్చెదమాపల్కు కిప్పుడేనియుఁ 91
'కళాపూర్ణోదయము'

గీ మెఱపువిల్లువిలాసంబు 'నెఱపు' నిల్లు ... 'రుక్మాంగదునిచరిత్ర'

గీ. వత్సరంబునఁగడచను వ్రతమునాఁడు! దానినీపాలజలిపియు త్సాహవృత్తి
మెఱయనీకుఁగృతజ్ఞత 'నెరపి' తొల్లి! యెగ్గుచేసినవారిజ యింపఁబోదు
'విరాటపర్వము'

గీ. ఆయుధంబులువిడిచితి నంతమీఁద!
మెఱసిబలవిక్రమంబులు 'నెఱపువాఁడ 'ఉద్యోగపర్వము'

లక్షు—సీ ప్రవహించుటయు వేగఁ బరువిడుటయును నే
యుటయును నగుఁబఱ చుటయనంగ
పఱపఱఁజిం నుట పఱు పదనను పఱ,
పఱియ ఒపఱికెలు పఱిగొనుటయు
పఱతెంచుటమ్ములు పఱపుటశ్రుతులఁ,
బఱపుట పఱయు వెంపఱయుపఱుపు
పఱిమార్చుటయును తెప్పఱపఱివోవుట,
పఱుపైనపువ్వచూ పఱపిఱుంద

గీ. పిఱిచనుట పిఱివోవుటఁబిఱికితనము
పిఱుఁదు తెప్పిఱిపుఱియు మెపెఱుగుటయును
పెఱయు పెఱసనిపోవుట పెఱుకుటయును
పెఱికెలును బండిఱాలుభూ భృన్ని వేశ. 95

వ ఇందులో పరసదనమనుటయు, పరతెంచుటయు, పరిమార్చుటయు, పరు
వగుటయు, చూపరయనుటయు పెరుగుటయు రేఫఱకారముల రెంటంగ
లవని ప్రాచీనలక్షణకారుడు చెప్పినాఁడు అందు
పరుసదనము రేఫయగుటకు

సీ కల్యాణగోత్రంబు గరిమవంచినదూరు,
సురసులనింకించు 'పరుసదనము' 'వసుచరిత్ర'

క తురగముఁ దురగముగలిగరి!
నరుఁడునరుని దేరుఁదేరు నలిఁదాకిన న
'ప్పరుసదనమేమి' చెప్పదుఁ!
బోరి మిడుగురులెగసెఁగైదు వులపొడిరాలెన్ 'ద్రోణపర్వము'
ఱకార మగుటకు

ఆ. విల్లువారుసెఱఁగ నొల్లనిధర్ముఁవు! లేంనీకునెఱగ నేలవఱసె

జిఱుతివానికంత 'పఱుసదనములు'। సనె వర్ణజనము లున్న చోట 98

'సభాపర్వము'

పరతెంచుట రేఫముగుటకు

క ఒరసుకొనిపోవఁ దత్తరి। సురసైన్యంబాశ్రయమును జూచి పితిగమిం
గరము చెవ్వి విగ్రహమున। [illegible] నసురకోటకు ఒరతెంచువఁడన్

'ఉత్తరరామాయణము'

అరరే

క వెఱచావనీరిలోన। [illegible] మఱచి సురపతిమాడి కింగోచరమై
పఱతెంచి కుంభసంభవు। చిఱునోడి వడిఁబట్టుకొనియె శిష్యులు బెదరన్.

'ఆదిపర్వము'

క నెఱియఁగ నసువ్యాప్తమగున। మెఱయవి గలఁబడిన మిన్ను మబ్బు నెఱిఁగుతోఁ
గొఱవకు వెఱవకుమిది నే। బఱతెంచితి' సస్వరమున భామినియనుచున్ 101

'కళాపూర్ణోదయము'

సీ చఱవినిబ్బరముగాఁ బఱతెంచు ఖగరాజు,
ఱెక్కగాడ్పులమింట ఱింగురాఁగ. .

'పాండురంగమాహాత్మ్యము'

ద్విపద ఊఱకనీరుగఁజేసి యుగ్రవేగమునఁ
'బఱతెంచుగతిఁ' జూచి-భానువంశజుఁడు 103

'రంగనాథుని రామాయణము'

*వ పరిమార్చుట అకారమగుట కుదాహరణ చింత్యము

రేఫయగుటకు

సీ. 'పరిమార్పఁజాలరె'-వ్వరు పెక్కు-భంగుల,
మాటలాడక మరు-మాటకేల.. 'స్త్రీపర్వము' 104

క గురుభీష్మకర్ణసైంధవ। గురుతనయులతోడఁ గూడ గురుపతిబలముల్
'బరిమార్చినట్టి' సత్త్వము। పురుహూతాత్మజుకరుణ పొంపిరివోవన్.

'శ్రీనాథుని హరవిలాసము'

క. పరిభవకరుఁడగు కీచకు। 'బరిమార్చుట' యుప్రవరుఁడగుచుఁ బడియె నెయ్యిమ్మై
దురిటిల్ల నేలవేఁల్మిడి। బొరిగొనినీమనముకలఁక బుత్తులతాఁగీ. 106

'విరాటపర్వము'

*వ. పరువనుట అకారమనుటకు చింత్యము

రేఫకు

క. తరుణీయింతరుశాఖాం। తరలోలదుకూలమారు తమ్ములింద్రాణీ

పరివారవారసతులకు! 'బరువపు' విరిగోఁతబోడము బడలికకడఁచుక.

'పారిజాతాపహరణము'

సీ 'పగువంబు' దప్పిన-విరులు దాల్చుచుఁదరు,

చయమునకు-లరేవి-చందమలరుయ 108

'ఉద్యోగపర్వము'

సీ 'పగవంపు' మంకెం-విరిబంవునవంపు,

పాతిరచిందె పు-వానగురియ . . 109

'ఆముక్తమాల్యద'

చూపర రేఫయుగుటకు

మ గురుబంధుల్ దమఁజుట్టి రాడిగిచి యా-క్రోశింపని శ్రేష్ఠుఁడై
యొగులం దన్నుఁ నెఱుంగ లేక యసుహృన్న్యాధార్తిముజ్జెంది 'చూ
పర' తిర్నోక్షయుంచుబోవిపర్ణతిమె యిం-బాటిల్ల .. 'శృంగారషష్ఠము'

అకారమగుటకు

క కొలవియుకొలవియుదాఁకెం తెలఁగున నర్జునుఁడు సురవ-దీనుండగుచూ
'పఱపోగడన్' దాకుటలి! ద్దఱిదిపు, సైన్యముం దలపడిరొయిపడిన్.

'భీష్మపర్వము'

క మెఱయుమెలిమాపులుఁగను! మెఱుగా రెం గఱవములుమించె గుంటల్
వఱపెన వాలమ్ములుఁచుమ! పఱపత్త్రోలుతాకువెరఁగు పడఁజేసె ఙ్పా 112

'కర్ణపర్వము'

శివ. పెఱుగుట శకటరేఫయుగుటకు చింత్యము

రేఫయుగుటకు

సీ- ధృతరాష్ట్రినొద్దద-త్సుతులతో నొక్క టఁ,
'బెఱుగును' భూసుర-వరులవలన .. 'ఆదిపర్వము'

చ. 'పెఱిగిన' యీసునన్నెమలి-పింఛములన్ బురివిప్పఁబోలు నీ
సరసిరుహాక్షి వేసలికి-పాటగనిల్వగనోడి... 'శృంగారషష్ఠము'

లక్ష్య—క. బఱబఱవీడ్పుటయును ద
బ్బఱ బిఱబిఱఁద్రిప్పుటయు వి వాహము లతఱిన్
బిఱుసులుఁగాల్చుట కోటకు
బుఱుజులు పెట్టుటయుఁదాలం బురదైత్యహరా. 115

సీ. మఱచుట మఱునాఁడు-మఱదలు మఱఁదియ్యే,
మఱుపాటు పలుమఱు-మఱియు మఱుఁగు
మఱవమ్ముద్భాండఁబు-మఱుగుట వేమఱు,

మఱపడి మఱలేక-మఱుఁగు లేక
మఱగాలు మఱల త్రి-మ్మఱుటయు బడమఱ,
మిఱిచూపులును-మిఱుమిట్లు గొనుట
ముఱిముఱి చీఁకటి ముఱిముఱిబడిబడి,
ముఱిమొండె మఱిమఱి-మోఱనుపిడుట
గీ. మెఱపు మెఱయుట మెఱుఁగు క-న్మొఱఁగుటయును
మెఱకతనమును వేపులు-మోఱఁగుటయును
మొఱయు మొఱమొఱలాడుట-మొఱకవెలితి
మొఱసుటయు బండిఱాలు స-ముద్రతీఱ 116

*వ. ఇందులో పలుమరు వేమరు నను శబ్దములు రెంటం గలిగి యుండును అందు

పలుమరు రేఫయగుటకు

చ. ఇరువురు సిగ్గులగ్గలపు లేవఁ గచాగచిఁ బైకొనన్ సుఖాం
బురుహాయుగంబు వాఁచితల-పుల్ మదినువ్విళులూరఁ జూపులొం
డొరుల పదంబులన్ దొరయ-నొండు నెపంబున మోవులెత్తి ప
ల్మరు' మరువెట్టిచూపు నెడ-మన్గుడి నేయఁదొడంగెఁ గంతుఁడున్.
'రామాభ్యుదయము'

అకారమగుటకు

క. విఱుఁగుట నొచ్చుట మనదెస। దఱుచుగ నాఁడె నవ్వుపాండుతనయులబలమే
డ్తెఱఁ దఱుఁగక పెనఁగుట 'బల్మఱు జెప్పెద వగుట యేమి మాయయొ తలపన్
'భీష్మపర్వము'

మ. మఱి యున్నచ్చిరి దాత్రిగల్గునగసా మ్రాజ్యైకధౌరేయులం
దఱు దద్భూరిభరాప్తి గృంగ నవనిన్ దామృత్ఫణారాజి 'బ
ల్మఱు' సంధింపుచునుండె గానివసుకల్యాణంబు వీక్షింపగా
వెఱచెన్ శేషుఁడు శేషవృత్తికగునే విశ్రంభసంభారముల్ 'వసుచరిత్ర'

వేమఱునసుట రేఫయగుటకు.

క. మరుఁడెన నెలకడ దాఁచిన। విరితూఁపునునల్ల చెఱకు విండ్లును బలె 'వే
మరు' నలరు చేరుచుక్కయు। నరుదగు కనుబొమలుమిగుల నలివకునమరెన్.
'యయాతిచరిత్ర'

అకారమగుటకు.

పంచచామరము. మెఱుంగుబోడికెట్లు చెల్వ మీఁదమీఁదఁ వేసినన్
గుఱంగటన్ని లంగరాని కూర్మివచ్చ వచ్చఁగాఁ

దుఱంగలించు వేడ్కతోడ దూఱిపల్కెరంత 'వే
మఱువె' మటన్ మరుస్మృగాంక మత్తకోకిలాదులన్ 121

'విజయవిలాసము'

వ. మరలుట రేఫఱకారముల రెంటం జెప్పినాఁడు

రేఫకు

క. పరిజనములు కన్నీరులు। దొరఁగఁగ నడలొందె వారి తోడఁ జనఁ న
ప్పురసునఁ దసగుల నూఱులు। 'మరలమికిన్' బాలసు రాజ మహిషి మరుగుచున్.

'ఆశ్రమవాసపర్వము'

క. గిరితటముఁ దాకి తిరిగెడు। తరంగిణియుఁ బోలె దేవతాపతి యాజ్ఞన్
'మరలి' వియచ్చరవాహిని। సురహరునింబొదలిఘనోగ్రముగఁ బోరుతఱిన్.

'పారిజాతాపహరణము'

క. అరిగి సముత్ప్రాసవకుశాం। కురపక్వఫలాళికఱకుఁ గొని గృహమునకున్
'మరలి' యటవచ్చునప్పుడు। భగిణీసురనందనుండు దనకట్టెదురన్ 124

'కవులషష్ఠము'

అకారము గుటకు.

చ. నెఱియఁగ నీప్రసాదమున నిర్జరలోకలలామనాకు నే
గొఱఁతయు లేదు కోరఁగల కోరికయెద్దియుఁ గానమైన నా
కొఱకరణంబులో న కపి కుంజరులీల్గిన వారు వారలన్
'మఱలఁగ' వేగనిచ్చుటయె మన్నన దీననె సంతసిల్లుదున్ 125 'భాస్కరరా,

లక్షణ—సీ. ఱట్టుపొందుటయును ఱంపిల్లుటయు ఱఁకు,
ఱవఱవల్ కోపము ఱవళి ఱవికె
ఱంతులు వ్రజపు ఱవలును ఱంపము,
ఱకెరించుటయు ఱిచ్చ ఱికఱికిడుట
ఱివ్వన నెగయుట ఱింగున మ్రోయుట,
కిఁలఱుప్పటయును చిలుకఱెక్క
ఱెల్లుగట్టియుకను ఱెప్పలు మూయుట,
పూఱెమ్మలును ఱొమ్ము పాలుపుమిఱి

గీ. శకటరేఫమ్ములై మహాసుకవివరుల
కావ్యములయందుఁ దఱచుగఁ గాంచుచుండుఁ
జక్రధర బాణ భువన రక్షాధురీణ
దురిత నిర్నాశ పీఠికాపురనివాస. 125

*వ. ఇందులో రవళి ఱకారమగుట కుదాహరణ చింత్యము.

రేఫము గుటకు.

సీ. ఎల్లప్పుడునుఁ బికిలి టిల్లు బేరులవెూగ్రత,
రహిమించు తరగల-'రవళి'గాఁగ... 'యయాతిచరి(త్ర)'

మ. నవలావణ్యపయోధిఁ జిత్తమను మందారాద్రికిం జంద్రికా
పవనాళిందమ్ము తానుఁ గాఁ జెంచి యచ్చో లాసుందీర్ఘనన్
'రవళిఁ' గోకిల కీరమల్లకుల నాగళ్ళాకగంబాదు ను
ద్భవముం జెందిన లక్ష్మిగాకలంచు నప్పద్మాక్షి వీక్షింపఁగన్
'పిల్లలమర్రి వీరన్న శకుంతలాపరిణయము'

ఉవికె అకారమగుటకు

చ. 'అవికె'నుఁ బట్టుపుట్టము నె అంగమునంగయి యునికి జేసిగా
గన గవినాణముల్ దెగిను గాను . 128 'నైషధము'

*వ రంతెమట రేఫఅకారమును రెంటఁగలిగియుండును

రేఫమగుటకు

ఉ. అంగడివీధిఁబల్లవుల కోసగనూమిడి పంకులమ్ముచు
ప్పంగి యువాలిన్నది ' సాళిశ్యయుఁ జూచెఁబో నిశా
తాంగజబాణకైగవసి తాయు మత్తచకోరబాల సా
రంగ తుచన్ని కాంతలను 'రంకులు' చేసెడి వాడిచూపులన్.

*గ మరియు 'శ్రీనాథుని చాటుధార'

శా. 'రంతు'ల్సేయుకు కుదుకటాంధమ దరిఁ తుద్రభూద్రాంగణ
పాంగోలూ ఖిలనూలతోం కలకణ గాంభిరంబుచేఁ గ్రొవ్వి దు
ర్దాంతస్సాన్నిలభిన్న వాత్యోత్ఫణిఫణాం తర్భాగసమాధుర్య మే
చెంతంగోరిలు ఖగేంద్రుచెంగటనవీ జంధ్యాటమల్లాగునే 'శ్రీనాథుడు'

అకారమగుటకు

రగడ 'అంతే'మిటికిగొ దుంతేమల్లెల! వంతులకానే వంతులుచెల్లెల 131
'యయాతిచరిత్ర'

సీ. 'అంతు'తో మేలమిా అదొకప్పుడును ఘన.
శ్రీలఁబొంగియును నీ సింధుకన్య... 'వసుచరిత్ర' 132

ఉ. 'అంతులు'మీరి మిక్కిలిగ అాఁగతేజంబున దొమ్మిచేసి దు
ర్దాంత పరాక్రమోన్నతులు దానవదైత్యులు...'శ్రీనాథునిభీమఖండము'

*వ. ఆకిరించుటను, అంగురగుటను, అెక్కియనుటను, అిచ్చయనుటను.

అకారములగుటకు

సీ. 'అకిరించు'కొనియున్న 'అెక్కి' మొత్తముతోడ,

నొగలుజాడించి నెవ్వడివిదుర్చు... 'నైషధము'

సీ. చరచినిబ్బరముగా బఱతెంచుఖగరాజు,
ఱెక్కగాడ్పులుమింట ఱింగురవఁగ...
'పాండురంగమహాత్మ్యము'

ఉ. 'ఱెక్కలతో' సరాగము నెఱింబరికింపను వేడ్కఁ జెందిరో
యక్కనకాచలంబు విబుధాధ్వమునం జనుదెంచుచున్న...
'కన్యాంకస్తవము'

ఉ. 'ఱింగను మ్రోతఁ' మ్రోయుచును 'ఱెక్కల' పాముఁ వ్రాలెశౌరిచే
సింగిణివింటివెల్లిగొను చిత్రశరంబులు... 'పారిజాతాపహరణము' 137

ఉ. ఒక్కఁడు మాతులంబున సముద్ధతిమాపిన జాతరోషుఁడై
'ఱెక్కలు ద్రుంచి' వేలుపుల ఱేఁడటు పాపముఁ జేసెఁగాని యా
'ఱెక్కలు' నేఁడుగల్గిన నెఱిన్ గగనంబునఁ బాఱుతెంచి బి
ట్టెక్కనె జూటకోటికటు లెల్లను నుగ్గులుఁ గాగ మేరువున్ 'కాశీఖండము'
ఱిచ్చయనుటకు.

క. కని యుత్తరుండు గరుపాఱిన మేనుపదలఁకుమనము 'ఱిచ్చవడిన' చూ
పును నై త్రొట్రుపడు మనిట్లనియె దిగులు చొచ్చి యోధుల హన్నలతోడన్
'విరాటపర్వము'

క. చిచ్చునకుఁదోఁకు కరువలి వచ్చినక్రియ భీమునకు డపవాసవియయ్యెన్
వచ్చిన మన యోధావలి 'ఱిచ్చవడియె' వారిమొనదఱిమికొనవచ్చెన్ 140
'విరాటపర్వము'

ఱెప్పయనుట అకారముగుటకు

ఉ. అప్పుడు ముద్దరాలిఁ జెలులక్కునఁ జేర్చి ముఖాబ్జమెత్తికన్,
'ఱెప్పల' బాష్పముల్ దుడిచి ఱెప్పె నృపాలుఁడు గారవింప...
'వసుచరిత్రము'

*వ. మఱియు,

ఉ. ముప్పిరిగొన్న వాసవుల మోహము యెకింతయుఁ గప్పనీదు కన్
'ఱెప్పలుఁ గప్ప నీదొకత ఱిన్ జమరారఁగ నీగుమేన... 'వసుచరిత్రము'

తే. 'ఱెప్పలు' వ్రాల్చ కప్పుడమి ఱేనిమనోహరమూర్తిఁ గన్నులన్
దప్పకచూచిచూచి విబుధప్రపదముల్ ప్రమదంబులాత్మలన్ 'నైషధము'

ఉ. ఎప్పుడు నెయ్యోడన్ బొదలి యుండఱకుండఁగ నీవు కంటికిన్
'ఱెప్పయపోలె' మాటయి నెఱిన్ బహులారసి యొజ్జచాడ్పునన్
జెప్పుచు... 'ఉద్యోగపర్వము' 144

*వ. రొమ్ము గురురేఫయగుట చింత్యము.

రేఫయగుటకు

ద్విపద ‘నీరొమ్ముఁగొని కాఁడ నేర్తునా చూడ
నీరాజ్యగతిఁజూడ నేరుతుఁగాక...’ ‘రంగనాథుని రామాయణము’

*వ తర్కాన విశ్లే గ్రహించునది

లక్ష—గీ వఱతె వఱదయు వఱలుట వఱపు వఱుగు
విఱుగు విఱివోటు విఱిగాలి విఱివిడియును
వెఱపు నివ్వెఱ వెఱబొమ్మ వెఱచెఱుచుట
తెఱఁగు గురురేఫలు ప్రాంశు విధురధాంగ 146

క. సుఱసుఱను క్రుక్కుటయునుఁ బెం
పఱియసుఱుసురనుట యారయఁ గురురేఫల్
మఱినిడుపుఁ గురురేఫను
తెఱఁగింపద చిత్తగింపు మిందువతంసా. 147

ఉ ఆఱని తేజమాఱడియు నాఱికెపంటయు నాఱుషట్క-మూ
టాఱినను త్రియంబు తడి యాఱను పాపములాఱు జిల్గు నూ
గాఱు వెలందిక్రొవ్వినను షట్పదంబులయందు పెద్దఱా
ల్మ్రాఱు చనుండుఁగొబ్బరిల మేరుమహీధర రాజకార్ముకా.

క. ఇందులో ఆఱుటయనఁగ నిండుటకును అడంగుటకును అర్థమగును. నిండె
నను యర్థముఁ జెప్పునపుడు లఘురేఫయును, అడంగెనను యర్థముఁ జెప్పు
నపుడు గురురేఫయు నగును

నిండెనను యర్థమునందు లఘురేఫయగుటకు

క. కౌరవులు నేరమి... కారణమునఁ గోపమెత్తు కర్ణునివదనాం
భోరుహముఁ గనుఁగొనఁగ శమ। ‘మారున్’ వశముఁగాక యంతనబుద్ధిన్.
‘శాంతిపర్వము’

వ. శమమారుననఁగా శాంతము నిండుననుట

అడఁగుననునర్థమునకు గురురేఫయగుటకు

క. కాఱడవిఁబరచు మృగముల। నూఱటకున్ దిగిచి డస్సి యున్నతనిశ్రమం
‘బాఱఁగ నెదఁ’ బరితాపముఁ। దీఱఁగఁ బైపైఁ జెన్నదీపవనంబుల్. 150
‘ఆదిపర్వము’

వ. శ్రమమాఱఁగ ననఁగా నలయిక యడంగగా ననుట

ఉ. ‘ఆఱడియార’ నీరసధనాధిప లోకమునిండ్లు వాకిళుల్
మాఱుటమాని శీఘ్రగము తూరుపువాలి విదూఱి పాపముల్

వీఱుగఁ జేసె గంగవతి నీళ్ళను గ్రుంకి మనంబులోని చి
చ్చాఱఁగఁ జేయుటొప్పు త్రిపురాంతక దీవుని కైన మహాకృతుల్.

'త్రిపురాంతకుని యుత్కలిక'

ఉ. ఆఱశిబోకయున్ ఫలము లందుటయుంగని పల్కనేరమిన్
మాఱటనోరిదానవని మాట లుంచి త్రిముకుందలంపకే
కాఱులువల్కదన్ వినుఁడు కర్జము నెగ్గునుఁగాన పల్కమై
వీఱడిరైన మానిసికి వెండి వివేకముఁ గల్గ నేర్చునే. 'ఉద్యోగపర్వము,

ఆఱు సంఖ్యాపరమైనప్పుడు గురురేఫయగుటకు

క. ఆఱమ్ములతని మేనం। దూఱంగా నేసి నాల్గు తురగాంగములన్
గీఱించినఁగని ద్రోణుం। డూఱటధర్మజుని దెసకు సమ్ముఖుఁడయ్యెన్. 153

'ద్రోణపర్వము'

ఉ. 'ఆఱు' రసంబులం జవుల యందలి క్రొత్తలు పుట్టనిచ్చలున్
వేఱొక భంగిఁ బాకములు విన్ననువొప్పఁగఁ జేసి చేసినన్
మీఱఁగఁ బాసి నీకొకరు నింబురిగా వినియుల్లఁగాఁగ మే
న్గాఱియఁ బెట్టితైన నొడికంబుగఁ బంపుదుఁ బూసఁగూరలున్. 'విరాటప'

నూఱు అకారమగుటకు

సీ. 'వెడ వెడ నూఁగాఱు' వింతయైనగ్... ఢ;
దాఱివలు ... ఱుగుడ.. 'విరాటపర్వము'

లక్షు—క. ఊఱడియనఁ జాలించుట ...
యూఱుంగాయలును జల... లూఱుటయును బం
డ్లేఱుట యేఱువసీమయు
నేఱును గురురేఫలయ్యె నిందుకిరీటా. 156

ఊరటకు సురేఫమగుటకు.

సీ. కోలుమసంగెడు కోర్కులు వెనువెంట,
బాఱుచునునికి 'నూఱటయు' .. 'విరాటపర్వము'

క. కాఱడవి బఱచు మృగముల! 'నూఱట' కుందిగిచి డస్సి యున్నతని...

ఊఱుట అకారమగుటకు 'ఆదిపర్వము'

ఉ. మంచిగ మేనయత్తలు సమాదరణంబడరంగ బెట్టి పు
త్తెంచిన మంచికజ్జములు తేనియ నేతను దోఁచి తోఁచి భ
క్షించుచు దల్లిదండ్రిఁ దన చిన్నికరాంగుళి వంచివంచి యూ
ఱించుచునాఁడె మిన్నగమి ఱేఁడు కుమారకుడింటి ముంగలన్.

'శ్రీనాథుని హరవిలాసము'

క. ఆ కోడువగలచారుల్। నూటుఖవిధంబులరసావశులై వ్రేయువహ
ల్గాటలుబచ్చుళ్ళుర్బిం। 'దూటుంగాయలకు' లెక్క యున్నరికలదే.
'బహులాశ్వచరిత్ర'

*వ. మఱియు
క. కాటిమెటుగతలినారుల్। నాటుగోవ్వసిసవిలోక సఖ్యులునాటు
లూన్న తాటువగలబెట్టిన। 'యూటుంగాయలు' ఘటించి రొండొరులెడలన్
'బహులాశ్వచరిత్రము'

పెటుట అకారమగుటకు
గీ. తానునల్పప్రజని తృణ ధాన్యమల్ప। 'మేఱికొనివత్తు' ఱాకలి దీఱుగఁడు...
'అరణ్యపర్వము'

క. పెఱిగిమీకసుగాయల। దూఱకుమీబంధుజనుల దోసముసుమ్మీ
పాఱకుమీ రణమందున। మీఱకుమీగురువులాజ్ఞ మేదినిసుమతీ.
'భీమకవిసుమతిశతకము'

పెఱుట అకారమగుటకు
క. ఈరసులగుబుధకోనునెఱ। దాఱునువారేఁగు తెరవు దప్పిచెమటమై
'నేఱుబుగఁ'గాకిదూఱని। కాఱడవింబరచుచోనొకచోటన్....
'చంద్రభానుచరిత్రము'

గీ. వినుముసత్త్వాదిగుణమునా ననముయాత్మ
తత్త్వమునలీనములు సేయఁ దన్మయత్వ
దర్శనము దాన నదిమహో దధినడంగు
'నేఱులట్లన' రూపఱు వేఱులేక 'శాంతిపర్వము'

లక్ష.—గీ. కాఱడవికాఱుపోతులు కాఱుటయును
కాఱియలబెట్టుటయుపెంఱంత కాఱిపాము
కోఱలునుపండ్లుగీఱుట గీఱుటనగ
నాఱుటయుబండిఱాలుప న్నగవిభూష. 166

కాఱు అనుట అకారమగుటకు.

క. 'కాఱడవి' బరచుమృగముల। నూఱుటకుందిగిచి... 'ఆదిపర్వము'

సీ. మీఱుచునేర్లాడు 'కాఱుపోతుల' కొమ్ము
చప్పళ్ళబులుగుల కుప్పఁగూల 'యయాతిచరిత్రము'

కాఱుటయును కోఱలుయనుటయు అకారమగుటకు.

ఉ. 'కోఱలు' గీఱుచున్నయన కోణములన్ దహనస్ఫులింగముల్
'గాఱఁగ' నూర్పులంజనల గాలికినొక్కటతూలబాహువుల్

నూఱునుబూఁచి మైవెనిచి నూఱుశిరంబులనూర్ధ్వదిక్కుటుల్
దూఱఁగ గాలనేమిరణ దోహలియై కడఁకెన్ సముద్ధతిన్, 169
'యయాతిచరిత్రము'

వ. ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశమునందు నిట్లుగలదు

ఉ. పాఱఁజూచి కౌరవనృపాలుడు సూతతనూజుతోడనీ
'కాఱ' యమద్బలంబునకుఁ గాదగునే వివిధాస్త్రసంపదన్
మీఱినసీవు సూడఁగన మేయపరాక్రమ నీకు పాండవు
ల్కాకెంతలంపనీతగుబ లంబును జేవయుం జూపుమిత్త్రజిన్ 'కర్ణపర్వము'

క. పాఱినవాతని వెనుకన । పాఱితిసంప్రాప్తిఁ బరిభాషణములతో
దేఱిమఱలియమ్మునిమిముఁ । 'గాఱియ బెట్టితి' గదే ?య కటయను చదమున్
'అనుశాసనికపర్వము.'

వ. కారులనుటకు కూరలనుటకు బ్రాచీన లక్షణకారుడు రేఫలుగానే జెప్పెం గాని అకారములలో జెప్పినాఁడుకాఁడు. మహాకవులు అకారములుగా బ్రయోగించినారు ఉదాహరణము.

కాఱులనుటకు

ఉ అఱడిబోక యున్ ఫలము లందుటయున్ గనిపలుక నేరమి
న్నాకటనోఁజి దానవయి మాటలు చిత్తమునందలంపకే
'కాఱులు' పలెక్కెదన్ వినుము కర్జముసెగ్గును 'ఉద్యోగపర్వము'

కూఱయనుటకు.

క. ఆ జేడుమవగలచరు । లూర్వఱువిధంబులరసావ ఘల్ వేయువహుల్
,కూఱలుబచ్చఘుర్జిరిఁ దూఱంగాయలకుబెఖ్ఖ యున్నఱిగలదె 173
'కాకమానిరాయని బహులాశ్వచరిత్రము'

గీఱుట అకారమగుటకు

ఉ. వేటొకచాపమెత్తిపృథి వీవరధర్మతనూజుడింతతో
దేఱగజేయుదున్ బగయ తిప్రికటంబుగనంచు నూతు మై
దూఱఁతురంగమాంగములు దూలులువోవఁగశల్యునంగముల్
'గీఱ' శిడంబుగాడ ఒర గించె సముజ్జ్వలచండకాండముల్. 'శల్యపర్వము'

లక్ష—అ. చాఱుఁదాప్రివుటయును చాఱలబెబ్బులి
చాఱపప్పు సఖులఁ జీఱుటయును
చూఱఁగొనుట యుట్టి చేఱు చేఱెడు చూఱ
మీఱు గండిఱాలు కూఱపాణి 175

*వ. ఇందులో,

చాఱుదా్రవుట అకారమగుటకు.

ఉ. జోఱున వర్షముల్ గురియు సువ్రతుఁడా చిఱుతొండనంబిపై
వాఱెడు భక్తిపెట్టు శివభక్తులకర్థిఁ జతుర్విధాన్నముల్
తాఱనియెల్లు పప్పును ఘృతంబును తియ్యని పానకంబులున్
'జాఱులు' పిండివంటలును శర్కరయుం దధియున్ యథేచ్ఛగన్.

'శ్రీనాథుని హరవిలాసము'

చీఱుట పీల్చుట యగునప్పుడు అకారమగుటకు.

ఉ పాఱడు లేచిదిక్కులకు బాహులనొడ్డడు బంధురాజిలో
దూఱడు ఘోరకృత్యమని దూఱఁడు గాఁ్రిని మిత్రవర్గమున్
జీఱడు మాతృసంఘము వసించు సువర్ణగృహంబులోనికిన్
'దాఱడు' కావరే యనడు తాపసునోఁడను గంటగింపడున్.

'పోతరాజు సప్తమస్కంధము'

చీఱుట చించుట యగునప్పుడు రేఫయగుటకు

ఉ సారథిఁగూల్చి యశ్వములఁ జంపి రథంబువగిల్చి కేతువున్
'జీఱి' శరాసనంబు వోడి సేసిన... 'శల్యపర్వము' 17ప

*వ. చూఱయనుట రేఫ అకారములు రెంటం గలిగియుండును

రేఫయగుటకు

ద్విపద.—ఏసిబంగారంపు టిళ్ళలోఁజొచ్చి
రాసుపర్ధములు 'చూఱ' లుఁజల్లువారు 'రంగనాథునిరామాయణం'

సీ వందిమాగధులకై వారంబుఁశుభతూర్య,
వారరవంబులఁ జూఱఁగొనఁగ... 'కవికర్ణరసాయనము'

శకటరేఫయగుటకు

క నూఱుదెరంగుల నెరసులు। మీఱఁగ నీవిభ్రమములు మెరయించిమునిం
గాఱగఁజేయుము మేనక। 'చూఱకొనదె' యతనిఁదెలివిసొమ్ములుమన్నన్

'ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము'

క వేఱుగఁగనినంగ్రాకృతిం। 'జాఱ' విడిచినట్లు తనకు సుజ్ఞానమున
కాఁకుఁవిడచి తనకంటెను। మీఱనొకటితేమికాన్పు మేకొనవలయున్.

'ఆనుశాసనికము'

ఉ. మీఱిన భద్రరాగముల మీఁదికిదాటి తదీయకుంభము
'ల్చాఱులువట్టి' కేసరికి శోరనఖావళిమండిరాలి యా
ఱాజని మౌక్తికంబులు ప్రియంబున నేఱి కిరాతబాలిక
ల్గీఱిన గింజలాడుదురు కేలివలిర్పఁగబక్కణంబులన్ 'కువలయాశ్వచరిత్ర'

*వ' ఛేరనుట శకటరేఫయగుటకుఁ జింత్యము.

రేఫయగుటకు

ఉ. క్రిందనుమీఁదనుంబడియుఁ గించిదసూయఁ బెనంగులాడు న
ర్ధేందుఁడునుల్లసత్ఫలస మృద్ధతమిస్రముతో లెఁజాలఁ జె
న్నొందెడు ఫాలమున్న బరి యుప్పరిపాపిటము త్రియంపుఁ జే
రుం దిలకంబుఁ గస్తురియు రూఢిగ బాహులీలనొప్పఁగన్ 184

'కళాపూర్ణోదయము'

వ. చేరెడనుట శకటరేఫయగుటకు చింత్యము.

లక్ష—క. జాఱుటయనఁగ బజాఱు హ
జాఱము మొగసాలమతితు జాఱులు ధనికుల్
జోఱునవానలుఁ గురియుట
మీఱును గురురేఫలగుచు మిహికాంశుధరా 185

జాఱు శకటరేఫయగుటకు

ఉ 'జాఱుటయుం' దదూరుయుగ సాంద్రరుచుల్కటిమీఁదనుండి దై
వాఱినఁ గాంచి పంచశర పంచశరీపరికంపి తాత్ముఁడై
పాఱుడు దాబహుశ్రుతము బల్మియు భావవిశుద్ధకల్మియు
న్మీఱిన నెమ్మనంబుఁ గడి మింనిలుపోపఁగ లేకలోలతన్ 'శృంగారషష్టము'

లక్ష—గీ. తాఱుటయు తీఱుటయు తీఱు తీఱిమయును
తూఱుటయు తేఱుటయుఁ గడి దేఱుటయును
తేఱిచూచుట ధ్మంబు దేఱుటయును
తేఱుదురనంగ బండిఱాల్ త్రిపురవైరి. 187

తాఱుట గురురేఫయగుటకు

శా. 'తాఱంగాగిన నేల' తంపఱతఁబా తాళింబుఁదాకంజనం
దూఱంజెల్లిఱిమిన్నుఁదాఁకితిరగల్ దోరంబులై నల్లడల్
బాఱంబెల్లుగ నేఱుబుబ్బఱముగాఁ బైపైనవీఱెక్కుదై
వాఱన్ జెగ్గలు చెన్నుమీఱి నఖిల ప్రాణుల్ ముదంబందగన్.

'ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము'

తీఱుట అకారమగుటకు

క తీఱిడితనంబు వెట్టుచు। దూఱంబనిలేదు నిన్నుఁ దొల్లిటిచెయ్వుల్
'దీఱ' నదియనుభవింపక। వేఱుండు నె పూర్వజన్మ వివిధకృతంబుల్.

'భాస్కరుని రామాయణము'

వ. తీరనుట రేఫ కారముల రెంటనుండును. అందు

రేఫయగుటకు

క. ఈరాజునకివముగనొక
'తీరున' గావించి సేదఁ దీర్పమిఁదగునా... 'యయాతిచరిత్ర

అకారమగుటకు

ఆ. సందియంబువడ వి చారఁబునకుఁజొర। మాఱువల్కనొండు 'తీఱుసేయ'
వెఱఁగుఁగాఁగఁబిడుఁగు వేసినయట్లైన। మాటకియ్యకొనుచు బోటిబలుకు.

తీఱుటకు 'ఉత్తరరామాయణము'

ఉ. మీఱినకోఱలున్ మిగుల మింటికి బర్విసపల్వ వెండ్రుకల్
'తీఱిన' మిట్టగుడ్లు నలి తిగ్మతరంబగునట్టి సాహసం
బాఱని తేజమున్ దిశల నంటినచేతులు లోకరాజిలో
నేఱిన మేటిరూపరుల నెంతయు నేర్చి రాక్షసుల్వడిన్ 192
'భాస్కరుని రామాయణము'

తేఱుటకు.

క. 'తేఱుదురు' రిపులునక్క ఱ। మీఱుదురును నిపుణమూర్ఛ మెయినిట్టినా
జాఱని తేజంబులతో। నీఱుపయింగవిసియున్న నిప్పులువోలెన్ 194
'భాస్కరుని యుద్ధకాండము'

తేఱిచూచుటకు

క. మీఱినభయమున రాముని। 'దేఱి'కనుంగొనఁగనోడి ధృతిమాలి కడు
న్వ్రీళాకని తేఱి పైఁబడి। బాఱి యతఁడు లంకసొచ్చెఁ జౌరులు బెదరన్.
'రామాయణము'

*వ రకారములమీఁద దూఱుట అకారమగును. అందుకు ఉదాహరణములు మును పే బహుళముగాఁ జెప్పినాము.

లక్ష—గీ నాఱువిడుచుట్లలి నాఱుసొన్నాఱియు
నీఱునిప్పులందు నెఱియుబూది
మాఱుసంఖ్య పసపు నూఱుటయును బెద్ద
ఱాలు జాతరూప శైలచాప. 195

నాఱుపోయుట అకారమగుటకు.

క. కాఱువెట్టఁగతనునారుల్। 'నాఱుల్ వోసిన' విలోక నమ్ముల నారుల్
నూఱాఱువగలఁ బెట్టిన। యూఱుంగాయలుఘటించి రొండురు లెడలక్షా.
'బహులాశ్వచరిత్ర'

నీఱనుటకు.

క. తేఱుదురు రిపులు వకర్కె ఱ। మీఱుదురును నిపుణమూర్ఛ మెయినిట్లునా

రాజని తేజఁబులతో। 'నీరు'పయింగవిసియున్న నిప్పులువోలెన్. 107
'భాస్కరుని రామాయణము'

నూఱు సంఖ్యాపరమైనప్పుడు గురురేఫయగుటకు

ఆ 'మాఱుగతుల'నీవు వాఱుదేనన్నియు। నెఱుఁగుబుద్ధులెల్ల నెల్లవారు. 198
'కర్ణపర్వము

చ. అనుటయు భీతివేడుకొను యావులు వేయును నెన్లనూఱు నూ
ఱునురథముల్ శతంబును మెఱుంగులమొత్తము వోనియుఁగనా
జనశతకంటి దంతిశత సప్తకముంగొని శాంతిఁబొందవే
యనినను మానడయ్యె వసు ధామరుకోపము తీవ్రరూపమై 'వసుచరిత్ర'

లక్షణ—క. పాఱుట నడివాఱుటయును
బాఱుట మేనెల్ల గగుఱు పడుటయు యింకన్
బాఱుట పేఱుట పెఱుగుట
పోఱుటనా శకటరేఫ ములు వ్యాపింపఁగా 200

పాఱుట, పాఱుటను శకటరేఫలగుటకు

గీ. అరుగుదెంచితివనియుం ధనార్థివనియు
నిట్లువినుపించుటయు రాక్షసేశ్వరుండు
తేఱుఁగొనఁజూచి యాత్మని 'పాఱుఁడదముఁ'
డగుటఁ దోఁచుచున్నది యడుఁగవలయు 201 'శాంతిపర్వము

క. 'పాఱెడు' నీరెడదద్వగ। దాఱబెడిదమైనయుండ దనుకఁగ నిదురన్
'బాఱి' మడుపంతవేసుక। కాఱులుజాలఱులుజూచి క్రిందుకొనంగన్

లక్షణ—గీ బీఱువోవుటగురురేఫ మాఱుమొగము
మాఱి మసగుటయును మాఱు మాఱడగుట
మాఱువడుటయు వేమాఱు మాటలాడ
మీఱుటయు బండిఱాలు సుమేరుచాప 203

బీఱువోవుట అకారమగుటకు

గీ 'బీఱువోయె' రథ్యంబులు మాఱుమొగము
పడిన దానొచ్చియుండియు నడచిశౌరి. 204 'భీష్మపర్వము'

మాఱుమొగమనుటకు

ఆ. అమరసైన్యములునుఁ దమయంతివర్తింప
నేరకునికినాకు 'మాఱుమొగము
గానొనర్పవలసె 205 'ఉద్యోగపర్వము.'

వ. ఇందులో మారుమొగమనుట రేఫగా ప్రయోగించినాము గనుక బీఱువో

వుటను మాఱుమొగమనుటను రేఫ అకారములరెంటనుఁ గలవు
మాఱుదల, దూఱుకొని, పెక్కు-మాఱులు, మాఱాడుట, వేమాఱు,

మీఱుట అకారములగుటకు

చ గదతోడన్గద చుట్టిరాదిగుచుచున్ గండొప్పలంఘించి మా
‘ఱుపలుల్’ గైకొనుచుణ్ గడంగి ‘పలుమాఱుల్’ దాఁకుచున్
వ్రాయుచున్.... ‘శల్యపర్వము’

వ. ఇందులో మాఱుదల. పలుమాఱుననుటకు నున్నవి.

మాఱుకొనుటకు.

గీ. పాండవులసైన్యమును సముద్దండలీల
‘మాఱుకొని’ సంతకను మూర్ఛఁ దేఱి నకులు
తమ్ముఁడమ్మామపైఁబడి... 207 ‘శల్యపర్వము’

పెక్కు-మాఱులనుటకు

గీ ఓడిదుష్టాత్మ సేనిప్డుఁ బోరఁ ‘పెక్కు-
మాఱు’ లెగువంగ సిగ్గఱి పాఱుచుండు
దట్టినీకున్న యునికిని... 208 ‘అరణ్యపర్వము.’

మాఱాడుటయనుటకు.

క. వేలోక తెలుఁగునవారలకు। ‘మాఱాడక’ యునికి లెస్స మనుజేంద్రుకడన్.
దీఱమిఁగలచోట్లం దా। మీఱికడఁగివచ్చి పెంపు మేకొనవలయున్. 209

వేమాఱనుటకు ‘విరాటపర్వము’

క. మీఱినమానులకినుకను। మాఱలుగకయున్న మీస మగ్గతుమ ‘వే
మాఱు’ గొనియాడఁగాఁదగు। గిలునసాత్త్వికులబుద్ధి కిల్బిషచయముల్.
‘నృసింహపురాణము’

ఉ కోఱలునుగ్గునుగ్గయిన క్రూరఫణీంద్రుగతిన్ దరంగముల్
‘మాఱిన’ భూరివారిధిక్రమంబున రాహుకరాళవక్త్రముక్
దూఱిన తీవ్రభానుక్రియ దోర్బలసైన్యతఁబుత్రహీనతన్. 211
ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము’

ఉ గీఱిపరాభవాదిగతి గీడ్పడిభూపతి నెమ్మనంబునన్... 212

వ మాఱిమసగుట అకారమగుటకు చింత్యము

రేఫమగుటకు.

తే. అనిననతఁడు పాండవాగ్రజుఁగవలనుఁ। దాఁకివిపులబాహు దర్పమొప్ప
నారసములఁబొదవి ‘మూరిమసంగిన’। వైచెనఁజూచినరుఁడు ననిలసుతుఁడు.
‘భీష్మపర్వము’

మీఱుటకు.

ద్విపద. 'మీఱి' ఇంద్రాదిస మితిగిట్టినూఱి
మాఱులు గెలిచిన మగటిమివాఁడు 'రంగనాథునిరామాయణము'

చ. చనుగవపేరిగునజ మిగుల సన్నపుఁగౌనసియాడఁ 'గెంపుమీ
ఱిన' నునుబట్టుచేలకటి ఱింగులువాఱఁగఁగట్టి భూమిభృ
త్తనయప్రసూనగుచ్ఛములుఁ దాలిచి లేజిగురుల్ధరించి వ
చ్చిన నడదీగవోలె నిలి చెంద ఘణేందుకిరీటిసన్నిధిన్. 'శ్రీనాథునిహరవి'

లక్ష—ఆ. ఱాచుటయును ఱాయి ఱాఁగ ప్రేఱేచుట
ఱెప్ప ఱేవు ఱేసి ఱేకు ఱేఁడు
ఱేల ఱేచు గుక్క ఱేఁగు ఱోయుట ఱోత
ఱోలుటయును బండి ఱాలుశర్వ. 216

వ ఇందులో ఱాచుట అకారమగుటకు చింత్యము

రేఫయగుటకు.

ఉ. రాహువుఁగాను నిన్నురయ 'రాచిన' శూలినిఁగాను నీతను
ద్రోహము చేసినట్టి యల రోహిణితండ్రిఁగాను తజ్జగ
న్మోహిని నీలనీలకచ ముద్దులచక్కెర బొమ్మఁగూర్పక
ద్రోహి హరిణాంక తాచక మ యాఖనుఖంబుల నేచ నేటికిన్
'మాదయగారిమల్లన రాజశేఖరచరిత్ర'

వ మఱియు నుదాహరణములు రేఫలగుటకు బహుళముగా గలవు.

గీ. రాయియనెడుచోట బాయక రేఫయఁ। చాద్యులైరిబ్రసిద్ధులైనకవులుఁ
గృతులనిలిపిరమల మతితిక్రనయుఁడు। రేఫఁగాఁగనిలిపెఁ గృతినుమేకా.

రాయి రేఫయగుటకు

గీ. మునిని యురులనఁదగు ఱేఁటి సిగులవఱలు
తెఱవ కుఱులకు సరిగామి దివిరిగాక
కడిమి దమ పెంపువోపూరిఁ గఱవ నేల
రహియఁఱ వేలుపుల 'రాచ రాలకెల్ల' 'యయాతిచరిత్ర' 220

క. నీలతపు మేనిసూత్రపు। 'రాల'కనుఁగవయు పుష్య రాగపు లెన్నన్
గ్రాలెడు చొక్కపుతుమ్మెద। తాళీయొక లేమపేర దన్నై లకొల్పెన్.
'చంద్రభానుచరిత్రము'

సీ. 'రాచైనతిబిసి' పే రంటాల్రిగిమ్మర,
గలిగించునడుగుచే వెలసినాడు... 'శృంగారషష్ఠము'

ఉ. జాయనుజూపవేమి యను జాయను నవ్విధియెంతఁజేసె నా

రాయను నాదుగుండె బలు 'రాయను'...   'రామాభ్యుదయము'

శకటరేఫయగుటకు

క. నాయుల్ల మరయ నినుమో! 'ఱాయో'కాకట్లు రూప ఱకవి నోర్చె
న్నాయక సముదయఖర భర! దీయుపచనచయముగవియు దేఱందిరమై.
'భీష్మపర్వము'

క పోకనడుకొట్టితేనియు! ఱాకింతుజూమీ మొగంబు 'ఱాచట్టు'పయిన్
శ్రీకాశక నిందించిన! నీకింతటపేలపోవు నీచరిత్రా 'భీమఖండము'

ఆ అజ్జులాడి యీగి 'ఱాపడి' సభలోన! ఱేసిపాటిలోన ఱెచ్చఁబోఱసి.
'పెద్దిరాజు అలంకారము'

ఱాగయనుట శకటరేఫ యగుటకు

ఉ అంతులు మీఁదిమిక్కిలిగ 'ఱాగతనంబున' దొమ్మిచేసి దు
ర్దాంత పరాక్రమోన్నతులు దానవదైత్యులు .. 'భీమఖండము' 227

ఱెప్ప, ఱెప్పు అనుటకు.

ఉ. అప్పుడు ముద్దరాలిఁ జెలు లక్కునఁ జేర్చి ముఖాబ్జమెత్తి క
'న్రెప్పల' బాష్పముల్తుడిచి 'ఱేఁపె' నృపాలుఁడు గారవింప...'వసుచరిత్ర

ఱేవనుటకు, ఱేసియనుటకు

ద్విపద 'ఱేసి' చూడగరాని 'ఱేవు' చక్కటికి
డాసిన పొదలలో డాఁగి యేనుండ...'రంగనాథునిరామాయణం

చ. అనఘయకంపమై విమలమై పరిపూర్తియులోఁతుదియ్యా ము
న్ఘనతయుఁగల్గి సజ్జనమ నస్సదృశస్థితిఁజాలనొప్పు మీ
ఱిన యది యన్న దీజలము 'ఱేవు'నుమంచిది... 'ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణం'

ఱేడు, ఱేసి యనుటకు

క. దానిఁగనివచ్చి పైఁబడు! దానిని బల్లెములఁగొంగ వాలులసురెలన్
మేనులువ్రాలిచి పెంపున! 'ఱేనికి' సంతసము చేసి 'ఱేసికడకున్' 231
'యయాతిచరిత్రము'

ఉ. వీఁడె నలుండు విశ్వపృథివీవలయైకవిభుండు వచ్చుచు
న్నాఁడని భీమభూమివర నందననూరడిలంగఁబల్కి పూఁ
బోఁడులమాట నేర్చుకొని ప్రోదిశుకాంగన యాట్లపల్కి న
'న్రేఁడిది' నన్ను నేఁకియ నె ఱింగె నోకో యనుచుండె నాత్మలోన్.
'నైషధము'

ఱేకనుట ఱకారమగుటకు

సీ. కబరికా భరముపైఁ గన్నె గేదంగిపూఁ,

ఱేకులతోఁ గూడ ఱేని జెఱివి 233

ఉ. చెక్కలు చించి కంఠమున ఱేకులు వాపి శిరంబు వ్రచ్చి నే
రుకున్న గ్రాఁచి చందమగు నొడ్డణమున్ గలఁగంగఁ భీష్ముఁడే 234
'భీష్మపర్వము'

ఱాలయనుట ఱకారమగుటకు

ఉత్సాహ చాలుఁజాలు నెంతకైనఁ జాలునన్న గన్నెరల్
'ఱాలపూల' కేలగోల ఱాయినిందులోనఁబో
ఱాలతాళుమన్న నన్న నెట్టితిట్టె దక్కటా
మేలు మేలు ముద్దరాల మెచ్చవచ్చునామదిన్ 'యయాతిచరిత్ర'

ఱుగు ఱకారమగుటకు

గీ మహిత కమల మధుర మధురసాస్వాదన
పరవశాత్మయైన భ్రమరకాంత
ఱిచ్చబుద్ధినకట 'ఱేఁగుబువ్వల' రస
మాను నెట్లు బేల వైతిగాక 'అరణ్యపర్వము' 236

వ రోయుట ఱకారమగుటకు చింత్యము
రేఫయగుటకు

క. పులికిబలుసువాఱినక్రియ। నలవుజమున సిగ్గువిడిచి యట్లోకట నికో
త్తలకోర్వక విరిగిన పు। త్త్రిల నేమనివిందు నేను రోయకయుంకన్. 237
'ద్రోణపర్వము'

ఉ కూరిరతకోర్చియించుకయు 'రోయక' పైకొని యెల్ల భంగులన్...
ఱాలుట ఱకారమగుటకు 'భీష్మపర్వము'

ఉ కాలను కేలనుంజదిపి గంధకరిన్ దెగటార్చు సింహముల్
బోలుచుఁబేర్చియా ద్రుపద భూపసుతున్ సమయించి వేదనల్
'ఱాలగ' ఱోఁజగాఁ బలుమ అన్ బొరలంబడ .. 'సౌప్తికపర్వము'

లక్ష—క వేఱువడుట వీఱడియున్
వేఱొకటియు బండిఱాలు వెరవొప్పఁగఁబ
ఱ్ఱాలు నిది యెఱుఁగకుండెడు
వీఱడి రచియించు కవిత వృధగదశర్వా 240

వీఱడియనుట గురురేఫయగుటకు

క. వీఱడితనంబు వెట్టుచుఁ। దూఱంబని లేదునిన్నుఁ దొల్లిటిచెయివుల్
దీఱనదియనుభవింపక। వేఱుండునె పూర్వజన్మ వివిధకృతంబుల్. 241
'భాస్కరుని రామాయణము'

వేఱుట

క. 'వేఱొక' విలుఁగొని యమ్ములు । గీఱమెఱుఁగునారసములు గఱకోల్పసన
టాఱి మెఱయన్ గ్రొన్నెత్తురు । వాఱఁగతఁడు తేఱిమీఁదఁ బడమూర్ఛిల్లెన్.
'ద్రోణపర్వము'

లక్ష—గీ. అరయ కారరేఫహల్లుతో బెరసినపుడు
ప్రాసయతులవిశ్రమములు రేఫములతోడ.
గలసియుండును సుకవిపుంగవులకృతుల
జగదవనమాత్ర గిరితనూజాకళత్ర 24

ఉదాహరణము—

ఉ. 'నూఱ్వురు' నొక్కచందమున నొక్కతిసైరణచేసి నన్ను నా
సర్వకులంబు నుత్తమ యశంబున నుంచితిరమ్మలార మీ
కుర్విని సాటియే యబల లొండొరు దేవతలున్ బటుకు మా
నిర్వహణంబొనర్చుటకు నేరరు మర్త్యులఁ జెప్ప నేటికిన్ 24
'ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము'

క. 'కాఱ్చిచ్చు' గవసి మృగములు । నేర్చుకరణి నేఁడు భీష్ముఁ డేచెనకడిమిన్
'బేర్చి' మనభీముఁ బొదవెశ । రార్చులు నవ్వీరుఁగన్న లారంగంటే.
'భీష్మపర్వము'

వ. మఱియు.

సీ. హయమేధపర్యంత మైనశ్రౌతములుబహు
స్మృతులుఁబుత్త్రినకు 'వేఱ్వేఱ' దెలిపె... 'భీష్మపర్వము.'

క. చెలఁగి పటుసింహనాదం
బులు అంకెలుఁ గాఁగ వారు వొలిచిరి వృషభం
బులకిరియ నొండొరులకు మా
'ఱ్లలయుచుఁ' దాఁకుచుఁ దాత్తరభసోజ్జ్వలులై. 'ద్రోణపర్వము.'

ఇది ఱకారప్రకరణము

క. అలసాని పెద్దకవి పిం । గళిసూరన రామభద్ర కవివర్యుఁడు పి
ల్లలమఱ్ఱి వీరభద్రుఁడుఁ । గలపిరిగద కృతులఱాలుఁ గడు రేఫములన్

వ. పెద్దన్న రేఫఱకారములఁ గలుపుటకు

శా. 'శ్రీఱుల్గ' ట్టినభోంతరాళమునఁ 'బాఱెన్' బక్షులుష్ణాంశు పా
షాణవ్రాతముకో'ష్ణమయ్యె' ..249 'మనుచరిత్ర.'

మ. ఇలకున్ వ్రేగుగ బండుదీరవనపుం డ్రేఁకుచ్చటల్ దీపు ల
గ్గలమై వ్రాలనురుస్వనంబులెసఁగన్ గాఁద్రిప్పరాట్పుంజపుగుం

'ఱ్ఱడలు' సాదెసెకొలంకులం బొరలి 'పాఱన్' విచ్చు పంకేరుహం
బులనాడెం దొలుసంజ డేటివలయుం బెల్ తారఝంకారముల్
'ఆముక్తమాల్యద.'

వ మఱియు

మ పునుకుం దావినవోదనంబు మిరియం పుంబొల్లతోఁ జట్టి చు
య్యునవాదారని కూరగుంపు ముకమం దైపేర్చునావన్ జిగు
'రొఱ్ఱను' పచ్చళ్ళును పాయసాన్నములు 'నూఱుంగాయ'ములున్ ..
'ఆముక్తమాల్యద'

చ ముదిముఁదప్పితోటుముని ముఖ్యభవత్ప్రియక గృహంబునన్
బదిలము చేసివచ్చి మఱి బట్టబయల్ వెడదూరుదూరెదా
పదన మికొక్కమాటరసి చంచలలోచనఁ గానకున్న దూ
'ఱెదు' మదికానిబద్ధవిష 'రీతఱఁ, బొందక పోయిచూతునూ. 252

ఆదిఅకారమునకు

శా 'ఱేవుల్' మావుమతంగజంబును మణి 'శ్రీఖండ' ముక్తాళియున్
రావాణిజ్యముఁ బెంచియేలఁగనగున్ 257

సీ గానలో 'దారు' మృగంబులకైవడిఁ, గైకొనియె సమాస్త్రి కర్మకిలన...
'సూరన్న రాఘవపాండవీయము'

వ. ఇందులో గానలో దారు=తమగు అను నర్థమునందు లఘురేఫయు, తా
రుట=యడగుట అను నర్థమునందు గురురేఫయు నగును అందుకు వెల్లంకి
తాతంభట్లు నిఘంటులమీఁద బండిఱా లేదనినాఁడు తారుట రేఫమే అని
రాఘవపాండవీయమునకు టీక వ్రాయుచున్న ముద్దరాజు రామన్న
సమ్మతి వ్రాసినాడు అదికాగు తారుట అకారమే సిద్ధము మఱియు

సీ. 'రేఖలై' మీఁదటి 'ఱేవులై' యొప్పు ప,
న్నాగంపుగడవళ్ళ బాగు నెఱప. 'కళాపూర్ణోదయము'

క. గ్రక్కునఁజనివ్రాలుదునో! 'ఱెక్కలుఁ' గట్టుకొనిదివిజ 'రిపుమేడల' పై
నక్కొమ్మఁజూచు టెపుడెపు! డొక్కో యనునంతి తమక మున్నదిమదిలోన్.
'ప్రభావతీప్ర.

ఉ. సైరిభవారిభద్విరద శాసనఖడ్గఖరాదిరూఢులై
దారలు బూరగొమ్ములును తప్పెటలున్ బటహంబులున్ బదుల్
'నూరులు' వేలు మ్రోయ గమ నుల్వడి వెల్వడి హత్తియుత్తర
ద్వారముపంక దారకిరు వంకలపాఁజులుఁదీర్చిరయ్యెడన్.
'కవిరామభద్రుని రామా.

వ మఱియును

ఉ. . . . . రీవిమీ
ఱంగ' నటించుగొబ్బురిపురప్రభురంగనకీర్తిరంజిలున్ 258

ఉ 'తూరుపు తెల్ల' వాఱుటయుఁ దోడనమంగళపాఠకస్తుతుల్
మీఱఁదదీయరాగముల మేలుగని కొల్వ సమంచితక్రియల్
దీఱిచి ప్రాంశుపుత్త్రి పసు దేవసుతుల్ ప్రమదంబు మోములం
దేఱఁగ వేడ్కతో వరుస దెంచి సభాస్థలికిన్ గ్రయ్యెడన్ 259
'పిల్లలమఱ్ఱి వీరన్న జైమినీభారతము'

గీ వన పుష్పాకషంబయ్యు వలయుపాకె
'జీవు' లనఁగాని చొఱరాని 'రీతిఁ' దనరి
విప్రరూపకుఁడయ్యు శ్రీ విభుఁడుకూర్మి
రూపకులసేవ్యుఁడగు నాదు రతులకును 260 'కవికర్ణరసాయనము'

వ నాన్యేషాం పైరద్యయోరలఘ్వలఘూనాం రయోస్తు నిత్యంస్యాత్ అని ఆంధ్ర
వ్యాకరణసూత్రమునకు టీక వ్రాసి రేఫఱకారములు నుపరాదని చెప్పిన
బాలసరస్వతి చంద్రికా పరిణయమునందు

ఉ. అక్రమచేకుఱన్ సవిన యాంబునగాదము నాదుమాఱుగా
మొక్కుఁబూను నేప మాభువన మోహినినీకనిపల్కుమూర్తి చే
జిక్కితి వేఁగ వ్రేవ్రుమని చెప్పుము పొమ్మిక తేటిరాయ నీ
'రెక్కలమాటు' నన్నును బ 'రించి' లభింపుము కీర్తిపుణ్యముల్

వ. ఇటువలెనె మహాకవులకును రేఫఱకారముల పట్ల బరిశీలన లేకపోయినది

ఆ. కాకమూరియప్ప కవియహోబలపతి। ముద్దరాజురామ ముఖ్యులెల్ల
పోతరాజుకబ్బమున ఱాలు రేఫలు। గదిసెనంచుబలికి రదిహుళిక్కి. 262

ఉ. బమ్మెరపోతరాజకృత భాగవతంబు సలక్షణంబుగా
కిమ్మహి నేమిటం గొదవ యెంతయు నారసి చూడనందురే
ఘమ్మలు ఱాలునుంగదసి ప్రాసములైన కతంబునంగదా
యిమ్మగ నాదిలాక్షణికు లెల్లను మాని రుదాహరింపగన్ 263

వ అని రామన్న చెప్పినాడు

క. పురసతులవిలోకనములు। సరసాలాపములు సర్మ సంభోగంబుల్
,మఱిగి' హరిమనలనొల్లడు। నరవరులోయమ్మనాతనప్రియులుగదే 264

వ. అని పోతరాజు చెప్పినాడని యహోబలపతి వ్రాసినాడు. మరియు గొం
దఱు లాక్షణికులును ఆలాగే యన్నారు గాని పోతరాజు లాక్షణికుండ
గుటను కాకుండుటను పరిశీలనము లెస్సగాఁ జేసినవారుకారు.

సీ. అఖిల వేదాంత వి ద్యారహస్య విదుండు,
సహజ పాండిత్య ని శారదుండు
పటుతర కవితా వి భాసిత ప్రతిభుండు,
సకలార్థ లక్షణ చక్రవర్తి
రఘుపతేశ నివేశ గవిత మహాభాగ,
వత పురాణుండు పుణ్యావధానుండు

గీ. బుధజన హితుండు బమ్మెర పోతసుకవి
యెన్న రేఫ ఱకారంబు లెఱుగ డనుచు
నజ్ఞ లొక కొందరాడుదు రమ్మహోక్తి
కవిత కొఱకును గోపమ్ము కలుగ దిపుడ 265

సీ. మును పోతన మంత్రి యును భాగవతము ర,
చించి దక్షిణకి సమర్పించు నెడల
సర్వజ్ఞ సింగ యా శాస్త్రపురాడంచుడ-,
శైవ నిర్మించ నడకయున్న
నలిగి యా పుస్తకం బనసి పాతింపి,
జీవికి యాంగ్లాక కొంత శిథిల మయ్యె
గ్రిమ్మర నది వెలి గండల గారవ,
రాజును మఱి బొప్ప రాజు గంగ

గీ. రాజు మొదలగు కవివరు ల్లెజ మెసంగ। జెప్పిరి గ్రంథములయందు దెలప్పలోదవె
గాని పోతకవీంద్రుని కవితయందు। లక్షణంబె గుడప్పదు దక్షహారణ 266

వ. పోతరాజు చెప్పినవి ప్రథమస్కంధము ద్వితీయస్కంధమున కొంతయు షష్ఠ సప్తమాష్టమ నవమస్కంధములును దశమస్కంధము పూర్వభాగము కొంతయునున్నది ... రేఫఱకార సాంకర్యము లేకుండుటకు వ్రాయుచున్నాము.

దీర్ఘములమీఁది ఱకారములకు

ఉ. మాఱుపడంగలేనియస మర్దులసుపుల నస్త్రవిద్యలం
దేఱనిపిన్న పాపలక తిత్వరితంబున గుర్తించె గూరిక్రడై
పాఱఁడు గావి పాతకుడు పారిణభయంబున వెచ్చనూర్చుచుం
బాఱెడు వీని గావు మకృ పామతి సర్జుపాపవర్జినా (ప్రథమస్కంధము)

కుఱుచలమీఁది ఱకారములకు

చ. మెఱచిన వారి దైన్యమున వేదురునొందినవారి నిద్రవై
మఱచినవారి సౌఖ్యమున మద్యముద్రావినవారి పగ్గమై

పఱచినవారి సాధుజన భాతము వారినిఁ గావ్రముంచు వా
చఱచినవారిఁ గామినులఁ జంపుటధర్మము గాదు ఫల్గునా 268

నిడుదలమీఁది ఱాలకు

ఉ. పాఱకు లేచి దిక్కులకు బాలుబలనొడ్డెడు బంధురాజిలో
దూఱదు ఘోరకృత్యమని దూఱుతఁ ద్రెడి నిమిత్రవర్గమున్
జీఱఁడు మాతృసంఘము వసించు సువర్ణగృహంబులో నికిన్
దాఱఁడు గావరెయునడు తాపము నొందఁగ కఁటగింపఁగున్ 269

'సప్తమస్కంధము'

ఆదిఱకారము నకు

ఉ. 'ఱెక్కలు రావు' పిల్లలకు 'ఱెపడనుండి చను' మేతగానమిన్
బొక్కెడు గూటిలో నెగసి పోవగ నేరవు మున్నదల్లియా
దిక్కననుండి వచ్చునని త్రిప్పటిచూచు ఱెక్కలనిక్కనిక్కగల్
దిక్కులు చూచుచున్నదతి దీనత నెట్లు భరింతు నక్కటా 270

కుఱుచలమీఁది ఱకారములకు

చ. ఎఱుఁగదు జీవనౌషధము లెవ్వి శుభత్తలు లేవు బాధలన్
దఱలదు నైజతేజమున తధ్యము జాడ్యము లేదు చిక్కులిన్
మెఱయుచు నున్నవాఁ డొకని మేషము దైన్యము నొందడింక నే
తెఱఁగున నుంతు వేసరితి దివ్యము వీని ప్రభావమెట్టిదో 271

మ. ఈఱొకుఁ గుంభయుగంబు పైపార్శ్వకియున్ హుమ్మంచు బాదమ్ములన్
దిఱుగుం గండము వెన్ను దన్ను నెగయున్ హేలాగతిన్ వాలమున్
జఱచిన్ముగ్గగ నాఁకుమంచు మునుగుం గ్నల్యంబులు న్దంతమా
ల్విఱుగ న్వ్రేయుచు బొంచి పొంచి కదియున్ వేసంగుడ య్యాధ్వోత్తమున్.

'అష్టమస్కంధము.'

క. ఒఱపగు చుఱ్ఱు నుబిఱుదును | నెఱిదోఁకయు ముఖము నిరియు నిర్మలఖురముల్
కుఱుచ చెవు త్తెలిగన్నులు | తఱుచగు కంఠంబు చూడ దగు నాహరికిన్

క. వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు | నఱిమి ఱిగుబుఱులుగుజనుచు హరిహరియనుచున్
మఱుచు చునులుపుచు దిఱుగుచు | కుఱుమట్టు పడుచు వసుగు కొంతనటించెన్.

ద. ఎఱిగితి మద్గిరియ్యాపడ వేటికి గుఱ్ఱపు గొంగబట్టుడీ
జఱచినిబట్టి చంపుడతి సాధుమ నీంద్రుడ పోలెనే త్తముల్
దెఱవక బొక్కెనోరు మెదలింపక మాసిక వెట్టియుంచున
య్యాఱువది వేవురుం జనిక రాయుధముల్ ఝడిపించి డాయుచున్.

వమస్కంధము.'

నిడుదలమీఁదిఱేఫకారమునకు

క. పాఱుదురుగిరులపాఁడు చుచు। దూఱుదురుభయంబులేక తోఁ అపుడెఱుకల్

క. జాఱుదుర ఘనశిలాతతి। మీఱుదురెన్నఁగరాని మెలకువులన్నృపా 276

'దశమము పూర్వభాగము'

శకటరేఫలమీఁదిఅకారములకు

క. తెలవరయొక్క తెనిద్రింపఁగ। నెఱిఁగట్టసవలువవిడచి నేఁడొక తేలున్
కలిపింపనీకుమారుఁడు। వెఱచుచునవిపలువనగుట విహితమె సాధ్వీ. 277

చ వెఱమఱలేనిమేటిబలు పీరుఁడుగృష్ణకుమారుఁడొక్కఁ చేఁ
జఱచిఖగేంద్రుచందమునఁ జక్కఁగదాడలువట్టిపన్నులం
జొఱజొఱకుర్విపానలను నుబ్బవధింపకరయె త్రిలీలలో
జిఱజిఱఁద్రిప్పివైచెఁబరి శేషికదర్పముఁగూర్చిసర్పమున్. 278

క. కఱచినభుజగమురదములు। విఱుగఁగవదనమువిషము వెడలఁగశిరముల్
పఱియలుగనఁడచెగరుఁడుఁడ।తఱిమికనకరుచులుగలుగు తనదాఱెక్కన్.

వ. ఇది పోతరాజుకవిత్వము వెలిగందల నారపరాజు చెప్పిన కవిత్వములోం.

రేఫఱకారసాంకర్యమగుటకు

చ. హరివచనంబులాత్మకుఁబి యంబొనరఁ పఁబయోజగర్భుఁడో
పరమపదేశయోగిజన భావనయానిఖిలోర్వియందునీ
వెఱుఁగనియట్టియర్థమొక టేనియుఁగల్గునెయ్యెననామదిన్
బెరసినకోర్కె నీకువిను పింతుదయాపుతిచిత్తగింపవే 'ద్వితీయస్కంధము'

క. ఎఱుఁగమినైననుభూసురి। వరులసొంబపహరింప వలువదుపతికిన్
మఱపుననగలముముట్టిన। దరిశానివెసగాల్చుకున్నె తనువెరియంగన్ 281

'దశమము-ఉత్తరభాగము'

సీ కరుణాపయోనిధి మఱియొక యింటిలోం, జెలిగూడిముచ్చటల్ జెప్పుచుండ.

క. హరిపద సేవకుఁడరిభీ। కరుఁడర్జునువలనమిగులఁ గార్ముకవిద్యల్
గఱచినబలియుఁడుసాత్యకి। పఱిలినసుఖలీలనున్న వాఁడెఘరత్రిన్. 182

'తృతీయస్కంధము'

చ మఱియుసరోజలోచనుని మంగళదివ్యకథాసులాపని
ర్భరపరితోషబాష్పకణ బంధురచారుకపోలగద్గద
స్వరపులకీకృతాంగులగు వారునునిస్పృహచిత్తులున్న హం
కరణవిదూరులున్నగుసు కర్ములునుం డెశపుణ్యావాసముల్. 284

చ. సరసిజగర్భయోగిజన సర్వసుపర్వమునీంద్ర హావ్యభు
క్సురమబుషిప్రజాపతులు భక్తిమెయిఁ జనుదెంచియుండున

త్కారితరుణార్క తేజుఁడగు గజపుఁగ డచ్ఛాదితస్వభానుగుణ
త జమిడిలేచిరప్ప [illegible] వందఁడున్ చతుర్థస్కంధము

క. హరినామముఖముగ [illegible] తిరిగిఁ పదముల విశాక నెఱిఁగించెనుసు
స్థిరమతివిన మంత్రయుక్తి [illegible] గాదలఁచి యవనీనాథా 286
[illegible] రాజు పంచమస్కంధము

క. వలనుగరేఫజకారంబు బలతెలుఁగగునని మునుసుకవి పుంగవులిందున్
దెలిసికొనికబ్బములలో నిలుపఁదగుదేకదేవ [illegible] 287

గీ శాలివాహనశకవర్ష సంఖ్యకరరసాంగశశిసౌజ్ఞ గలదుర ద్రవ్యబ్దమునను
భాద్రపదశుక్లపంచమి వరకుబూర్ణ మర్యనీకృతిసేవ [illegible] గసుతేశ. 288

క కవివరులయిండ్లనెపుడు [illegible] గస్థైర్య సమలీల కృతియా
రవిశశితారాతటియుగన్ [illegible] భూతేశశివా 289

చ రతిపతిదర్పభంగముని రాజమనస్సరసీజభృంగ [illegible]
తతరుణాంతరంగనిజ దాసజవావశ [illegible]
హితసిత [illegible] నిల యూకృత [illegible] విస్ఫుర
తుకాతలశాంగ [illegible] భుజంగ మాంగదా

గద్య ఇది శ్రీమత్కుక్కుటేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధకవితా సామ్రాజ్య ధురంధర ఘనయశోబంధుర కౌండిన్యసగోత్ర పవిత్ర కూచిమంచి గంగనామాత్యపుత్ర బుధజనవిధేయ తిమ్మయనామధేయ
ప్రణీతంబయిన సర్వలక్షణసారసంగ్రహంబను
కృతియందు తృతీయాశ్వాసము
సర్వము సంపూర్ణము

శ్రీపరమేశ్వరార్పణమస్తు,